
АНАЛИЗ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА

**Проф. Теодора Георгиева
Проф. д-р Лъчезар Цоцорков
Д-р Тодор Галев
Надежда Ганчева
Руслан Стефанов
Мартин Цанов**

Център за изследване на демокрацията

София, 2014 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	1
I. АНАЛИЗ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА.....	5
1. Конкурентоспособност: глобални измерения и методи за анализ	6
1.1 Конкурентоспособност в ерата на глобализацията	6
1.2. Основни компоненти на конкурентоспособността	9
1.3 Методология на обработване на данните на IMD.....	11
1.3.1. Основи на сравнителния анализ	11
1.4. Модел на анализ на българската конкурентоспособност	13
2. Сравнителен анализ на конкурентоспособността на българската икономика.....	15
2.1. Основни изводи за 2013 г.	15
2.2 Икономическа ефективност.....	18
2.2.1 Вътрешна икономика	19
2.2.2 Международна търговия	23
2.2.3 Чуждестранни инвестиции	28
2.2.4 Заетост	32
2.2.5 Цени	34
2.3. Правителствени политики	35
2.3.1 Публични финанси.....	36
2.3.2 Фискална политика.....	40
2.3.3 Институционална рамка.....	44
2.3.4 Бизнес законодателство	46
2.3.5 Обществена рамка.....	49
2.4. Бизнес среда	52
2.4.1 Производителност и ефективност.....	53
2.4.2 Пазарът на труда.....	57
2.4.3 Финансови условия	61
2.4.4 Управленски практики	66
2.4.5 Отношения и ценности.....	67
2.5. Инфраструктура	69
2.5.1 Базова инфраструктура	70
2.5.2 Технологична инфраструктура	73
2.5.3 Научна инфраструктура.....	76
2.5.4 Здравеопазване и околна среда	78
2.5.5 Образование	82

3. Стратегия за подобряване на конкурентоспособността на българската икономика	85
3.1. Политически цикъл на ЕС.....	85
3.2. Национални цели и приоритети.....	86
4. Основни предизвикателства.....	88
4.1. Ограничаване на сивата икономика и подобряване на бизнес средата.....	89
4.2. Иновации, дигитален растеж и ИКТ сектор.....	96
4.2.1. Финансиране	98
4.2.2. „Триъгълника на знанието“	101
4.2.3. Стратегия за интелигентна специализация	102
4.2.4. Сектор ИКТ.....	103
4.3. Реформи в енергийния сектор	107
4.3.1. Не-ефективно управление на енергийния сектор	108
4.3.2. Енергийна бедност	109
4.3.3. Липса на диверсификация	112
4.3.4. Енергийна ефективност.....	114
4.4. Антикорупционни мерки	116
4.4.1. Видове корупция	116
4.4.2. Противодействие на корупцията	118
II. ПРИОРИТЕТНИ МЕРКИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРОГРАМАТА ЗА УСКОРЯВАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ И ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС СРЕДАТА И ДЪРЖАВНОТО УПРАВЛЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2014 – 2020 ГОДИНА.....	123
1. Икономическа ефективност.....	125
2. Правителствени политики	126
3. Бизнес среда	129
4. Инфраструктура	130
III. СИСТЕМА ЗА МОНИТОРИНГ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА	134
ПРИЛОЖЕНИЕ 1: Източници на индикаторите в системата за мониторинг на конкурентоспособността на българската икономика	142
ПРИЛОЖЕНИЕ 2: Въпросник	149
ПРИЛОЖЕНИЕ 3: Статистически данни по системата за мониторинг на конкурентоспособността на българската икономика	156

УВОД

Настоящата разработка е изготвена от екип на Проект 1 ЕООД, част от групата на Центъра за изследване на демокрацията по идея и задание на Българската минно-геоложка камара. Направен е анализ на конкурентоспособността на българската икономика към 2014 г. Анализирани са факторите, които оказват влияние върху националната икономика и онези, които засягат развитието на бизнеса. Като основа за анализа е използвано едно от водещите международни проучвания, в които България участва – Годишника на световната конкурентоспособност на Института за развитие на управлението (IMD), Швейцария. Това проучване дава възможност да се проследят процесите в различните области на развитие, да се очертае обективна картина в страната и да се направят сравнения с други страни, преди всичко държавите от ЕС, да се представи опита им и някои добри практики в тях.

Проблем на почти всички правителства в България след началото на прехода е, че от една страна липсва достатъчен капацитет и политическа воля на основата на анализ на състоянието на икономиката и бизнес средата, да се изведат причините и да се набележат комплексни мерки (програма) за решително подобряване на бизнес средата и ускоряване на икономическия растеж. От друга страна, липсва системност, последователност, приемственост и воля, набелязаните мерки за растеж да се изпълнят в своята пълнота, като адекватно се осигурят законово и ресурсно.

На българското общество не е предоставен нито веднъж при поемането на властта от дадено правителство, анализ на състоянието на икономиката и бизнес средата по обективни индикатори, взети от международно приети източници и съпоставими с други държави и на тази основа, разработена програма за ускоряване на икономическия растеж. Още по-редки са публикациите на тримесечен и годишен мониторинг за състоянието на икономиката и бизнес средата по съответните възприети индикатори и отчет за изпълнение на набелязаната програма за икономически растеж, включително в края на мандата на всяко правителство. Обикновено се мисли и реагира аварийно по конкретни поводи и „на парче“ без да се отчита връзката и взаимодействието на всички фактори.

Основната цел на настоящата разработка е:

1. Да се обоснове необходимостта и да се създаде прагматична и трайна структура на програма за повишаване конкурентоспособността на българската икономика като важен инструмент за ускорен икономически растеж.
2. Да се създаде проект на система за публичен мониторинг, състоящ се от обективни критерии за оценка на състоянието на конкурентоспособността вследствие изпълнението (неизпълнението) на програмата.

България поема амбициозни ангажименти с приемането на Националната програма за реформи (2010-2013)¹, включително изграждането на по-добра бизнес среда. В процес на утвърждаване са рамковите условия за следващия програмен период 2014-2020 г. и специфичния набор от финансови инструменти, който ще направи възможно постигането на целите на стратегия „Европа 2020“ - европейската програма за изграждане на конкурентоспособна, зелена и социална икономика². Основните принципи за разпределение на публично финансиране в подкрепа на националните приоритети и политики, които следва да са водещи и за страните членки, са свързани с дефинирането на ясни програмни цели; облекчаването на процедурите при прилагането на финансовите инструменти; акцент върху повишаването на добавената стойност и избягването на дублиране и фрагментация на политиките. Това е подходящ момент България да направи заявка за участието си в европейските инициативи за конкурентен и устойчив растеж.

Провеждането на целенасочена държавна политика предполага наличието на съгласувани приоритети за развитието на националната икономика, които да отразяват съществуващите традиции и конкурентни предимства (експортна ориентация, висока добавена стойност, производителност на труда) по отношение на определени сектори и дейности. В този смисъл визията и стратегическите цели за развитие на страната, отразени в Националната програма за реформи³ и Становището на България по националните цели в подкрепа на стратегия „Европа 2020“ се разглеждат като отправна точка при избора на подходи и механизми за финансова и нефинансова подкрепа на конкурентоспособността на националната икономика. Визира се изпълнението и на конкретни мерки в отговор на отправените от ЕК през м. юли 2013 г. седем специфични препоръки към България, отнасящи се до:

- качество и устойчивост на публичните финанси (две препоръки),
- заетост и социално включване,
- конкурентоспособност чрез образование и подкрепа на иновативни МСП,
- укрепване на административния капацитет,
- контрол върху обществените поръчки и
- либерализация и ефективност на енергийния сектор.

Подготовката на настоящата Система за мониторинг на конкурентоспособността на българската икономика и на Програма за ускоряване на икономическия растеж съвпада с период на засилваща се политическа нестабилност и нарастваща

¹ Национална програма за реформи (2010-2013 г.), В изпълнение на стратегия Европа 2020, София, 12 ноември 2010.

² Европа 2020 Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, Европейска комисия, Брюксел, 03.03.2010 г. COM(2010) 2020 окончателен.

³ Национална програма за реформи (2010-2013 г.), В изпълнение на стратегия Европа 2020, София, 12 ноември 2010.

непрозрачност в дейността на държавните структури. В такава среда се налага вземането на бързи решения, визиращи икономическото развитие на страната както в краткосрочен период (1-2 години), така и в по-дългосрочен аспект (3-5 години).

Настоящата Управленска програма е примерна и съдържа препоръки и мерки за осъществяване на държавна политика, ориентирана към повишаване на конкурентоспособността на националната икономика, условно обособени в четири основни области на въздействие:

- икономическа ефективност,
- правителствени политики,
- бизнес среда и
- инфраструктура.

В структурно отношение тя следва модела на Годишника на световната конкурентоспособност на Института за развитие на управлението, Швейцария. На тази основа, комбинацията от индикатори, включени в посоченото изследване, както и показатели, специфични за страната, позволяват едновременно сравнимост с останалите национални икономики и, наред с това, концентриране на вниманието към фактори за растеж с ключово значение за българската икономика.

Очакванията са, че по този начин ще се създадат условия да се обединят усилията на политиките, правителството, бизнеса и социалните партньори да говорят на един и същи език по този най-важен за настоящето и бъдещето въпрос и всеки според своите отговорности и умения да допринася за постигането на така нужния на България ускорен икономически растеж.

I. АНАЛИЗ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА

1. Конкурентоспособност: глобални измерения и методи за анализ

1.1 Конкурентоспособност в ерата на глобализацията

Премахването на много икономически регулации, както и бързото развитие на информационните и комуникационните технологии от осемдесетте години насам, засилват взаимозависимостта между държавите и отделните предприятия, което пък повишава конкуренцията между тях. Следователно, идеята за конкурентоспособност придобива все по-голяма важност през последните три десетилетие. Световната финансова и икономическа криза от една страна извади наяве слабостите на отделните държави, но от друга представлява възможност за реструктуриране на националните икономики, което отново да доведе до растеж.

Конкурентоспособността на една страна зависи от съчетанието на множество различни индустриални, финансови, технологични, търговски, административни и културни фактори. Същевременно тя се влияе силно от производствения процес, който е все по-силно фрагментиран и се извършва от множество участници в различни страни, и дори континенти. Същевременно, това води до все повече специализация в отделните индустрии, тъй като потребителите очакват високо качествени продукти, отговарящи на конкретните им изисквания. Освен това, глобализацията не води само до улесняване на търговията, но и до нарастващи инвестиции, които водят със себе си и знания, умения и опит.

Докато отделните компании, дори и най-големите в света, са достатъчно гъвкави за да се приспособят към глобалните тенденции, това е далеч по-трудно за правителствата. Въпреки че някои страни са далеч по-напред в това отношение от други, правителствата все още не са толкова склонни да отстъпят властта си над местната икономика. Настоящата криза обаче показва, че те играят ключова роля при създаването на благоприятна среда, което да позволи на местните компании да бъдат конкурентоспособни на глобално ниво. Нарастващият брой международни споразумения в разнородни сфери като околна среда, научноизследователска дейност и технически стандарти са знак, че правителствата също участват в процеса на глобализация и се приобщават към международните тенденции. Това показва, че правителствата осъзнават, че националните закони стават все по-неефективни, за сметка на международните стандарти. Финансовата криза обаче показва, че глобализацията и премахването на всякакви правила също води до катастрофални последици, а реакцията от страна на правителствата да въведат отново стриктни правила в глобалната финансова система показва, че те все още са активни участници в глобалната икономика⁴.

Терминът „конкурентоспособност“ се използва все по-често и във все по-разнообразен контекст, въпреки че липсва точна и общоприета дефиниция за това какво точно включва понятието. Основните икономически показатели като държавен дълг, лихви, голям и евтин пазар на труда и изобилие от природни ресурси могат да бъдат използвани за измерване на конкурентоспособността на дадена страна. С оглед ключовата роля, която правителствените

⁴ <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5lgsjhvj7nlw.pdf?expires=1384346085&id=id&accname=guest&checksum=B8622C35B70ED094325A4D754F530AD2>

политики все още играят в световната икономика, те също не бива да бъдат пренебрегвани при анализа на конкурентоспособността, макар и да са далеч по-трудни за измерване. По същия начин, управленските практики в компаниите указват влияние върху конкурентоспособността не само на отделните фирми, но и в съвкупност върху националната икономика.

Според Майкъл Портър, един от водещите изследователи и теоретици в тази област, освен чрез тези показатели, конкурентоспособността трябва да се разглежда като способността на една страна да бъде възможно най-производителна, което определя до колко тя може постоянно да подобрява стандарта на живот на населението си. Постоянния стремеж в тази насока може да бъде успешен, единствено ако производителността на служителите и на предприятията расте постоянно, а вътрешната икономика се адаптира към световните тенденции, така че до може да се конкурира с всички останали държави. Тъй като една страна не може да бъде конкурентоспособна във всички сектори на икономиката, тя трябва да се съсредоточи върху сферите, където има сравнителни предимства. Конкурентоспособността зависи и от създаването на благоприятни условия за развитието на местни компании, които са успешни на международните пазари. Важно е да се отбележи, че повишаването на конкурентоспособността на една страна не означава загуба за друга. Напротив – всички страни могат да подобрят производителността и конкурентоспособността си, и следователно да постигнат икономически растеж⁵.

Конкурентоспособността на една страна се влияе от почти всички аспекти от общественния живот, вариращи от обема на чуждестранни инвестиции и състоянието на пътната инфраструктура, до образователната система и ценностната система на служителите и работодателите. Следователно, голямо предизвикателство пред подобряването на конкурентоспособността е нуждата да се въведат многобройни политики в много различни сектори, които едновременно да са съобразени една с друга и да се допълват, за да постигнат общ ефект. Преди да се създаде обща стратегия за подобряването на конкурентоспособността на една страна, е необходимо да се направи подробен анализ на текущото състояние на икономиката, за да се определят належащите проблеми, както и сферите с най-голям потенциал за растеж.

Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението, Швейцария (Institute for Management Development - IMD) е един от двата **най-пълни и обхватни доклада за конкурентоспособността на нациите**, като той се публикува от 1989 г. насам. Годишникът е ценен за България в два основни аспекта. От една страна най-големите международни и национални инвеститори, използват доклада, за да оценят своята инвестиционна политика и да вземат решения в кои страни да разположат новите си начинания. От друга страна, чрез сравнителен анализ **българското правителство и други заинтересовани страни** имат възможност да сравнят политиките си спрямо тези на най-успешните държави и да извлекат ценни поуки и съвети.

Понятието за конкурентоспособност, както е възприето от създателите на годишника, се базира на множество икономически теории, включително определените от Адам Смит основни фактори на производството (земя, капитал, труд и предприемачество), теорията на Дейвид

⁵ <http://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations/ar/1>

Рикардо за конкурентното предимство, марксистките идеи за влиянието на политическите и социалните обстоятелства върху икономическото развитие и приносът на Джоузеф Шумпетер с идеята, че предприемачите водят иновационния и технологичния прогрес. Сред по-скорошните теоретици се открояват Робърт Солоу, който изучава основните фактори допринесли за растежа на американската икономика от 50-те до 80-те години на 20-ти век, както и Николас Негропonte, който се съсредоточава върху „знанията“ като най-ключов елемент от конкурентоспособността. Майкъл Портър обединява всички тези идеи като създава така наречения „диамант на конкурентоспособността“, който допълва теорията на Адам Смит, като добавя фактори като фирмени/правителствени стратегии; условията на търсене на определен продукт; индустриите, които са свързани или участват индиректно в производството; основни фактори, като човешки ресурси, знания, наличие на капитал и инфраструктура⁶. На базата на тези теории, авторите на годишника определят конкурентоспособността като:

“анализ на начина, по който нациите и предприятията управляват всичките си умения и ресурси, за да постигнат просперитет или печалба“

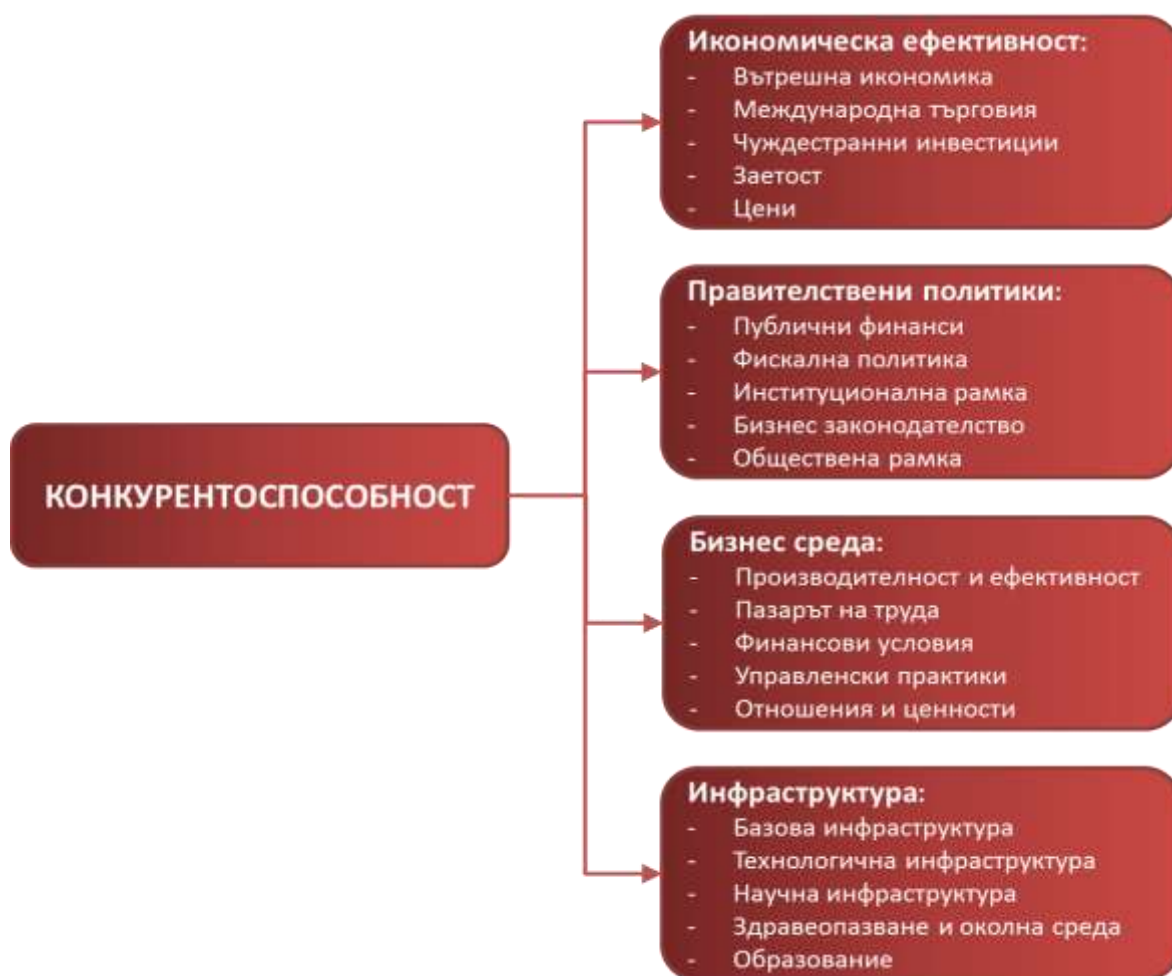
Понятието за конкурентоспособност се състои от следните четири нива:

⁶ Годишник на световната конкурентоспособност

1.2. Основни компоненти на конкурентоспособността

Подробните данни публикувани в годишника, позволяват да се направи сравнителен анализ на 60-те най-развити икономики по отделните показатели, включени в обобщения индекс за конкурентоспособност и едновременно да се направи подробен анализ на профила на всяка държава и техните стратегии за развитие. Конкурентоспособността се измерва чрез 333 критерии, от които 246 са използвани за общото класиране по конкурентоспособност в настоящия индекс. Останалите 87 представляват помощни критерии и служат за по-точното разчитане на информацията. Тези критерии са разделени на четири основни категории: икономическа ефективност, правителствени политики, бизнес среда и инфраструктура. Всяка една от тях представлява под-индекс, стойността на който участва във формирането на обобщения индекс на конкурентоспособността на националните икономики. Всяка категория на свой ред обхваща пет под-категории, които също формират съответни под-индекси. Последният структурен елемент са отделните индикатори, които представляват емпирични данни от два типа – статистически данни от официални държавни или международни институции и агрегирани резултати от дълбочинно проучване под формата на въпросник за индивидуалните мнения и оценки на мениджъри от бизнес предприятия.

За да се постигне по-изчерпателен анализ на конкурентоспособността на една страна, тези показатели трябва да се разгледат и през призмата на четири измерения, които също оказват влияние върху икономическия растеж и просперитета. Постигането на баланс между

тези измерения, води до среда, която е благоприятна за постигането на конкурентоспособност. Четирите измерения са:

- **Подход към международната бизнес среда:** някои страни залагат на преки чуждестранни инвестиции и икономика ориентирана към износа, за да постигнат икономически растеж, което често води до високи печалби, но не и до създаването на работни места на местно ниво. Други държави пък наблягат на създаването на атрактивна местна среда, която да привлича такъв тип инвестиции, което стимулира пазара на труда, но често приходите от тези инвестиции отиват при инвеститорите, без да стимулират местната икономика.
- **Вътрешно и глобално измерение на икономика:** вътрешната икономика обхваща традиционните дейности като производство, обществени услуги, административни дейности. Този тип икономика създава добавена стойност, насочена към крайните потребители. За това тя често е протекционистка и скъпа за изпълнение. Глобалната икономика, от друга страна, е съставена от компании с международна дейност. Производството не на всяка цена трябва да е близко до крайния потребител, но за сметка на това тя е доста по-конкурентоспособна.
- **Ресурси и умения:** докато някои страни са богати на ресурси, като земя, население и природни богатства, други компенсират липсата на такива, като се концентрират върху използването на технологични знания и процеси.
- **Индивидуален риск и социално благо:** социалната среда определено влияе на икономическото развитие на една страна. Някои държави насърчават поемането на индивидуален риск, приватизацията и дерегулацията, което позволява на всеки да изгради собственото си благо. В други страни обаче, системата за социално подпомагане е огромна опора за населението.

На базата на анализа на 60-те страни, и взимайки пред вид обстоятелствата, които влияят на икономическия растеж, авторите на годишника посочват следните препоръки като **десетте златни правила за постигане на конкурентоспособност:**

1. *Създаване на стабилна и предвидима правосъдна и административна среда*
2. *Осигуряване на бързи, прозрачни и отговорни административни процедури, както и благоприятна среда за развитие на бизнеса.*
3. *Постоянно инвестиране в поддръжката на икономическата и социална инфраструктура.*
4. *Подкрепа на средната класа, която е основен източник на просперитет и стабилност.*
5. *Развитие на частни малки и средни предприятия, които водят до диверсификация на икономиката.*
6. *Поддържане на баланс между нивото на заплащане, производителност и данъчно облагане.*
7. *Развитие на местния пазар, чрез насърчаването на частните спестявания и вътрешните инвестиции.*
8. *Постигане на баланс между агресивно инвестиране на чуждестранни пазари и привличането на индустрии с висока добавена стойност.*
9. *Балансиране на предимствата на глобализацията със обществените нужди, за да се избегне социално недоволство.*
10. *Инвестиране на печалбите от конкурентоспособността в подобряването на стандарта на живот и създаване на възможности за социална мобилност.*

1.3 Методология на обработване на данните на IMD

Индексът на конкурентоспособност е резултат на утвърдена методология за обработване на 246 критерия (останалите 87 критерия са представени само за обща информация) чрез метода на стандартно отклонение. Първоначално, за всеки един от критериите се изчислява средна стойност на база всички страни, включени в изследването, след което за всеки от критериите се изчислява стандартното отклонение. Накрая се изчислява стандартната стойност за всеки от 246-е критерия за всяка държава, като се извади средната стойност за 60-те страни от оригиналната стойност на критерия за съответната страна, а след това резултатът се раздели на стандартното отклонение. В повечето случаи, колкото по-висока е стойността, толкова по-добре, например при брутния вътрешен продукт. В отделни случаи, като инфлацията, най-ниските стойности са най-конкурентоспособни. Стандартната стойност се изчислява и за всяка от четирите категории и двадесетте под-категории, а класирането във всяка от последните се определя чрез агрегиране на стандартните стойности на всички критерии, участващи в съответната под-категория. Класирането на конкурентоспособността се образува от два вида данни. Две трети от данните са „твърди“ статистически данни, събрани от националните партньори. Останалите компоненти от изследването се получават от дълбочинно качествено проучване, съдържащо 116 въпроса, касаещи аспекти от конкурентоспособността, които не могат да бъдат измерени по количествен начин. В него участват по около 70 представители от всяка страна, които дават оценката си за отделни аспекти от бизнес средата в собствената им държава. Участниците заемат средни и управленски позиции в предприятия от сектори селско стопанство, промишленост и услуги. Броят на респондентите от всеки сектор се определя според пропорционалното разпределение на икономическите сектори като дял от брутния вътрешен продукт на страната. Участниците дават оценка от 1 до 6 за отделните въпроси, като в повечето случаи 1 означава отрицателно мнение, докато 6 показва положително възприятие за даден аспект от местната среда.

1.3.1. Основи на сравнителния анализ

След включването на Латвия в годишника за 2013 г., общият брой на страните, които участват в изследването достигна шейсет. Не всички държави обаче са съпоставими с България, не само що се отнася до настоящите им географски, социално-икономически и политически параметри, но и от гледна точка на историческия контекст, в който са се развили, който също оказва огромно влияние върху развитието на една икономика. Създателите на годишника разделят държавите според три основни критерии: брой на населението (повече или по-малко от двадесет милиона), брутен вътрешен продукт на глава от населението (повече или по-малко от 20 000 щатски долара) и географско положение (Европа, Северна Америка, Латинска Америка, Азия и Океания, Близкият изток и Северна Африка). Тези категории са прекалено обширни, за да бъдат използвани при анализа на българската конкурентоспособност.

Например, България попада в групите от държавите с население по-малко от 20 милиона души, заедно с повечето държави от Европа, но и със страни като Сингапур, Хонг Конг, Катар и Обединените Арабски Емирства, които имат коренно различни местни условия за икономическо развитие и следователно сравнението не би било уместно. По същия начин, в групата от държави с брутен вътрешен продукт под 20 000 долара на глава от населението, България би следвало да се сравнява със страни като Колумбия, Южна Африка и дори Китай.

Географското разделение до някъде стеснява кръга и събира държави със сходна история, икономика и природни богатства. Въпреки това, сравнението на България с големите европейски икономики като Великобритания, Франция и Германия, също не би позволило напълно обективен анализ на конкурентоспособността на страната. Въпреки че тези групи ще бъдат използвани за сравнение при основните компоненти на конкурентоспособността, подробният сравнителен анализ ще изпълнен със страните от следните групи:

- **Централна и Източна Европа**

При сравнение на основните три групи определени от авторите на годишника става ясно, че между тях има огромно препокриване, тъй като повечето страни от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) са с население под 20 милиона и БВП на глава от населението под 20 000 долара. Тази група включва Хърватия, Чехия, Естония, Унгария, Литва, Латвия и Словакия. За целите на анализа, към тези държави ще бъдат добавени и Словения, която има по-висока стойност на БВП на глава от населението, както и Полша и Румъния, които пък имат население, надхвърлящо двадесет милиона души, като по този начин се включват всички бивши социалистически страни, които сега са членки на Европейския Съюз (ЕС). Сравнението със страните от ЦИЕ е уместно по ред причини. На първо място те имат сходна икономическа база, изградена до голяма степен по време на социалистическия режим, върху която изграждат конкурентоспособността си. Въпреки че всяка от тях е поела по пътя на прехода към пазарна икономика по свой собствен начин, те все още споделят много общи характеристики като технологична база, ниво на образование, правителствени политики и природни ресурси. Следователно, уроците от успехи и изоставания по отношение конкурентоспособност на близки страни могат да бъдат изключително полезни на България.

- **„Гранични пазари“ (Frontier markets)**

България също се включва и в групата на така наречените „гранични пазари“, които са все още в ранен етап на икономическото си развитие, но имат потенциал за дългосрочен растеж и високи нива на възвръщаемост на инвестициите. Основната разлика между тях и „нововъзникващите пазари“ (Китай, Индия, Русия, Бразилия и Южноафриканската Република), е по-ниското ниво на институционално развитие, както и по-малкият размер на вътрешния пазар. Основните предимства на тези пазари спрямо развитите икономики включват сравнително по-бързия растеж на БВП, по-ниско съотношение между дълг и БВП, голяма и млада работна ръка, както и по-ниски нива на заплащане. От друга страна, граничните пазари са характеризирани с политически и социални вълнения, корупция в бизнеса и липса на прозрачност, зависимост от ограничен брой икономически сектори или суровини и липса на ликвидност. България попада в тази група благодарение на положителните си макроикономически показатели и добра фискална политика, в следствие на която страната отбелязва излишък в бюджета си. Сред страните включени в годишника, в групата на граничните пазари освен България влизат и Аржентина, Колумбия, Хърватия, Естония, Индонезия, Йордания, Казахстан, Литва, Малайзия, Филипините, Румъния, Словения, Тайланд, Украйна и Венецуела.

- **Азиатски „тигри“**

Освен спрямо страните от ЦИЕ и граничните пазари, сравнителния анализ не бива да се извършва без да се вземе пред вид и контекста на световните пазари, особено нарастващата конкуренция от Азия, където разходите за производство са по-ниски в сравнение с Европа, работната ръка е образована и региона е политически стабилен. В този контекст, най-често се използват за пример така наречените азиатски „тигри“ заради бързия икономически растеж и индустриализация, които са постигнали до края на 90-те години. Днес, на базата на сравнителното си предимство, Хонг Конг и Сингапур са световни финансови центрове, а Тайван и Южна Корея са лидери в производството на информационни и комуникационни технологии. Сравнението с тези държави обаче е донякъде амбициозно, тъй като те вече са постигнали високо ниво на икономически растеж и конкурентоспособност на световно ниво, на базата на политики, които са били въведени още през 60-те години на миналия век и следователно са били съобразени с друг икономически контекст.

1.4. Модел на анализ на българската конкурентоспособност

За да се определи подходяща стратегия за устойчивото подобряване на българската конкурентоспособност, е необходим подробен анализ на всичките ѝ съставни части, който да разглежда последователно както класирането на страната спрямо останалите петдесет и девет държави в проучването, така и конкретните данни, на които се основава класацията. Така ще бъдат идентифицирани специфичните слабости, на които трябва да се обърне внимание в стратегията за конкурентоспособност, както и силните страни на икономиката, които да се развиват и за напред.

Всяка от четирите основни категории критерии и техните пет под-категории за България ще бъдат разгледани първоначално в сравнителен план с всички останали групи от страни за сравнение. След това, всяка под-категория ще бъде разгледана чрез анализ на съставлящите я индикатори. За всеки от тях ще бъде разгледана позицията на България конкретно спрямо държавите от различните сравнителни групи от страни в съответната класация, както и промяната в реалния критерий за България от 2006 г. насам, когато страната е включена в изследването за първи път. Цитираните позиции се отнасят за съответната класация, която се разглежда и се отнася за 2013 г. В случаите когато липсва информация за някои от държавите или последните налични данни са за предишна година, това ще бъде посочено във всеки конкретен случай.

Таблица 1. Обща класация на конкурентоспособност за 2012 - 2013 г.

Държава	Позиция 2013	Позиция 2012	Държава	Позиция 2013	Позиция 2012
САЩ	↑	1	Литва	↑	31
Швейцария	↑	2	Мексико	↑	32
Хонг Конг	↓	3	Полша	↑	33
Швеция	↑	4	Казахстан	↓	34
Сингапур	↓	5	Чехия	↓	35
Норвегия	↑	6	Естония	↓	36
Канада	↓	7	Турция	↑	37
ОАЕ	↑	8	Филипините	↑	38
Германия	═	9	Индонезия	↑	39
Катар	═	10	Индия	↓	40
Тайван	↓	11	Латвия		41
Дания	↑	12	Русия	↑	42
Люксембург	↓	13	Перу	↑	43
Холандия	↓	14	Италия	↓	44
Малайзия	↓	15	Испания	↓	45
Австралия	↓	16	Португалия	↓	46
Ирландия	↑	17	Словакия	═	47
Обединеното кралство	═	18	Колумбия	↑	48
Израел	═	19	Украйна	↑	49
Финландия	↓	20	Унгария	↓	50
Китай	↑	21	Бразилия	↓	51
Южна Корея	═	22	Словения	↓	52
Австрия	↓	23	Южна Африка	↓	53
Япония	↑	24	Гърция	↑	54
Нова Зеландия	↓	25	Румъния	↓	55
Белгия	↓	26	Йордания	↓	56
Тайланд	↑	27	България	↓	57
Франция	↑	28	Хърватия	↓	58
Исландия	↓	29	Аржентина	↓	59
Чили	↓	30	Венецуела	↓	60

↑ По-добро класиране спрямо предходната година

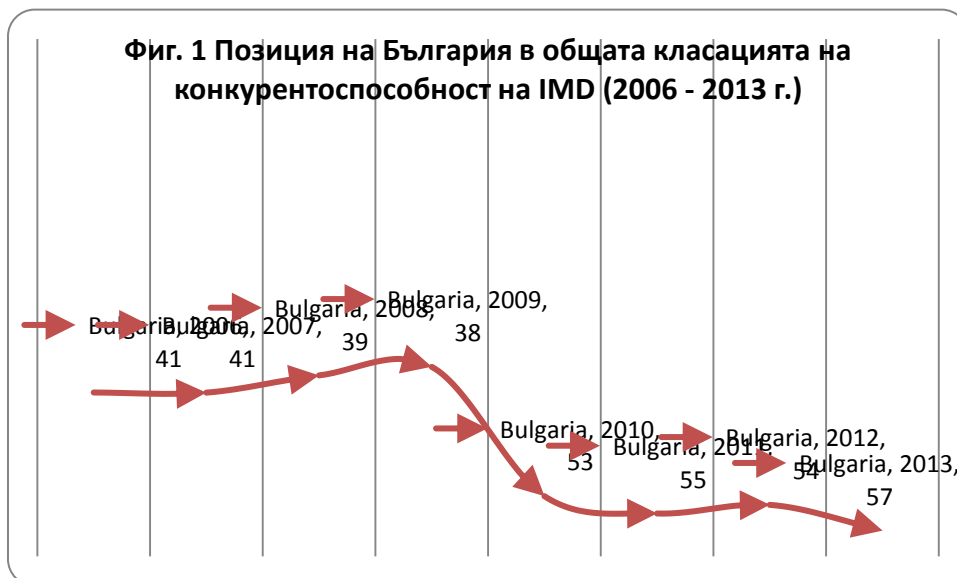
↓ По-слабо класиране спрямо предходната година

═ Еднакво класиране като предходната година

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

2. Сравнителен анализ на конкурентоспособността на българската икономика

2.1. Основни изводи за 2013 г.

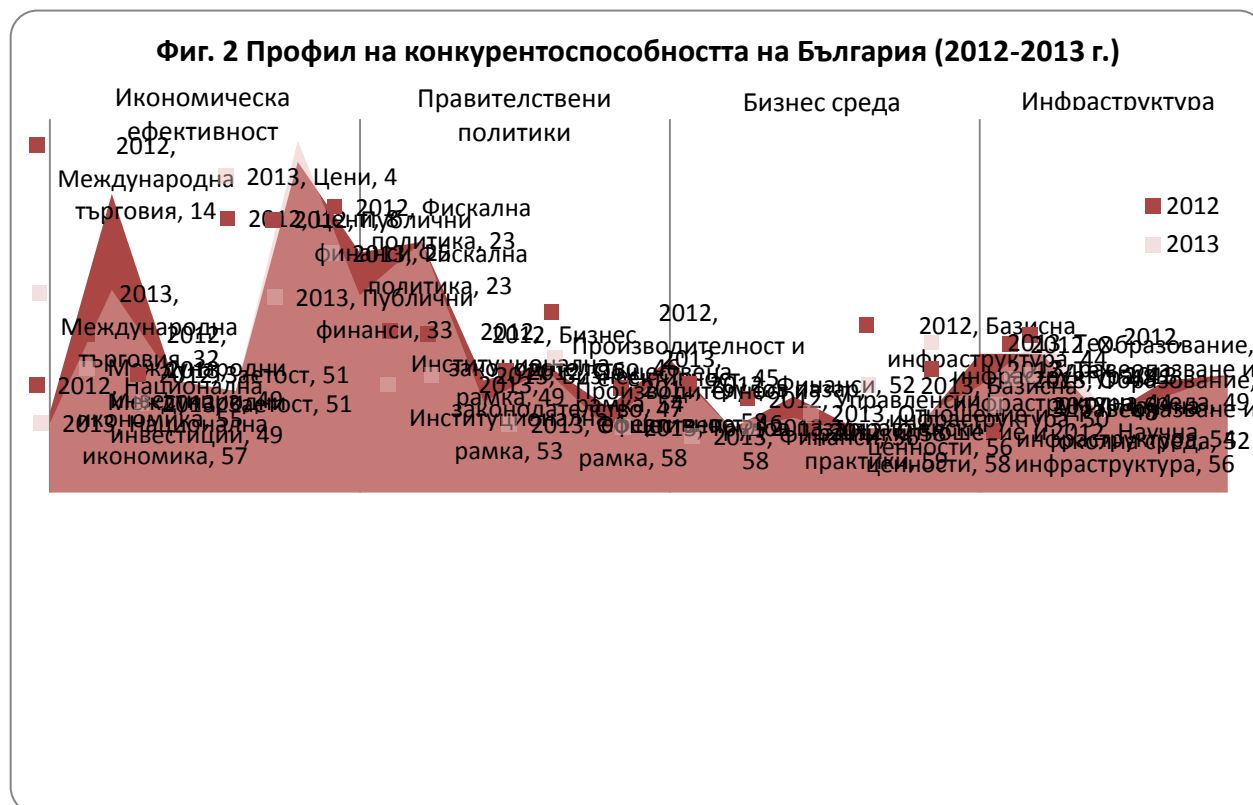
Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

В годишника на световната конкурентоспособност за 2013 г. на Института за развитие на управлението, Швейцария, България продължава да губи позиции. Страната заема 57-о място (от общо 60 държави) – 3 места по-долу спрямо класацията от 2012 г. Това е най-слабото представяне на страната, откакто е включена в изследването през 2006 г., и е почти с 20 места по-слабо в сравнение с най-доброто ѝ класиране през 2009 г., когато заема 38-мо място.

През 2013 г. само 3 държави се класират след България - Хърватия, Аржентина и Венецуела, като и трите са били по-назад в общата класация и през предходната година. Гърция и Украйна, които през 2012 г. се класират след България, се изкачват през 2013 г. съответно до 54-о и 49-то място. Спрямо другите държави от ЦИЕ, България се класира на предпоследно място и има най-сходни резултати с Хърватия и Румъния, които се класират съответно на 58-о и 55-о място през 2013 г. и на 57-о и 53-о място (от 59 страни) през 2012 г., което показва спад и при тяхната конкурентоспособност. В същата група значително по-добри позиции заемат Естония, Чехия и Полша, съответно 36-о, 35-о и 33-о място през 2013 г. Фактът, че държави като Полша и Естония, които имат сходно икономическо наследство и история като България, са сред страните с най-бърз напредък в конкурентоспособността, недвусмислено показва значението на адекватните и навременни реформаторски стратегии и същевременно разкрива съществения потенциал за растеж на страните в ЦИЕ. Водач в групата е Литва, която заема 31-во място през 2013 г, 5 места по-добро представяне от предишната година, а от 2011 г. страната се е изкачила с цели 14 места в общата класация. Сред граничните пазари Тайланд (27-о място), Литва (31-во място) и Полша (33-то място) се представят най-добре, докато Хърватия, Аржентина и Венецуела заемат последните три места в класацията.

Водещите страни в класацията остават същите и през 2013 г. с малки размествания. На челните места се подреждат САЩ, Швейцария и Хонг Конг, следвани от Швеция и Сингапур. САЩ се връщат на първата позиция благодарение на възстановяващия се финансов сектор, множеството технологични иновации и успешни компании. Страни като Сингапур (5-о място) и Канада (7-о място) също имат стабилен и издръжлив конкурентоспособен модел, който се основава на дългосрочни предимства като технология, образование и развита инфраструктура. В Европа Швейцария, Швеция и Германия споделят една и съща рецепта за успех: износ, производство, диверсификация на промишлеността, конкурентоспособни малки и средни предприятия и бюджетна дисциплина.

Фиг. 2 Профил на конкурентоспособността на България (2012-2013 г.)

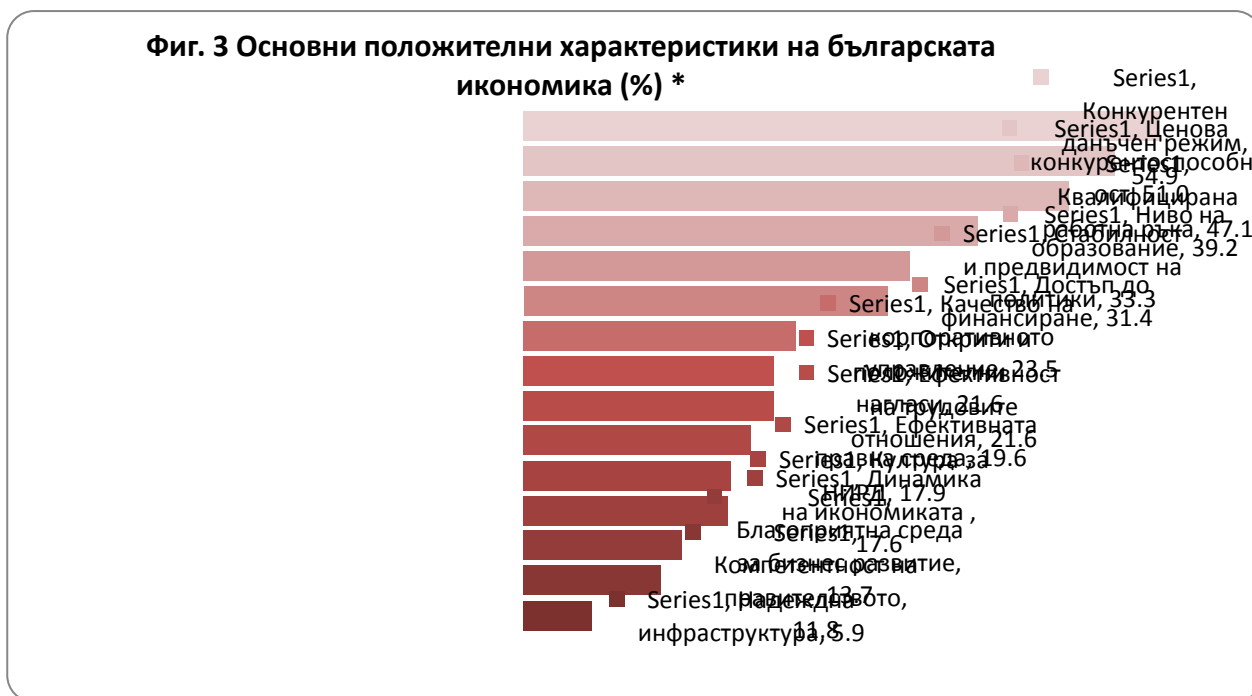
Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Профилът на българската конкурентоспособност показва, че през последните три години (2010 г.–2013 г.) се наблюдава лека, почти несъществена промяна в основните показатели. С развитието на икономическата криза в Европа повечето индикатори отбелязват слабо понижение, докато при малка част се наблюдава леко подобрене (Фигура 2). Тази динамика показва, че **България не е успяла да засили конкурентната си позиция в дългосрочен план, в добрите години преди 2008 г., и не е направила почти нищо в тази посока от началото на кризата.** След като кризата влоши макроикономическите показатели, много скрити препятствия пред конкурентоспособността излязоха наяве. Детайлният преглед на положителните и отрицателните промени в конкурентоспособността на България в тазгодишната класация очертава ясно актуалното състояние на българската икономика. От една страна, България има едни от най-ниските разходи за живот и бизнес в Европа, **стабилна фискална позиция и отворена икономика, ориентирана към износ.** Това е отразено в позицията на България в класацията според следните индикатори:

- цени/ценова конкурентоспособност (4-то място от 60 държави);
- фискална политика (23-то място);
- международна търговия (32-ро място, но значителен спад спрямо 2012, когато страната заема 14-то място).

От друга страна, в България продължават да липсват подходяща бизнес култура и институционална рамка за конкурентна икономика, като същевременно се наблюдава криза на пазара на труда, довела до едни от най-ниските равнища на заетост от 1989 г. насам. Това отрицателно развитие е в пряка връзка със слабото вътрешно търсене и социалното неравенство, както и с липсата на адекватна подкрепа за модерни политики за растеж, като иновационните (чрез изграждането на подходяща научна и предприемаческа инфраструктура). Най-слабите области на българската конкурентоспособност са:

- управленски практики (59-о място);
- пазар на труда (58-о място);
- социална рамка (58-о място);
- вътрешна икономика (57-о място);
- научна инфраструктура (54-о място, наблюдава се подобрене);
- институционална рамка (53-то място);
- заетост (51-во място).

* Според участниците във въпросника, които са посочили пет от петнайсетте най-важни характеристики на българската икономика.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

2.2 Икономическа ефективност

Конкурентоспособността на една страна се влияе силно от икономическото ѝ развитие и от механизмите, които управляват вътрешния пазар. Конкуренцията стимулира предприятията да разработват нови технологии, услуги и продукти, подобрявайки конкурентоспособността им и на международно ниво. Следователно, за да постигне устойчиво икономическо развитие, една страна трябва да бъде отворена към външната търговия и към чуждестранни инвестиции. Според Годишника на световната конкурентоспособност, първият фактор, който предопределя конкурентоспособността на една страна, е **икономическата ефективност**, който съдържа пет под-индикатори: вътрешна икономика, международна търговия, международни инвестиции, заетост и цени.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Класирането за икономическата ефективност на България не е претърпяло значителна промяна от 2010 г. насам. През 2013 г. страната е на 49-о място в общата класация,

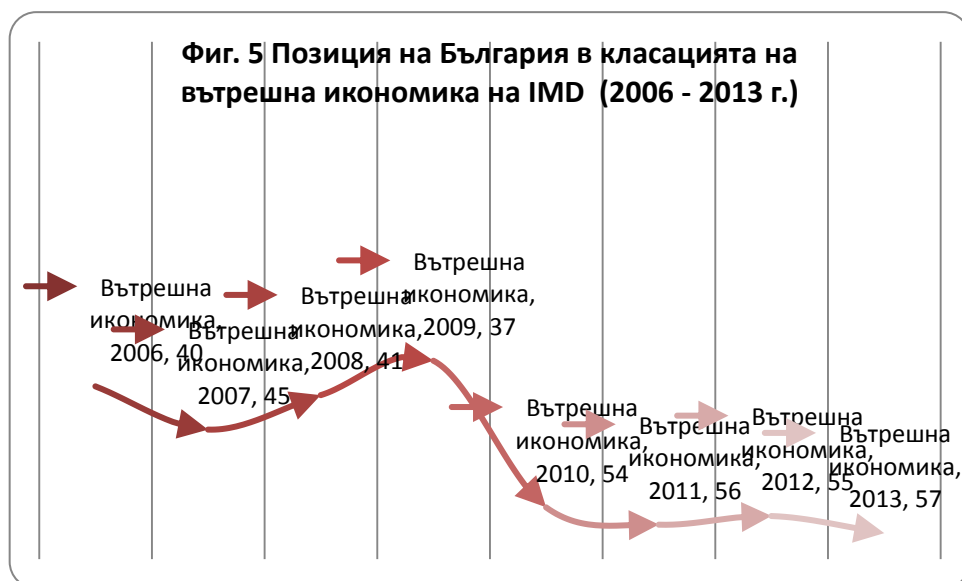
същото което е заемала и през 2012 г. и една позиция по-назад спрямо 2011 г. Този показател се е влошил значително от най-доброто постижение на България в тази област – 26-о място - през 2009 г. Сред държавите от ЦИЕ, България показва по-добър резултат само от Словения (51-во място), Словакия (52-ро място) и Хърватия (58- място), докато най-висока позиция заема Полша, която е на 36-о място през 2013 г. Сред граничните пазари Тайланд се представя значително по-добре от останалите страни и заема 9-о място в класацията, следвана от Казахстан и Украйна, които са съответно на 29-а и 30-та позиция. Венецуела остава последна в класацията за трета последна година и заема 60-то място. Азиатските тигри Хонг Конг, Сингапур, Тайван и Корея се класират съответно на 8-о, 13-о, 16-о и 20-то място, като първите три отчитат малко по-слаби резултати спрямо предходната година. Челните позиции в класацията на световно ниво заемат САЩ, Катар и Китай, където въпреки финансовата криза, местните икономики продължават да се развиват.

2.2.1 Вътрешна икономика

Предимства	Предизвикателства
Крайно потребление на домакинствата (ЦИЕ и ГП)	Брутен вътрешен продукт (ЦИЕ и ГП)
	БВП на глава от населението (ЦИЕ и ГП)
	Ръст на БВП (ГП) ⁷

В класацията за вътрешна икономика България изостава с две места спрямо предходната година – от 55-о място през 2012 г., тя минава на 57-а позиция през 2013 г. Този резултат е с цели 20 места по-слаб спрямо най-доброто постижение в тази област – 37-о място през 2009 г. Тенденция на значително изоставане в класацията за вътрешната икономика се забелязва и при повечето държави от ЦИЕ, като най-голям спад отчита Естония, която е заемала 4-о място през 2007 г., а през 2013 г. изостава на 48-о място. Най-близо до България се класират Словения (58-о място) и Хърватия (59-о място), докато Полша показва значително по-добър резултат в сравнение с останалите страни от района, като се класира на 26-а позиция. Сред граничните пазари, азиатски икономики отбелязват значителен и бърз растеж: Индонезия е заемала едва 52-ро място през 2007 г., през 2013 г. е на 13-то място; Малайзия се е изкачила от 33-то на 18-о място; Филипините се класират на 32-ро място през 2013 г. – 22 позиции по-напред спрямо 2007 г.; Тайланд е минал от 47-о на 14-о място през последните 7 години.

⁷ За всяка под-категория са идентифицирани основните индикатори, които представляват предимства или предизвикателства за българската икономиката. В скоби е посочено дали индикаторът е предимство или предизвикателство спрямо страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ), граничните пазари (ГП) или всички страни в класацията. Също така индикаторите, които са претърпели значително подобрение или влошаване от 2006 г. насам, когато България е включена за първи път в годишника, са обозначени съответните знаци: и . Въпреки че някои индикаторите отчитат подобрение през последните години, те все още може да са предизвикателства за България, както и обратното – индикатори които са се влошили, все още могат да се считат за предимства.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Брутен вътрешен продукт

Класацията за вътрешната икономика се състои от основни икономически показатели като брутен вътрешен продукт и БВП на глава от населението, както и промените при тези индикатори спрямо предишната година. През 2013 г. **България е на 54-о място в класацията за БВП за трети пореден път.** БВП по паритет на покупателна способност е нараснал от 110,83 на 111,72 млрд. долара – така България се класира на 52-ро място през 2012 г. за четвърта последователна година. Тези показатели са сходни с резултатите на страните от ЦИЕ в класацията за БВП, повечето от които също попадат сред последните петнадесет места в класацията. Изключение е Полша, която заема 22-ро място в класацията за БВП с 489,53 млрд долара и 19-а позиция при БВП по паритет на покупателна способност през 2013 г. Сред граничните пазари, Индонезия (16-о място) и Аржентина (24-о място), докато Йордания (57-о място) и Естония (59-о място) остават последни в класацията на БВП, а класирането на БВП по паритет на покупателната способност е също много подобно.

Спрямо 2011 г., БВП на България за 2012 г. по постоянни цени отчита ръст от 0,8%, което е било достатъчно да постави страната на 41-во място в световната класация, въпреки че е с два пъти по-малко спрямо периода 2010-2011 г. (1,7%), когато страната се класира на 43-то място. При този показател се забелязва значителна разлика в региона. От една страна Словения (57-о място), Хърватия (56-о място), Унгария (55-о място), Чехия (53-то място) и Румъния (44-о място) се класират след България, тъй като отчитат спад или минимален растеж (Румъния – 0,33%) на БВП. От друга страна, Словакия и Балтийските републики Естония, Литва и Латвия се класират съответно на 27-о, 19-о, 16-о и 10-о място в тазгодишната класация, като отчитат ръст на БВП между 2,1% и 5,6% между 2012 и 2011 г. Пет от страните в групата на граничните пазари се класират сред първите десет страни в класацията на ръст на БВП – Филипините (2-ро място), Тайланд (3-то място), Индонезия (6-о място), Венецуела (7-о място) и Малайзия (8-о място).

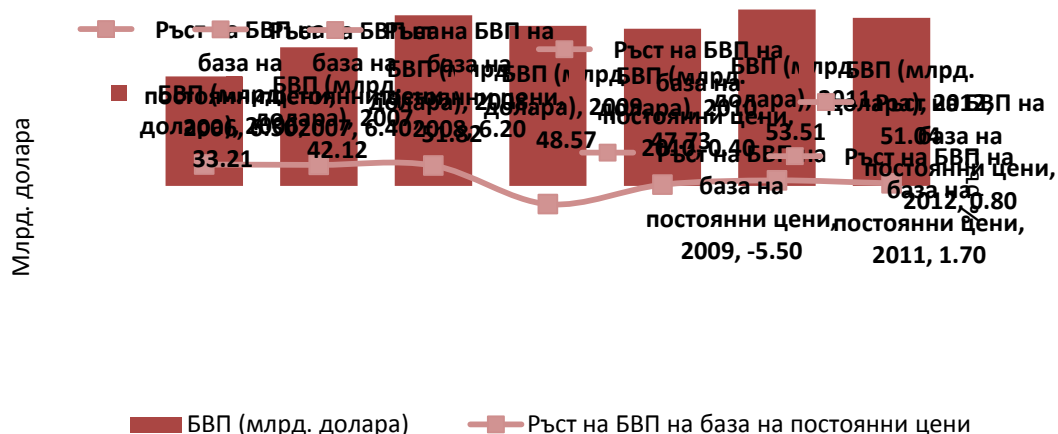
Номинален БВП на глава от населението през 2012 г. е бил 6943,38 долара, с 336,46 долара по-малко в сравнение с 2011 г. когато се е равнявал на 7279,84 долара – най-високия резултат на страната в тази категория откакто е включена в проучването. Въпреки този спад, България застана на 52-ро място в световната класация за втора поредна година и е на последно място сред страните от региона. Най-близко се класира Румъния, която заема 50-о място, докато най-голямо БВП на глава от население има Словения, която заема 28-о място с 22 169,49 долара годишно. Сред граничните пазари, държавите доста по-добри показатели в тази сфера, докато Украйна (57-о място), Индонезия (58-о място) и Филипините (59-о място) изостават значително.

Таблица 2. Брутен вътрешен продукт на България (2006 – 2012 г.)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
БВП (млрд. долара)	33,21	42,12	51,82	48,57	47,73	53,51	51,04
БВП по паритет на покупателната способност (млрд. долара)	85,32	94,60	106,08	103,29	104,67	110,83	111,72
БВП на глава от населението (долара)	4324,61	5512,28	6813,59	6421,07	6339,91	7279,84	6943,38
БВП по паритет на покупателната способност на глава от населението (долара)	11110,20	12382,08	13947,33	13655,00	13903,79	15077,17	15197,79
Ръст на БВП на база на постоянни цени	6,50	6,40	6,20	-5,50	0,40	1,70	0,80
Ръст на БВП на глава от населението на база на постоянни цени	7,08	6,98	6,66	-4,95	0,89	4,10	0,95
Принос към световно БВП (%)			0,08	0,08	0,08	0,08	0,07

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Фиг. 6 Брутен вътрешен продукт на България
(2006 - 2012 г.)

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Крайно потребление

Вътрешната икономика също включва показатели за крайното потребление на домакинствата и на държавата. В годишника за 2013 г. България заема 51-во място, с едно по-нагоре спрямо последните седем години в класацията за крайното потребление на домакинствата с 32,63 млрд. долара. Същевременно, страната е на 10-о място по отношение на крайното потребление на домакинствата като дял от БВП, което се равнява на 63,93%, с цели 11 места по-нагоре спрямо предишната година. След като крайното потребление на домакинствата е нараснало с 4,72% между 2011 и 2012 г., България се подрежда на 12-о място в класацията за ръст на крайното потребление на домакинствата през 2012 г. (последните налични данни), което е с цели 41 места по-напред спрямо 2011 г. Резултатите на България по отношение на потреблението на домакинствата са сходни с тези на държавите членки на ЕС от ЦИЕ, повечето от които се класират между 43-о място (Румъния) и 56-о място (Естония). Доста по-нагоре в класацията се намира отново Полша, която заема 19-а позиция, поради значително по-голямото си население спрямо останалите страни. Индонезия отбелязва най-високо потребление на домакинствата и заема 16-о място, докато страните от ЦИЕ изостават най-много. Като дял от БВП, крайното потребление на домакинствата е сравнително високо при повечето от страните в района. През 2013 г., най-близко до България се класират Унгария (8-о място), Литва (9-о място) и Румъния (15-о място), докато най-нисък дял имат Естония (46-о място) и Чехия (50-о място).

Що се отнася до крайното държавно потребление, България се подрежда на 53-а позиция, с две места по-нагоре спрямо предишните две години. **Крайното потребление на правителството се равнява на 15,54%, от БВП**, което поставя България на 37-о място в тази класация. Това ниво на потребление представлява спад с 0,26% спрямо предишната година и

така България се подрежда на 44-о място в класацията за ръст на крайното потребление на правителството. Класирането на страните от ЦИЕ отново е много близко до това на България, като изключим Чехия и Полша, които заемат съответно 36-о и 21-во място. Аржентина (23-то място) и Индонезия (24-о място), отчитат най-високи нива на държавно потребление, докато страните от ЦИЕ изостават значително. Като дял от БВП, крайното потребление на държавата в България е по-ниско единствено спрямо това на Латвия (38-о място) и Унгария (52-ро място), докато в Словения и Чехия, съответно на 15-о и 14-о място, това потребление е значително по-голям дял от БВП.

Таблица 3. Крайно потребление на домакинствата и правителството в България (2006 – 2012)

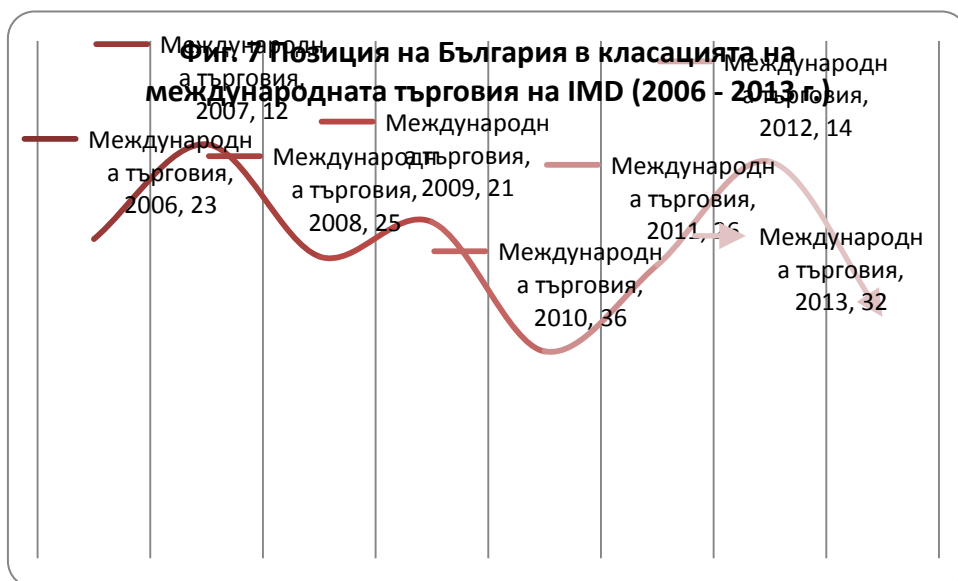
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Крайно потребление на домакинствата (млрд. долара)	22,29	28,90	34,23	30,53	29,78	32,27	32,63
Крайно потребление на домакинствата (% БВП)	67,13	68,62	66,04	62,85	62,39	60,30	63,93
Ръст на крайното потребление на домакинствата (на постоянни цени)	8,66	9,02	3,42	-7,53	-0,03	-0,59	4,72
Крайно потребление на правителството (млрд. долара)	5,97	7,01	8,60	7,92	7,75	8,32	7,93
Крайно потребление на правителството (% БВП)	17,97	16,66	16,59	16,30	16,23	15,55	15,54
Ръст на крайното потребление на правителството на постоянни цени	3,47	0,28	-0,97	-6,54	1,94	0,48	-0,26

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

2.2.2 Международна търговия

Предимства	Предизвикателства
Износ на стоки (ГП)	Платежен баланс (% от БВП) (ЦИЕ и ГП)
Износ на услуги (ГП)	Търговски баланс (ЦИЕ и ГП)

Сред индикаторите за икономическа ефективност, позицията на България се е влошила най-много спрямо предишната година в сферата на **международната търговия**. През **2012 г. страната е била на 14-о място, а само година по-късно е едва на 32-ро място**. Най-добрия резултат за тази показател, България е постигнала през 2007 г., когато е заела 12-то място. Сред страните от ЦИЕ, този резултат е най-близък до класирането на Латвия (31-во място). Повечето други държави от групата са по-нагоре в класацията, като Словакия заема най-добра позиция – 12-то място. Северната ни съседка Румъния изоставя значително като остава едва на 57-о място през 2013 г. Най-добър резултат в групата на граничните пазари показват Тайланд (4-о място) и Малайзия (5-о място), които заема съответно 4-о и 5-о място в класацията за 2013 г., докато Аржентина и Венецуела са едва на 58-а и 60-а позиция.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Платежен баланс

През 2013 г. България застава на 33-то място (от общо 56 държави), шест места по-назад спрямо предходната година, в класацията за платежен баланс, след като **през 2012 г. страната е натрупала дефицит от 0,68 млрд. долара**. В класацията за платежен баланс като дял от БВП, България също се подрежда на 33-то място, изоставайки с 11 в сравнение с 2012 г. С **търговски дефицит от малко над 6 млрд. долара през 2012 г.**, България се подрежда на 37-о място в тазгодишната класация и на 56-а позиция в класацията на търговски дефицит като дял от БВП.

В класациите за платежен баланс, включително съотношението му спрямо БВП, България се класира близко до държавите от ЦИЕ. Що се отнася до платежния баланс, страната изпреварва единствено Полша, която заема 46-о място, след като е натрупала дефицит от 17,36 млрд. долара, докато най-напред се класира Унгария (23-то място). Сред граничните пазари, Малайзия и Венецуела се класират съответно на 13-о и 15-о място в класацията на платежния баланс, след като отбелязват значителен излишък, докато Украйна и Индонезия, които са на 45-о и 48-о място, отчитат голям дефицит през 2012 г. В класацията за платежен баланс като дял от БВП, отново Полша изостава най-много (47-о място от общо 56 страни), а Словения заема 18-о място). В класацията за търговски баланс Полша е отново най-назад (44-о място), а Чехия е първенец в района, заемайки 16-о място в общата класация Сред граничните пазари, Казахстан, Венецуела и Малайзия, отбелязват значителен търговски излишък, което ги класира съответно на 9-о, 10-о и 11-о място, докато Украйна (48-о място) и Тайланд (49-о място) изостават значително в тази класация.

Таблица 4. Платежен и търговски баланс на България (2006 – 2012 г.)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Платежен баланс	-5,83	-10,61	-11,97	-4,32	-0,63	1,03	-0,68
(млрд. долара)							
Платежен баланс (% от БВП)	-17,55	-25,20	-23,09	-8,90	-1,32	1,93	-1,33
Търговски баланс	-8,21	-11,44	-14,55	-7,22	-4,88	-4,37	-6,01
(млрд. долара)							
Търговски баланс (% от БВП)	-24,71	-27,17	-28,07	-14,87	-10,23	-8,17	-11,77

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Внос и износ

България допринася за едва 0,15% от световния износ през 2012 г. и застана на 55-о място в тази класация. През 2012 г. България изнася стоки на стойност **26,71 млрд. долара, което се равнява на 52,33% от БВП** и поставя България на 54-о място в класацията, с едно място по-назад в сравнение с предишната година. В тазгодишната класация на нарастването на вноса, България е на 44-о място, след като през 2012 г. е била на 8-о. Това е резултат на спада на обема на износ от 5,31% между 2011 и 2012 г. Тайланд (23-то място), Малайзия (24-о място) и Индонезия (29-о място) отчитат най-голям принос към световната търговия сред граничните пазари, докато сред страните от ЦИЕ, най-голям принос има Полша, която заема 28-о място в

класацията. Останалите страни от района се класират доста по-близо до България. Най-назад остава Латвия, която заема 58-о място в класацията. Що се отнася до обема на износ на стоки, България има сходен резултат с повечето страни от ЦИЕ, които заемат последните позиции в световната класация, с изключение на Унгария (35-о място), Чехия (30-о място) и Полша (26-о място). Тайланд (22-ро място), Малайзия (23-то място) и Индонезия (25-о място) отчитат най-голям обем на износ, докато Йордания остава едва на 59-о място в тази класация.

През 2012 г. България е изнесла търговски услуги на стойност 7,15 млрд. долара, което я поставя на 48-о място в тази класация за 2012 г. за четвърти пореден път. Тази стойност се равнява на 14% от БВП и класира страната на 17-о място, с едно по-назад в сравнение с предишните 3 години, когато заема 16-о място. Това се дължи на спад в износа на услуги с 3,66% спрямо предишната година. От гледна точка на стойността на износа на услуги, най-близо до България се класират Румъния (46-о място) и Словакия (49-о място). Полша излиза на чело сред страните от ЦИЕ като заема 29-о място, докато най-много изостава Латвия, която е на 57-о място. Най-голям прираст на износа е отчела Литва, която се класира на 13-о място, докато Унгария изостава най-много и заема 58-о място. Тайланд (25-о място), Малайзия (30-о място) и Индонезия (35-о място) отново отчитат най-голям обем на износ, а Казахстан (56-о място) и Венецуела (59-о място) отчитат най-слаб резултат в тази класация.

Таблица 5. Износ на стоки и услуги в България 2006 – 2012 г.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Износ на стоки и търговски услуги (млрд. долара)	20,31	25,03	30,19	23,15	27,26	35,63	33,86
Износ на стоки (млрд. долара)	15,06	18,52	22,36	16,32	20,63	28,21	26,71
Растеж на износа на стоки (%)	28,33	22,93	20,76	-27,03	26,42	36,74	-5,31
Износ на търговски услуги (млрд. долара)	5,25	6,51	7,83	6,83	6,63	7,42	7,15
Износ на търговски услуги (% от БВП)	15,81	15,46	15,11	14,07	13,89	13,87	14,01
Растеж на износа на търговски услуги (%)	18,87	24,04	20,24	-12,75	-2,95	11,97	-3,66

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

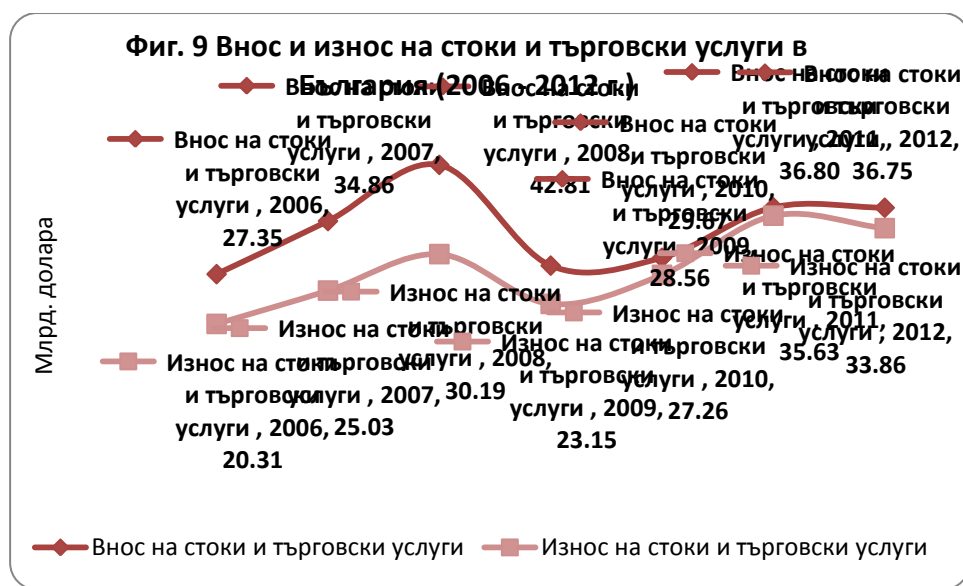
След като **през 2012 г. България е внесла стоки и услуги на стойност 36,75 млрд. долара**, тя се подрежда на 8-о място в класацията за внос, с едно място по-назад в сравнение с предишната година. Това се равнява на 72% от БВП на страната и класира България на 44-о място по този показател, с една позиция по-назад спрямо предишната година, поради минималния спад във вноса с 0,13%. Що се отнася до класацията на съотношението между

обема на международната търговия и БВП на страната, България е на 16-о място, с едно по-напред спрямо 2011 г. При класацията за внос на стоки и услуги, България отново се доближава до средното класиране на държавите членки на ЕС от ЦИЕ. Най-голям обем на износа отбелязва отново Полша (35-о място), докато Латвия е на 2-ро място с ниско ниво на износ. Най-ниско съотношение между обема на международната търговия и БВП отбелязва Хърватия, която заема 30-о място в класацията, докато най-висок показател в тази класация и показва Естония, която е на 5-а позиция. Тайланд, Малайзия и Индонезия, които са съответно на 22-ра, 23-та и 28-а позиция са отчели най-голям обем на износ на стоки и услуги, което е показателно за успеха на политиките, които насърчават износа.

Таблица 6. Внос на стоки и услуги в България (2006 – 2012 г.)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Внос на стоки и търговски услуги (млрд. долара)	27,35	34,86	42,81	28,56	29,67	36,80	36,75
Внос на стоки и търговски услуги (% от БВП)	82,37	82,78	82,61	58,80	62,17	68,77	72,00
Ръст на вноса на стоки и търговски услуги (%)	26,91	27,44	22,81	-33,29	3,90	24,02	-0,13

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

2.2.3 Чуждестранни инвестиции

Предимства	Предизвикателства
Поток на преки чуждестранни инвестиции (%)	Обем на преки чуждестранни инвестиции
Баланс на потоците на чуждестранни инвестиции	

В класацията за **чуждестранни инвестиции** за 2013 г., **България не отчита промяна спрямо предишната година** където все още заема **49-о място**, както и **значителна разлика в сравнение с 2011 г. (47-о място) и 2010 г. (44-о място)**. Тези резултати обаче, са значително по-слаби спрямо 2008 и 2009 г., когато България е съответно на 11-то и 15-о място. Годишникът показва, че чуждестранните инвестиции са намалели значително в цяла Източна Европа, но най-голяма разлика в класирането отбелязват България и Румъния – и двете държави са изостанали с 38 места от 2008 г. (най-добрите им резултати) до 2013 г. Докато повечето страни от района се класират сред последните петнадесет места в класирането, Унгария и Чехия се класират най-напред, заемайки съответно 26-о и 36-о място. Сред граничните пазари, Малайзия се класира значително по-напред от останалите страни и заема 14-о място, следвана от Казахстан и Тайланд, които са съответно на 29-а и 31-ва позиция. На световно ниво, първите три места в класацията продължават да заемат САЩ, Хонг Конг и Люксембург. Ирландия е отчела голям напредък като се е изкачила от 18-о място през 2012 г. на 4-о през 2013 г., като изпреварва Сингапур, Великобритания и Германия, които заемат съответно 5-о, 6-о и 7-о място през 2013 г.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Преки чуждестранни инвестиции

През 2012 г. потокът от Българските инвестиции в чужбина е бил с размер от 0,38 млрд. долара, което се равнява на 0,74% от БВП и е с 0,1 млрд по-малко в сравнение с предходната година. Страната се подрежда на 35-о място в класация на потока на преки инвестиции в чужбина, (от общо 46 страни), най-високото ѝ класиране откакто е включена в изследването, което е с единадесет места по-напред спрямо 2011 г. Що се отнася до размера на преките инвестиции на България в чужбина, страната се подрежда на 57-о място в класацията за 2011 г. (последните налични данни по този показател), като обемът на Българските инвестиции се равнява на 1,7 млрд. долара. Сред страните от ЦИЕ България се подрежда между Естония (34-о място) и Литва (36-о място), докато най-голям поток на инвестиции в чужбина регистрира Унгария, която заема 20-о място, докато Полша изостава най-назад, едва на 44-о място от общо 46 държави. Полша обаче има най-голям размер на преки инвестиции в чужбина и в класацията заема 35-о място с 50,04 млрд. долара. Останалите страни се класират доста по-близо до България на последните десет места, а страната изпреварва единствено Румъния (58-о място) и Латвия (59-о място). Малайзия заема най-предна позиция едновременно в класациите на потоци и размер на инвестиции в чужбина, като заема съответно 13-о и 29-о място.

Потока на преките чуждестранни инвестиции в България през 2012 г. е в размер от 1,9 млрд. долара, което поставя България на 34-о място (от общо 46 държави) в тази класация, с 13 места по-напред спрямо предходната година. Тъй като тези инвестиции се равняват на 3,72 % от БВП, за 2012 г. България се подрежда на 16-о място в тази класация. Този поток от инвестиции е далеч по-малък спрямо най-високите стойности от 13,88 млрд. долара през 2007 г. В класацията за размера на преките чуждестранни инвестиции, България е на 50-о място с 47,65 млрд. долара през 2011 г. Въпреки че това представлява ръст от 0,78 млрд. долара спрямо предишната година, страната изпада с две места. Чехия (21-во място), Унгария (24-о място) и Полша (29-о място) отбелязват най-голям поток на чуждестранни инвестиции, докато останалите страни изостават, макар и с няколко места, след България. Последна остава Словения на 44-о място. Най-висок дял от БВП представляват чуждестранните инвестиции в Естония, която заема 5-о място с 7,63%, докато най-нисък дял има Словения (44-о място) - 0,02%. Повечето страни от района се класират на последните места в класацията за размера на преките чуждестранни инвестиции, тъй като имат сходни показатели с тези за България. Чехия (32-ро място) и Полша (22-ро място) са единствени страни, които отчитат размер на преки чуждестранни инвестиции над 100 млрд. долара, съответно 125,25 и 197,54 млрд. долара за 2011 г. Сред граничните пазари, Индонезия и Колумбия отчита едновременно най-голям поток и размер на чуждестранни инвестиции и заема съответно 12-о и 23-то място в тези класации.

След като през 2007 г. България получава 12,9 млрд. долара преки чуждестранни инвестиции повече отколкото инвестира навън, тя заема 60-о място в класацията за баланс на потоците на чуждестранни инвестиции. През последните шест години обаче поради спада на преките чуждестранни инвестиции, обемът на тези потоци постепенно се уравновесява и през 2012 г. България получава само 1,52 млрд. долара повече отколкото инвестира навън и по този начин заема 32-ро място (от общо 45 държави). Що се отнася до нетната инвестиционна позиция на страната, тя се намира на 36-о място в класацията за 2011 г. (последните налични

данни), с една позиция по-напред спрямо предишната година, след като активите, притежавани от чужденци в България са със стойност 45,96 млрд. долара повече спрямо тези притежавани от български резиденти в чужбина. През 2012 г. най-голяма разлика между потоците от чуждестранни инвестиции и инвестиции навън сред страните от ЦИЕ отбелязва Чехия, която заема 40-о място в класацията след като е получила 9,25 млрд. долара повече отколкото е инвестирала. Най-близко до баланс в инвестициите стига Словения, която е на 19-а позиция, след като е инвестирала само 0,24 млрд. долара по-малко спрямо това, което е получила. В класацията за нетна инвестиционна позиция, най-високо се подрежда Словения (23-то място), докато най-слабо се представя Полша, която е едва на 55-то място. Малайзия се класира първа сред граничните пазари в класацията на баланса между чуждестранни инвестиции и инвестиции навън и заема 5-о място, докато Казахстан е едва на 43-а позиция в тази класация. Що се отнася до нетна инвестиционна позиция, Словения е първа в групата, докато Индонезия остава последна на 56-о място.

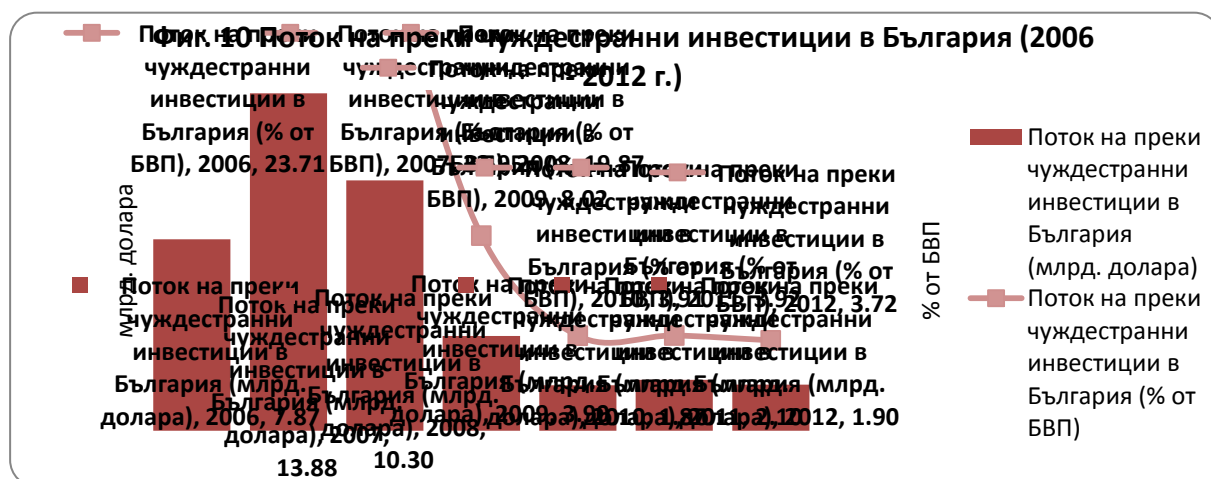
В класацията за инвестиционни активи, България се класира на 20-о място от общо 37 страни с 1,93 млрд. долара, докато в класацията за инвестиционни пасиви се подрежда на 26-о място сред 38 държави с 0,68 млрд. долара. В първата класация това я прави водач сред страните от ЦИЕ, докато Унгария остава най-назад на 30-о място. Що се отнася до пасивите, Полша се представя най-добре, като заема 10-о място, докато най-много изостава Словения, която е на 29-о място. Сред граничните пазари, Индонезия и Колумбия отчитат едновременно и най-големи активи и най-големи пасиви и заемат съответно 17-о и 18-о място и 13-то и 17-о място.

Таблица 7. Поток и обем на преки чуждестранни инвестиции и инвестиции навън (2006 – 2012 г.)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Поток на български инвестиции в чужбина (млрд. долара)	0,29	0,97	1,12	0,36	0,58	0,48	0,38
Поток на български инвестиции в чужбина (% от БВП)	0,88	2,31	2,16	0,74	1,22	0,89	0,74
Обем на български инвестиции в чужбина (млрд. долара)	0,45	0,81	1,44	1,40	1,55	1,70	
Обем на български инвестиции в чужбина (% от БВП)	1,37	1,93	2,79	2,88	3,24	3,17	
Поток на преки чуждестранни инвестиции в България (млрд. долара)	7,87	13,88	10,30	3,90	1,87	2,10	1,90
Поток на преки чуждестранни инвестиции в България (% от БВП)	23,71	32,95	19,87	8,02	3,91	3,92	3,72
Обем на преки чуждестранни инвестиции в България (млрд. долара)	23,48	37,94	44,06	49,23	46,87	47,65	

Обем на преки чуждестранни инвестиции в България (% от БВП) 70,71 90,08 85,02 101,35 98,21 89,05

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

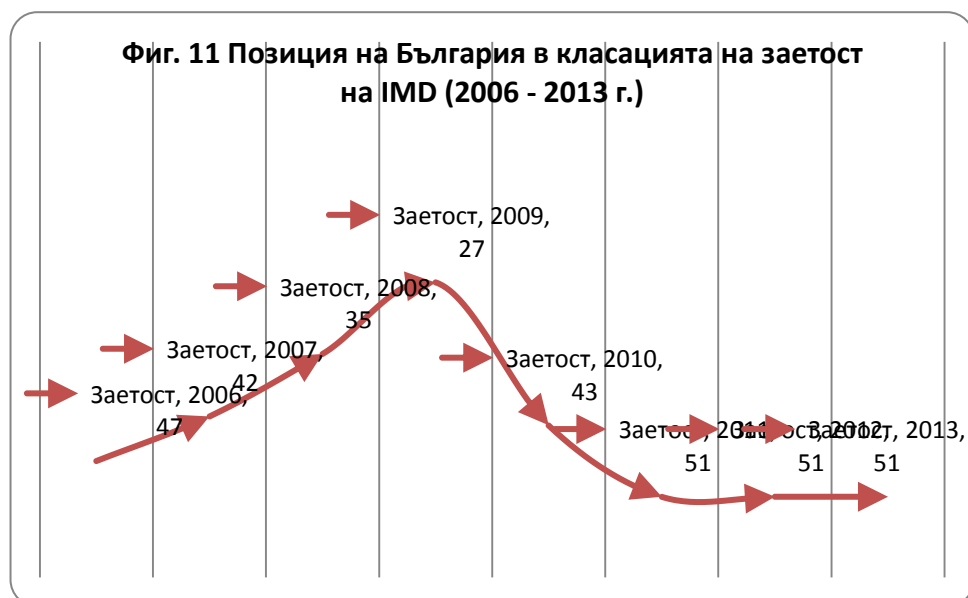
Резултати от въпросника

Важен елементи за конкурентоспособността на страната са разрастването на производството, научно изследователска и развойна дейност (НИРД) и услугите. Следователно ако има риск тези дейности да се преместят в друга държава, това би повлияло отрицателно на икономическото развитие и на конкурентоспособността на страната. Този риск се измерва чрез проучване сред управители на предприятия във всяка страна, която участва в проучването. В класацията за риск от преместване на производствения процес за 2013 г. България се подрежда на 34-о място, без промяна спрямо предишната година. Рискът за преместване на НИРД в друга държава се оценява като малко по-силен и в тази класация страната заема 38-о място. Според респондентите на въпросника, секторът на услугите е изправен пред най-голям риск да бъде преместен в друга държава и следователно страната заема 55-о място в тази класация. Предприемачите от повечето страни от ЦИЕ оценяват риска за преместване на производството, НИРД и услугите подобно на българските респонденти. Единствено Литва, която заема съответно 5-о, 4-о и 2-ро място в трите класации оценява този риск като минимален не само в сравнение със страните от района, но и на световно ниво. От друга страна Полша се класира на последното 60-о място и в трите класации, тъй като според участниците във въпросника икономиката на страната е силно застрашена от преместването на производствения процес, НИРД и услугите. Сред граничните пазари, Малайзия отчита най-малък риск от преместване на производството, НИРД и услугите и се класира съответно на 3-то, 2-ро и 3-то място, следвана от другите страни от Югоизточна Азия и Южна Америка, тъй като те разчитат да привлекат тези три сектора и следователно се страхуват да ги изгубят, за разлика от страните от ЦИЕ.

2.2.4 Заетост

Предимства	Предизвикателства
	Безработица (ГП) →
	Ръст на заетостта (ГП) →

През 2013 г. България не е отчела промяна в класацията за заетост спрямо предишните две години и все още се намира на 51-во място, което е с 24 по-слаб резултат от най-доброто ѝ класиране през 2009 г., когато заема 27-о място. Резултатът на България е сходен с повечето държави от ЦИЕ. Единствено Чехия и Румъния продължават да заемат по-високи позиции в класацията – съответно 37-о и 33-то място през 2013 г., докато Хърватия е последна на 57-а позиция за втора поредна година. Сред граничните пазари, Тайланд (3-о място) и Малайзия (11-о място) се подреждат най-напред в тази класация, следвани от останалите страни от Азия и Южна Америка, докато държавите от ЦИЕ са далеч по-назад. Най-високите позиции в световен мащаб заемат Китай и Катар.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Заетост и безработица

През 2012 г. в българската икономика са били заети 3,28 милиона души, което подрежда страната на 45-о място в световната класация, с две места по-назад спрямо предишната година и най-ниското ѝ класиране откакто е включена в годишника. Това се равнява на 44,65% от населението в работоспособна възраст, което поставя България на 35-о място в тази класация. За четвърта поредна година, заетостта в България намалява, и след като през 2012 г. е спаднала с 3,51% спрямо предишната година, страната се подрежда на 55-о място в класацията за растеж на нивото на заетост, две места по-напред спрямо предишната година. През 2012 г. нивото на безработицата в България е продължило да се покачва и е достигнало 12,3%, с 1,1% повече от предишната година. Така България изостава с две места спрямо 2011 г. и се класира на 51-во място в класацията за безработица. Въпреки че

дългосрочната безработица е намаляла незначително между 2011 и 2012 г. с 0,12%, тя все още достига 6,18% което поставя страната на 30-о място в тази класация, с 6 места по-напред спрямо предходната година. **В класацията за младежката безработица България остава на 46-о място за втора поредна година, въпреки че тя е нараснала с 1,4% спрямо предишната година, достигайки 28,10% през 2012 г.**

*Трето тримесечие на 2013 г.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението и Национален статистически институт

Страните от ЦИЕ се различават по население и това се отразява и на класирането им в класацията за заетостта. Следователно, Полша, която има население от 38,5 милиона, е на 23-то място, докато, Латвия е едва на 57-о място, тъй като има най-малкото население в района – 2 милиона души. По-ясно сравнение може да се направи чрез класацията за заетост като дял от населението. В сравнителен план, България се представя добре спрямо останалите страни от района, като единствено Словения (32-по място), Естония (27-о място) и Чехия (24-о място) имат по-висок процент на заетост. Най-слабо в тази класация се представя Хърватия (56-о място), където само 33,72% от населението работи. За периода 2011 – 2012 г. единствено Румъния (7-о място), Унгария (10-о място), Латвия (12-о място) и Естония (14-о място) са отчели нарастване на нивото на заетост. От друга страна, в Литва заетостта е намаляла с 6,78%, което я поставя на 59-о място в общата класация. През 2012 г. много висока безработица е регистрирана в Латвия (55-о място) и Хърватия (57-о място), където тя надвишава 15%. Що се отнася до класирането за дългосрочната и младежката безработица, и в двата случая най-добре се представя Чехия (21-во място и 35-о място съответно), а най-много изостава Хърватия (36-о място и 53-то място съответно).

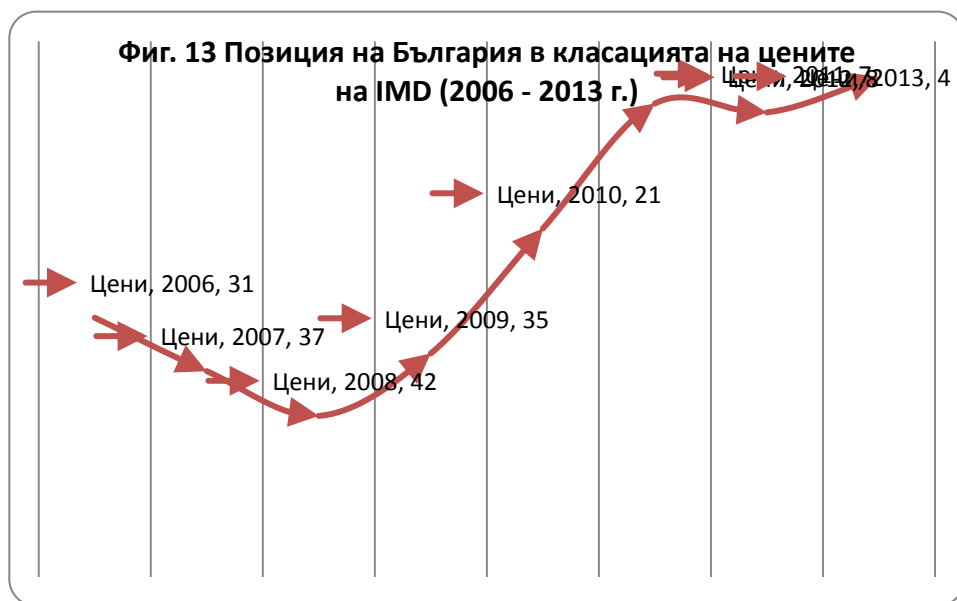
Сред граничните пазари Тайланд отбелязва най-високи ниво на заетост което поставя страната на 5-о място в общата класация, с 58,6% заетост, докато Йордания остава на последното 60-о място, с едва 19,8%. През 2012 г. Венецуела и Малайзия са отчели най-голям

ръст на заетостта и следователно заемат 5-о и 6-о място. Тайланд и Малайзия отчитат значително по-ниски нива на безработица в сравнение с останалите гранични пазари и заемат съответно 2-ро и 4-о място в общата класация. Подобно класиране се отбелязва и в класациите на дългосрочната и младежката безработица, където тези две държави отново показват най-ниски нива спрямо останалите страни в групата.

2.2.5 Цени

Предимства	Предизвикателства
Инфлация (ГП)	→
Индекс „разход за живот“	→

Най-доброто представяне на България в цялата класация на конкурентоспособност за 2013 г. е в областта на цените, където страната заема 4-о място, четири позиции по-напред от предишната година. От 2006 г. насам това е най-високото класиране на страната в тази категория, докато най-слабия резултат се отбелязва през 2008 г., когато България е едва на 42-ро място. Единствените държави от ЦИЕ, които се доближават до България са Словения (7-о място), която през 2012 г. е била втора, и Румъния (9-място). Сред граничните пазари Украйна заема първото място в класацията и е единствената страна, която изпреварва България, докато Аржентина и Венецуела изостават най-много и заемат съответно 54-о и 60-о място.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

След като за 2012 г. България отчита инфлация от 2,39%, страната заема 21-во място, с шест места по-напред спрямо предишната година и най-високото класиране на страната откакто е включена в изследването. **В класацията „индекс разход за живот“ България заема 1-во място в общата класация за втора поредна година, с показател от 67,89**, което означава, че разходите за живот в страната са най-ниски в сравнение в всички държави, включени в изследването. През 2012 г. сред страните от ЦИЕ, единствено Латвия е отчела по-ниско ниво на инфлация и се класира на 20-о място. Най-високо ниво на инфлация е отбелязала Унгария, която се класира на 56-о място с 5,7%. Що се отнася до „индекса разход за живот“, повечето от

страните в района също се подреждат сред първите десет позиции в класацията. По-скъп е животът в Латвия (23-о място), Словакия (30-о място) и Чехия (36-о място). Украйна е отчела много ниска инфлация и се класира на 3-то място, следвана от Малайзия, която е десета в класацията. За разлика от това, Аржентина и Венецуела са съответно на 59-а и 60-я позиция. Сред граничните пазари, Индонезия (40-о място), Колумбия (43-то място) и Венецуела (49-о място) отчитат на висок разход за живот.

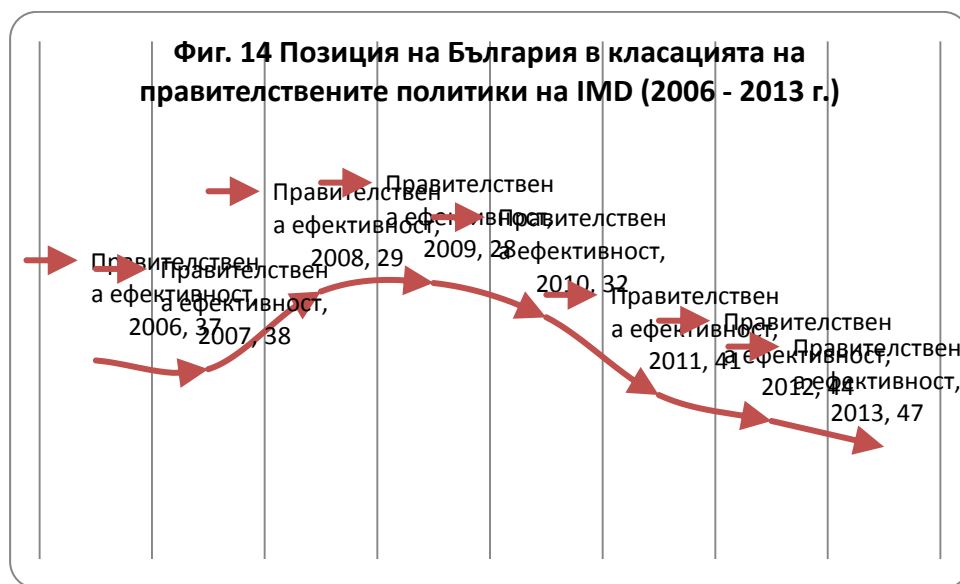
2.3. Правителствени политики

Втората група критерии в Годишника на световната конкурентоспособност се отнася до **ефективността на правителството** и включва следните пет под-категории: публични финанси, фискална политика, институционална рамка, бизнес законодателство и обществена рамка. Държавните органи имат за задача да създадат благоприятни условия за икономически растеж и бизнес развитие. Въпреки че намесата на правителството в икономиката се смята за неблагоприятна, то трябва да бъде в състояние да адаптира политиките си в съответствие с вътрешните нужди на страната, както и със световните тенденции. Освен това, правителството трябва да създаде и поддържа обществена рамка, която да осигурява справедливост, правосъдие и равенство, както и сигурността на гражданите си.

През 2013 г. България отчита най-слабия си резултат по отношение ефективността на правителството – 47-о място - откакто е включена в изследването, докато най-доброто ѝ класиране в тази категория е било през 2009 г., когато достига 28-о място. В сравнение с останалите бивши социалистически държави, България има по-добър резултат от Словакия (48-о място), Румъния (49-о място), Унгария (52-ро място), Словения (53-то място) и Хърватия (54-о място), докато Полша има най-високи резултат в тази група и се класира на 27-о място. Граничните пазари отчитат много различни резултати помежду си. Малайзия е първа в групата като заема 15-о място, докато Аржентина и Венецуела са съответно на 59-о и 60-о място. В

световната класация най-добре са се представили Обединените Арабски Емирства (1-во място), Хонг Конг (2-во място) и Сингапур (3-то място).

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

2.3.1 Публични финанси

Предимства	Предизвикателства
Бюджетен дефицит (ЦИЕ и ГП)	
Правителствен дълг (ЦИЕ и ГП)	
Вътрешен дълг (ЦИЕ и ГП)	

Изооставането в класацията за правителствени политики се забелязва и в петте под-категории, от които се състои показателят. **България отбелязва най-голям спад в класацията на публичните финанси, където застава на 33-то място, с осем по-назад в сравнение с предишната година.** Това е най-слабият резултат на страната откакто е включена в проучването, докато най-висока позиция е достигнала през 2007 г., когато е заела 8-о място. Този резултат е около средното за държавите членки на ЕС от ЦИЕ, докато Естония и Латвия се класират съответно на 22-ро и 30-о място. Според класацията, в останалите държави членки, финансовата криза все още влияе отрицателно на публичните финанси на Гърция (52-ро място), Белгия (53-то място), Франция (54-то място), Ирландия (56-о място), Италия (57-о място), Португалия (58-о място) и Испания (59-о място). Казахстан излиза на чело сред граничните пазари и заема 11-то място в тази класация, докато Йордания, Аржентина и Словения заемат съответно 43-о, 46-о и 47-о място. САЩ се представя много слабо в тази категория, като достига едва 55-о място през 2013 г. От друга страна азиатските тигри се представят много по-добре като Хонг Конг и Сингапур се класират съответно на 5-то и 6-то място, а Корея и Тайван са на 9-та и 13-та позиция.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Държавен дълг

След като през 2012 г. българското правителство е натрупало дефицит от 0,41млрд. долара, което се равнява на 0,8% от БВП (с 0,65 млрд. долара по-малко спрямо предишната година), страната заема 14-о място в тази класация. България е на 2-ро място в общата класация с **държавен дълг от 9,47 млрд. долара за 2012 г.** Това се равнява на 18,55% от БВП и подрежда страната на 6-о място в тази класация. Въпреки че държавния дълг на България е сравнително нисък, той все пак е нараснал с 14,35% спрямо 2011 г., която класира страната на 54-о място в класацията за растеж на държавния дълг, с 26 места по-назад спрямо предишната година. Спрямо останалите държави в класацията, правителствата от ЦИЕ отчитат сравнително малък дефицит. Естония (11-о място) и Латвия (12-о място) са единствените държави, които имат по-малък правителствен дефицит от България, докато най-голям дефицит отчита Полша, която се класира на 43-то място. Никоя от страните не е отчела излишък в правителствения си бюджет. Най-нисък държавен дълг сред страните от района отчита Естония, която е на 1-во място в класацията с 2,22 млрд. долара, докато Полша изостава значително и заема 39-о място, с дълг от 272,02 млрд. долара. За разлика от страните от ЦИЕ, останалите гранични пазари са натрупали далеч по-голям дълг. Така Индонезия и Аржентина се класират съответно на 44-о и 45-о място, с дълг надвишаващ 20 млрд. долара. Колумбия е отчела най-ниско покачване на държавния си дълг и се класира на 4-о място, докато Естония е последна в класацията за 2012 г.

През 2012 г. България е отчела едно от най-ниските нива на вътрешен дълг, равняващ се на 6,42% от БВП, което я класира на 4-о място в от общо 50 държави. Външният й дълг за същия период се равнява на 11,2% от БВП, което поставя България на 22-ро място от 49 страни. В класацията за общи разходи на правителството като дял от БВП, България се подрежда на 21-во място с 34,81%. Вътрешният дълг на Унгария, който достига 99,42 млрд. долара през 2012 г., се равнява на 79,15% от БВП на страната и най-високият показател сред страните от ЦИЕ, но

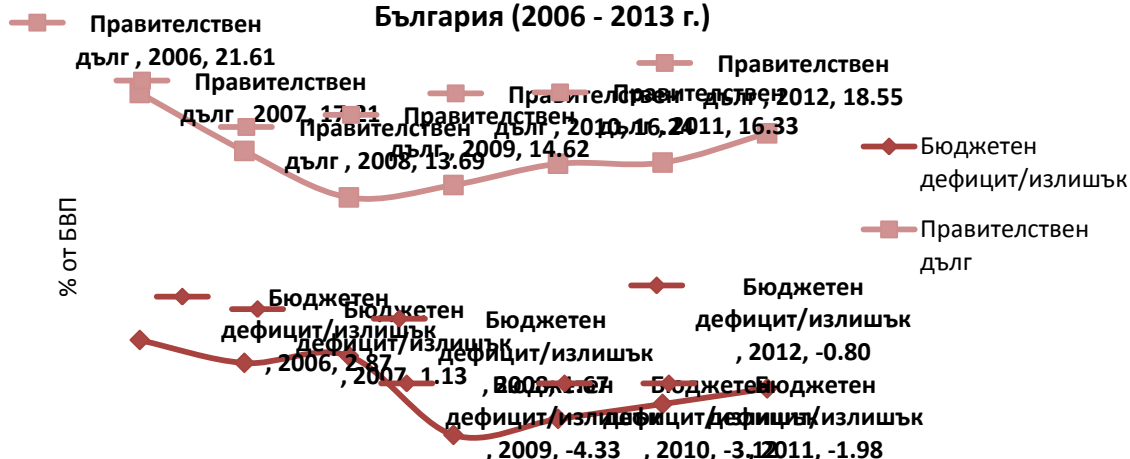
същевременно е намалял с 6,68% спрямо предишната година и следователно страната заема 2-ро място в общата класация. От друга страна, вътрешния дълг на Естония е нараснал най-много спрямо предишната година (с 66,12%), което поставя страната на последното 60-о място не само сред страните от района, но в цялата класация. Освен България, скандинавските страни Естония (2-ро място), Латвия (3-то място) и Литва (5-о място) също отчитат нисък вътрешен дълг спрямо БВП, докато останалите от района се класират между 21-во и 31-во място в класацията. Що се отнася до външния дълг, страните от ЦИЕ отчитат сходни показатели и се класират между 17-о (Естония) и 37-о място (Словакия). Държавните разходи на България са най-ниските за района. Сходно класиране имат Литва (23-то място) и Румъния (24-о място), докато най-висок разход има Словения, която застава на 43-то място. Сред граничните пазари най-висок вътрешен дълг отбелязват Малайзия и Йордания, които са съответно на 35-о и 36-о място. Тайланд има най-нисък външен дълг и заема 6-о място, докато Литва остава последна в тази група. Държавите извън Европа са отбелязали много по-ниски държавни разходи като дял от БВП и следователно се подреждат по-напред в класацията. Филипините, Индонезия и Тайланд са най-напред в класацията и заемат съответно 2-ра, 6-а и 7-а позиция.

Таблица 8. Публични финанси на България (2006 – 2012 г.)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Бюджетен дефицит/излишък (млрд. долара)	0.95	0.48	0.87	-2.10	-1.49	-1.06	-0.41
Бюджетен дефицит/излишък (% от БВП)	2.87	1.13	1.67	-4.33	-3.12	-1.98	-0.80
Правителствен дълг (млрд. долара)	7.18	7.25	7.09	7.10	7.75	8.74	9.47
Правителствен дълг (% от БВП)	21.61	17.21	13.69	14.62	16.24	16.33	18.55
Ръст на правителствения дълг (% промяна по постоянни цени)	- 16.66	- 13.93	- 18.22	2.81	11.24	3.80	14.35
Вътрешен дълг (% от БВП)	5.71	5.32	4.43	4.40	5.58	6.39	6.42
Външен дълг (% от БВП)	17.70	13.24	11.02	9.42	9.36	9.06	11.20

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Фиг. 16 Бъджетен дефицит/излишък и правителствен дълг на България (2006 - 2013 г.)

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Резултати от въпросника

Освен чрез икономически показатели, ефективността на публичните финанси е оценена и чрез проучването сред управители на предприятия. Според българските участници, публичните финанси не се управляват по достатъчно ефективен начин, което поставя страната на 52-ро място в тази класация за 2013 г. **Още по-слаба оценка дават респондентите на усилията на държавата да се справи с укриването на данъци и класират България на 55-о място за 2012 г.** Според предприемачите, българските пенсионни фондове не съумяват да съберат достатъчно средства за бъдещите нужди на страната, което я поставя на 58-о място през 2013 г.

Според предприемачите от Естония, публичните финанси в тяхната страна се управляват по много добър начин и класират държавата на 6-о място. Много по-разпространено обаче е мнението за не-ефективно управление на публичните финанси в ЦИЕ и следователно повечето държави се класират доста по-назад, като най-слаба оценка получава Унгария, която застава едва на 56-о място. Участниците от Естония също дават положителна оценка на методите за предотвратяване и борба с укриването на данъци и класират страната си на 19-о място. Останалите отново дават доста по-слаби оценки, но най-близко до България се класират Словения (53-то място), Словакия (56-о място) и Унгария (58-о място). Що се отнася до пенсионните фондове, Полша се класира най-напред на 21-во място, а Румъния е на 59-о място, с една позиция по-назад от България. Сред граничните пазари, страните извън Европа отчитат по-добро класиране в тези класации, с малки изключения. След Естония, Малайзия се класира най-напред в класацията на управлението на публичните финанси като заема 11-то място, докато Венецуела изостава на последно място в групата и се класира на 59-а позиция. Според участниците Малайзия се справя успешно с укриването на данъци и е първа в тази група като заема 18-о място. От друга страна Аржентина получава много ниска оценка и остава едва на 57-а позиция, с две места по-назад спрямо България. Малайзия показва най-добър резултат и при пенсионните фондове, където заема 4-о място в класацията, следвана от Йордания на 14-о и Казахстан на 16-о място. От друга страна Аржентина, Украйна и Венецуела изостават най-много и се класират съответно на 57-а, 58-а и 59-а позиция.

2.3.2 Фискална политика

Предимства	Предизвикателства
Корпоративен данък (ЦИЕ и ГП)	Ефективна данъчна ставка (ГП)

Най-доброто класиране на България по отношение на правителствената ефективност е в графата за фискална политика, където страната заема 23-то място през 2013 г., за втора поредна година. С този резултат, България застава начело на държавите членки на ЕС от ЦИЕ. Най-близък резултат има Литва, която е на 27-о място, а най-много изостава Унгария, която е на 52-ра позиция. Както и при публичните финанси, фискалната политика на големите страни членки на ЕС през изминалата година ги поставя на последните места в класацията за 2013 г.: осем от единадесетте последни места са заети от Португалия (50-о място), Холандия (51-во място), Германия (53-то място), Гърция (54-о място), Италия (57-о място), Австрия (58-о място), Белгия (59-о място) и Франция (60-о място). Сред граничните пазари Тайланд (5-о място), Индонезия (6-о място) и Филипините (9-о място) показват най-добър резултат, докато Аржентина изостава значително след другите и се класира на 56-о място. Челните позиции в класацията са заети от държавите Близкия Изток – Катар (1-во място) и Обединените Арабски Емирства (2-ро място).

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Данъчни приходи

В класацията за общи данъчни приходи като дял от БВП, България се класира на 31-о място за 2011 г., с пет места по-напред спрямо предишната година, след като **правителството е събрало данъци в обем равняващ се на 27,36% от БВП на страната**. В това число е включен данък върху личните доходи, който се равнява на 2,87% от БВП и България заема 18-о място в тази класация, от общо 55 страни. Данъчните служби са събрали корпоративен данък равняващ се на 1,8% от БВП, където страната се класира на 8-о място. България е на 49-о място в класацията на косвените данъци, които включват данък добавена стойност, данък върху

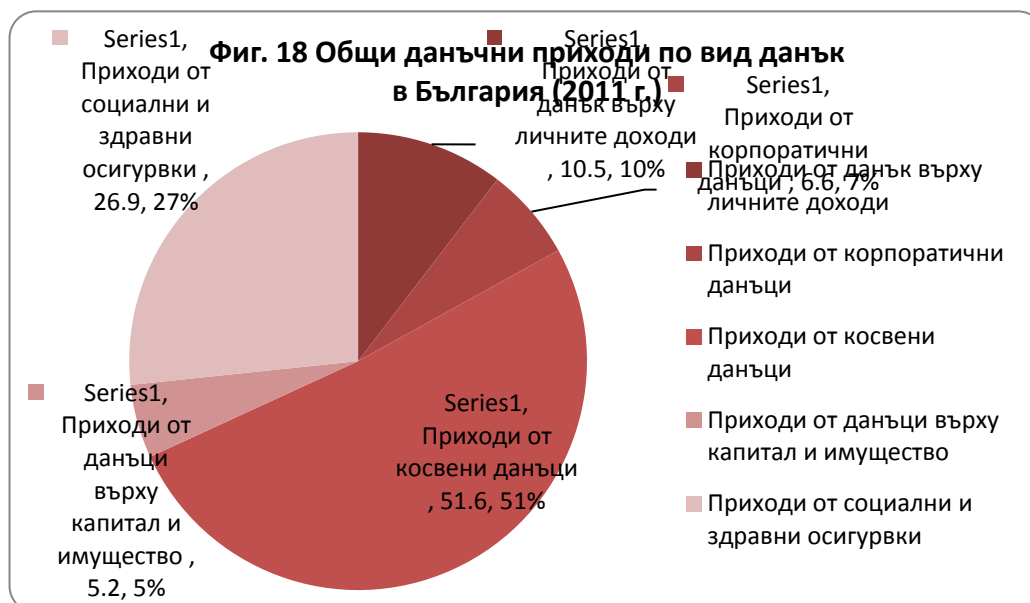
застрахователните премии, мита, митнически такси и други данъци, и се равняват общо на 14,12% от БВП. От данъка върху капитал и имущество страната е събрала приходи равняващи се на 1,43% от БВП, и следователно заема 29-о място, от общо 50 държави. Приходите от социални осигуровки са на стойност, равняваща се 7,35% от БВП и по този показател се класира на 22-ро място сред 45 държави.

От гледна точка на общия обем на данъчни приходи като дял от БВП, България отчита показател малко над средното за страните от ЦИЕ. През 2011 г. най-ниска стойност на данъчни приходи като дял от БВП са събрали Литва (12-о място) и Румъния (15-о място) съответно с 16,04% и 18,87%, докато най-висок показател отчитат Унгария (43-то място) и Словения (45-о място), които са събрали данъчни приходи равняващи се съответно на 35,98% и 36,52% от БВП. Класациите на отделните видове данъци показват, че страните от района придават различна тежест на различните типове данъци. Например, България е една от страните, които събират най-малък данъчен приход от данъци върху личните доходи подобно на Словакия (16-о място) и Хърватия (17-о място), докато Латвия (33-то място) и Словения (34-о място) се класират най-назад сред страните от района в тази категория. Подобна тенденция се забелязва и при корпоративните данъци, които носят доход на стойност равняващата се на не повече от 1,26% от БВП в Литва (2-ро място), Унгария (3-то място) и Естония (4-о място), докато в Чехия те допринасят за данъчни приходи равняващи се на 3,45% от БВП. От друга страна, приходите от косвени данъци в България са едни от най-високите като дял от БВП в района. Единствено в Унгария (53-то място) и Хърватия (54-о място) приходите от тези ставки достигат стойност, равна на 15,34% от БВП, докато в Латвия (24-о място) и Словакия (26-о място) те не надвишава 10,62% от БВП. Сред страните от района, България събира най-голям данъчен приход от данъка върху капитал и имущество, но от друга страна, българското правителство събира най-малък приход от социални осигуровки като дял от БВП..

Таблица 9. Данъчни приходи в България (2006 – 2012 г.)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Общи данъчни приходи (% от БВП)	31.53	32.11	31.99	29.52	29.71	27.36	27.74
Приходи от данък върху личните доходи (% от БВП)	2.56	3.01	2.85	3.00	2.85	2.87	2.94
Приходи от корпоративни данъци (% от БВП)	2.58	3.04	2.97	2.37	1.76	1.80	1.48
Приходи от косвени данъци (% от БВП)	16.95	16.79	16.97	15.22	14.12	14.12	14.86
Приходи от данъци върху капитал и имущество	1.22	1.41	1.47	1.40	1.41	1.43	
Приходи от социални и здравни осигуровки (% от БВП)	8.32	8.13	7.78	7.72	7.05	7.35	

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Данъчните политики на граничните пазари се различават помежду си. Докато европейските страни събират сравнително високи данъчни приходи, останалите страни от групата отчитат много по-ниски показатели в това отношение. Следователно Индонезия (2-ро място), Филипините (3-то място) и Венецуела (4-о място) заемат по-предни позиции спрямо останалите страни в класацията на общите данъчни приходи. Подобно е касирането и при данъците върху личните доходи, косвените данъци, данъците върху капитал и имущество и социалните осигуровки. Единственото изключение се отчита при корпоративните данъци, които са по-високи извън Европа. Така Малайзия (52-ро място) и Тайланд (53-то място) заемат значително по-долни позиции в класацията, тъй като приходите им от корпоративни данъци са доста по-високи от тези на останалите страни.

В класацията на ефективната данъчна ставка за 2012 г., България се подрежда за втора година на 39-о място, въпреки че спрямо предишната година, стойността на показателя е намаляла от 21,67% на 21,61% от БВП на глава от населението. България е на второ място в общата класация на корпоративен данък върху годишната данъчна печалба, след като от 2007 г. той е едва 10%. Данък добавена стойност (ДДС) в България е 20%, което поставя страната на 30-о място (от общо 53 страни) в световната класация за 2012 г, с две места по-напред спрямо предходната година. В ЦИЕ, най-ниска ефективна данъчна ставка се прилага в Естония, която се класира на 22-ро място с 15,49% от БВП на глава от население, докато най-висока ставка има в Румъния, където тя е почти двойно по-голяма и се равнява на 29,9%, поставяйки страната на 57-о място в класацията. Корпоративният данък в България е най-ниския в района. Литва (5-о място) и Румъния (6-о място) също залагат на тази политика с корпоративен данък от съответно 15% и 16%, докато в Естония този данък е 21%, което класира страната на 22-ро място. Освен България, ДДС от 20% се прилага и в Чехия, Естония, Словакия и Словения, които се класират наравно на 30-о място. Най-ниско ДДС се плаща в Полша (18%), която е на 22-ро място, докато в Унгария този данък достига 27%, което поставя страната на 53-о място в класацията. Граничните пазари извън Европа прилагат сравнително доста по-ниски данъци. Тъй като имат

значително по-ниска ефективна данъчна ставка, Индонезия, Тайланд и Венецуела заемат съответно 4-о, 5-о и 7-о място в тази класация. От друга страна, високите корпоративни данъци в Колумбия, Венецуела и Аржентина, които са от порядъка на 34%, поставят тези страни далеч по-назад от останалите в тази класация, съответно на 53-о, 56-о и 57-о място. Що се отнася до ДДС, Тайланд и Индонезия прилагат най-ниски ставки и следователно се класират на 6-о и 9-о място, за разлика от страните от Европа.

През 2012 г. социалните вноски на служителите в България са равняват на 12,9% от доходите им като БВП на глава от населението, което класира България на 41-во място в тази класация, с две места по-назад в сравнение с предишните две години. Социалните вноски заплащани от работодателите са с около 5% по-високи и се равняват на 17,9% от доходите като БВП на глава от населението и така България се класира на 34-о място в класацията. Социалните осигуровки, които плащат служителите в България са близко до средното за района и са най-близки до тези в Латвия (37-о място) и Словакия (43-то място). Най-високи осигуровки се заплащат в Унгария, която се класира на 52-ро място с 18,55%, а най-ниски в Естония, която е на 13-о място с 4%. Социалните осигуровки заплащани от работодателите в България са сред най-ниските за района. Единствено Хърватия работодателските вноски са по-ниски (15,3%) се класира и следователно страната се класира на 28-о място. В останалите държави осигурителни вноски заплащани от работодателите са доста по-високи. В Латвия тези вноски се равняват на 35,37% от доходите като БВП на глава от населението и страната се класира на 56-о място. Сред граничните пазари, Индонезия и Тайланд изискват най-ниски вноски едновременно от служителите и от работодателите и се класират съответно на 8-о и 10-о място и на 6-о и 7-о място.

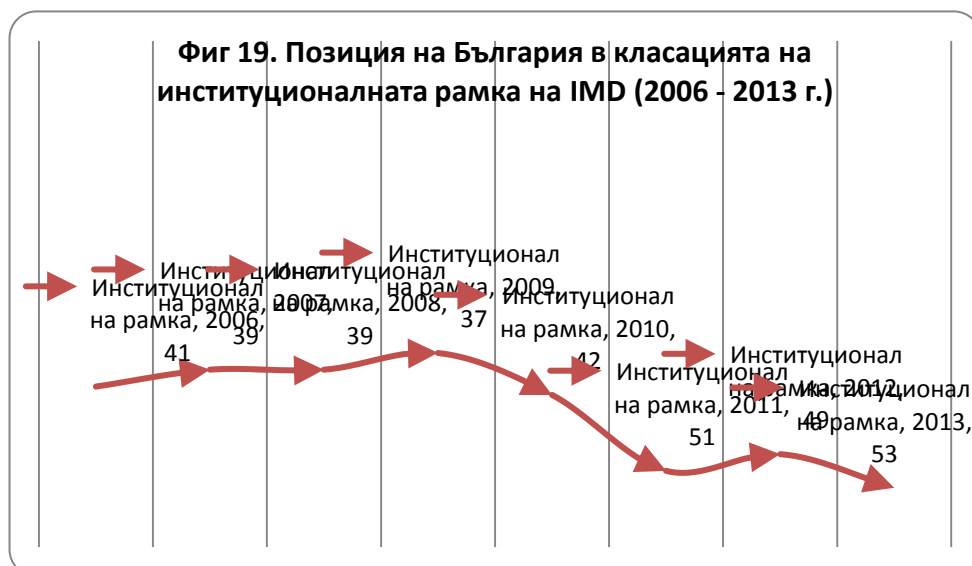
Резултати от въпросника

От проучването сред работодатели, става ясно, че според българските участници, данъкът върху доходите на физическите лица не пречи на хората да се стремят към напредък в кариерата си и по-високи доходи, което поставя България на 5-о място в общата класация. Подобно е мнението на управителите във връзка с корпоративния данък, който, според участниците, не възпрепятства предприемачеството в България и класират страната на 7-о място. Мненията по тези въпроси се различават значително в страните от ЦИЕ. Що се отнася до данъка върху доходите, българските участници имат най-позитивно мнение, следвани от Литва, която е на 12-о място, докато най-негативна оценка по този въпрос са дали представителите на Хърватия, която е едва на 56-о място. България води и при въпроса за корпоративните данъци, следвана от Чехия, която е на 10-о място, а Хърватия е отново последна в групата, като се класира на 57-о място. Казахстан застава на чело на граничните пазари що се отнася до данъците върху личните доходи, които според респондентите не пречат на служителите да търсят по-висока професионална позиция, докато Аржентина е последна в групата в тази класация и заема 57-о място. От друга страна, Малайзия заема най-висока позиция (5-о място) сред граничните пазари в класацията на ефекта корпоративните данъци върху бизнеса, докато Аржентина отново е последна на 58-о място.

2.3.3 Институционална рамка

Предимства	Предизвикателства
Краткосрочни лихви (ЦИЕ и ГП)	Кредитен рейтинг (ГП)
	Прозрачност (ГП)
	Корупция (ГП) →

През 2013 г. България достига едва на 53-то място в класацията за **институционалната рамка**. Това е най-слабият резултат на страната за този показател, докато най-доброто ѝ постижение е било през 2009 г., когато страната заема 37-а позиция. Сред държавите членки от ЦИЕ, този резултат е най-близък до този на Естония (52-ро място) и Словения (54-о място), а най-висока позиция заема Полша, която е на 28-о място. Сред граничните пазари, Малайзия се класира най-напред и заема 15-о място в тази класация, докато останалите страни са по-назад в класацията. Най-много изостават Украйна, Аржентина и Венецуела, които са съответно на 57-о, 59-о и 60-о място през 2013 г. В световен мащаб най-добре се представят Сингапур (1-во място), Швейцария (2-ро място) и Хонг Конг (3-то място). Холандия е на 4-о място – най-добър резултат сред всички страни членки на ЕС.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

През 2013 г. България е на 6-о място в класацията на краткосрочните лихви, с едно място по-назад спрямо предходната година. Според проучването на списание „Институционален инвеститор“ (Institutional Investor), кредитният рейтинг на България за 2012 г. е 52,3, с 0,5 по-малко в сравнение с 2011 г., което класира страната на едва на 51-во място за втора поредна година. **През 2012 г. България е притежавала валутен резерв на стойност 20,7 млрд. долара**, което я поставя на 47-о място в тази класация, с едно по-напред спрямо предходната година. Сред страните от ЦИЕ, Чехия, Словакия и Естония се подреждат най-близо до България, съответно на 3-то, 4-о и 5-о място. Останалите страни от района са доста по-назад в класацията, а последна остава Хърватия, която се подрежда едва на 56-о място. Кредитният рейтинг на България е сходен с този на повечето страни от района и по-специално Хърватия и Румъния, които са съответно на 48-о и 53-то място. Естония има най-малък валутен резерв и се подрежда

на 60-о място, докато Полша се подрежда на 20-о място в тази класация. Сред граничните пазари, Украйна и Венецуела изостават най-много в класацията на краткосрочните лихви и се намират съответно на 58-о и 59-о място, докато Словакия и Естония се подреждат най-напред. Малайзия има най-висок рейтинг, който я поставя на 28-о място, докато Аржентина изостава най-много и заема едва 59-а позиция. Валутният резерв на Тайланд е най-висок сред страните от групата, което поставя страната на 14-о място, докато Естония е последна и заема 60-а позиция.

Резултати от въпросника

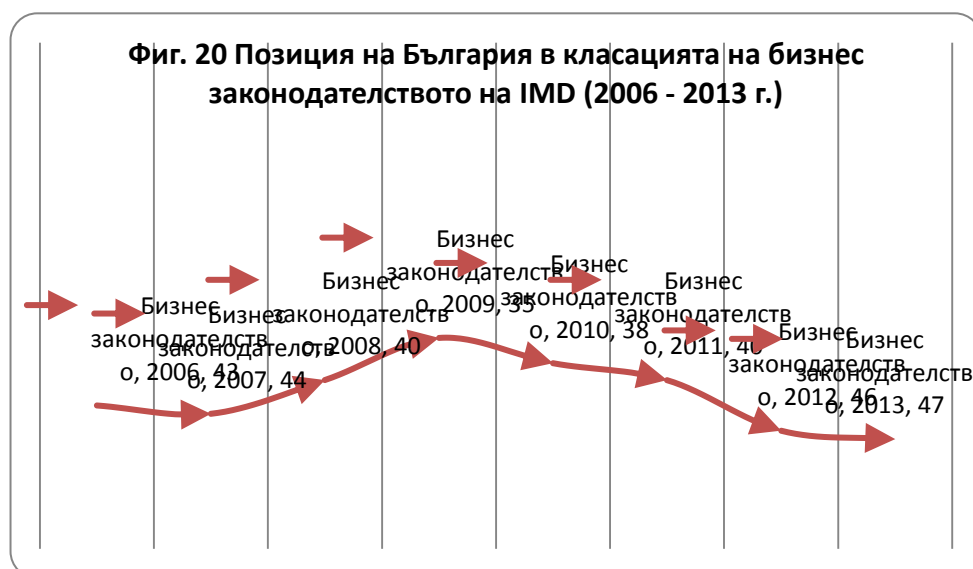
Според участниците в проучването, нормативната система в България представлява огромно ограничение за конкурентоспособността на страната и класират държавата едва на 57-о място в общата класация за 2013 г., с 8 места по-назад в сравнение с предходната година и най-слабия резултат по този показател откакто страната е включена в изследването. Според респондентите, способността на правителството да адаптира политиките си според икономическите нужди на страната е много ниска, което поставя България на 53-то място в тази класация за трета поредна година. Страната се класира на 50-о място (най-слабият й резултат от 2006 г. насам) що се отнася до това колко ефективно се прилагат политиките и решенията на правителството. Според участниците процесът на изготвяне и прилагане на политиките на правителството не е достатъчно прозрачен и поставят страната на 53-то място в класацията. Това е далеч по-слаб резултат в сравнение с 2010 г., когато България заема 32-ро място. Участниците във въпросника определят бюрокрацията като силна пречка пред развитието на бизнеса в България и я поставят на 54-о място в класацията, с едно по-напред спрямо предходната година. България заема 56-о място в класацията на подкупи и корупция, които, според предприемачите, са широко разпространени в държавната администрация.

Оценката за ефективността на българската държавна администрация е една от най-слабите за страните от ЦИЕ. Макар и с по-добри показатели, всички държави от района се намират във втората половина на класациите, което е знак за недоволство от качеството на управлението в тази част на Европа. В първите пет класации, най-близо до България се подреждат Хърватия и Словения, където оценките за ефективността на публичното управление, прозрачността и бюрокрацията са също много негативни. Що се отнася до наличието на корупционни практики, Словакия е с едно място по-напред от България (58-о), а Унгария също се доближава, като се класира на 50-о място. Естония се очертава като изключение в тази група от показатели, след като в четири от шестте класации тя се подрежда между 9-о и 15-о място, докато в класациите на прозрачността на правителствените политики и корупцията, страната се класира съответно на 22-ро и 24-о място. Сред граничните пазари, Малайзия показва най-положителни резултати като се класира най-напред спрямо останалите в групата във всички класации, с изключение на тази касаеща корупцията, където Естония е първа. От друга страна Венецуела е получила много слаби оценки и се класира винаги последна в тази група, като заема 58-а или 59-а позиция във всяка от класациите.

2.3.4 Бизнес законодателство

Предимства	Предизвикателства
Митническа тарифа за внос (ГП)	Скрита икономика

Бизнес законодателството е от огромно значение за подобряването на конкурентоспособността на предприятията. През 2013 г. България заема 47-о място в тази класацията. Това е най-слабият й резултат по този показател откакто е включена в проучването. От 2009 г. насам, когато е била на 35-о място, тя не престава да изостава. Повечето бивши социалистически държави отбелязват подобни резултати, с изключение на Естония и Полша, които са съответно на 16-о и 17-о място през 2013 г. Сред граничните пазари, освен Естония, Малайзия също се класира сравнително нагоре и заема 24-о място, докато Аржентина и Венецуела са последни, като се подреждат съответно на 59-о и 60-о място. Азиатските тигри Хонг Конг и Сингапур заемат първите две места, докато Тайван и Корея са съответно на 20-о и 39-о място. Други Европейски държави, които заемат високи места в класацията са Северните страни Ирландия (4-о място), Швеция (5-о място), Холандия (8-о място) и Дания (9-о място).

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Ефективността на бизнес законодателството спрямо международната търговия може да се оцени най-ясно чрез сравнение на митническата тарифа за внос, според схемата „най-облагодетелствана нация“. Като член на ЕС, България, както и останалите страни членки, прилагат една и съща тарифа - 5,27% – и следователно всички държави се класират на равно 13-то място. За сравнение, най-ниски тарифи се налагат от Хонг Конг (1-во място), Сингапур (2-ро място), Нова Зеландия (3-то място), Австралия (4-о място) и САЩ (5-о място). Сред граничните пазари, Украйна налага най-ниска митническа тарифа е заема 7-о място, докато най-високи тарифи имат в Аржентина (58-о място) и Бразилия (59-о място), където тарифата за внос достига съответно 13,62% и 13,68%.

През 2012 г. България се класира на 23-то място от общо 55 държави в класацията на държавни субсидии като дял от БВП с показател от 0,86%. Това представлява значителен спад на държавните субсидии спрямо 2010 г., когато те са се равнявали на 1,2% от БВП. Повечето

страна от ЦИЕ предоставят по-голям обем субсидии като дял от БВП, като Чехия, която предоставя субсидии на стойност равняваща се на 2,01% от БВП. От друга страна, някои държави осигуряват съществено по-малко субсидии, а най-добрият пример за този вид политика е Литва, която заема 6-ро място в общата класация за 2012 г. със субсидии равняващи се на 0,32% от БВП. Сред граничните пазари, азиатските държави предоставят най-високи субсидии и така Индонезия и Малайзия се класират съответно на 46-о и 47-о място.

През 2012 г. в България са били необходими средно по 18 дни за създаване на нова компания, което подрежда страната на 38-о място в класацията, наравно с Русия и Швейцария, а конкретния брой процедури, необходими за създаването на ново предприятие са 4, което поставя България на 12-о място в световен мащаб, заедно с Дания, Унгария, Ирландия, Латвия и Тайланд. В страните от ЦИЕ, броят на дните необходими за създаването на нов бизнес варира между 5 в Унгария (6-о място) до 32 в Полша (55-о място). В Словения (3-о място) са необходими само 2 процедури докато, в Чехия, която е на 50-о място и е последна в региона, са нужни 9. Сред граничните пазари, в Словения е най-лесно да се създаде ново предприятие, докато във Венецуела този процес е най-труден и следователно страната е на 60-о място и в двете класации, тъй като са необходими 144 дни и 17 процедури.

Резултати от въпросника

Въпреки сравнително ниската митническа тарифа, проучването сред управители на предприятия в България показва, че според тях бизнес средата и нормативна рамка не са благоприятни за международната търговия. Според участниците във въпросника, митническите служби не подпомагат ефективното преминаване на стоки през границите и следователно България се класира на 54-о място в класацията за втора поредна година. Освен това, според предприемачите, българският бизнес страда от протекционистични мерки, поради което страната се класира на 54-о място, пет места по-назад спрямо предишната година. Респондентите класират България на 55-о място, с осем места по-назад спрямо 2012 г., в класацията на достъп на чуждестранни участници до конкурси за обществените поръчки. Участниците също смятат, че българските предприемачи нямат лесен достъп до местни и чуждестранни капиталови пазари и следователно в тази класация България заема 51-во място, с четири места по-назад в сравнение с 2012 г. България остава на 48-о място за втора поредна година в класацията, която оценява до каква степен инвестиционните стимули са достатъчно привлекателни за чуждестранните инвеститори. До някаква степен, сравнително опростената процедура за придобиване на контрол над български компании от чуждестранни инвеститори, компенсира за неподходящите стимули и в тази класация, България заема 40-о място, което представлява изоставане с осем позиции спрямо 2012 г.

Класирането на страните от ЦИЕ показват големи разлики във възприятията на предприемачите за местната среда и как тя се отразява на международна търговия. Словения се класира най-близо до България по всички показатели, тъй като респондентите също дават доста отрицателни оценки на местната бизнес среда и следователно се класира на последните места в класациите. От друга страна Полша се класира много напред по всички показатели и дори заема 2-ро място в класациите за отворен достъп за чужденци до обществени поръчки, както и в тази за лесен достъп до капиталови пазари. Оценките на граничните пазари също се различават значително помежду си, но могат да се отбележат някои основни тенденции. Европейските страни отчитат сравнително по-добри резултати от останалите държави, докато Аржентина, Венецуела и Украйна заемат последните позиции в повечето класации.

Въпреки сравнително малкият обем на субсидиите, според въпросникът проведен с българските предприемачи, те изкривяват конкуренцията и икономическото развитие на страната и класират България на 56-о място в тази класация за 2013 г. Държавните предприятия обаче се оценяват като сравнително по-малка заплаха за бизнес развитието на страната и България заема 42-ро място в тази класация. Според респондентите, нормативната база, предназначена да осигурява правилното функциониране на конкурентния пазар, е изключително не-ефективна, което става ясно от класирането на страната едва на 57-о място в тази класация. Скрытата икономика не се оценява като толкова сериозен проблем за икономическото развитие на страната и в тази класация страната е на 39-о място.

Най-близки мнения за ефекта на държавните субсидии върху пазарната конкуренция са изразили участниците от Словакия (58-о място) и Хърватия (54-о място), докато предприемачите от Полша са поставили страната си на 2-ро място, тъй като не смятат този вид помощ за вредна за икономиката. Респондентите от Полша също смятат, че държавните предприятия не са пречка за бизнес дейностите и класират страната на 1-во място в тази класация, докато България заема последната позиция сред страните от ЦИЕ. Що се отнася до законодателството за конкуренция на пазара, България (57-о място) отново е последна сред страните от района, а до нея най-много се доближава Словения, която заема 55-о място. Останалите страни са дали по-положителни оценки на този тип законодателство, като най-високо се класира Полша, която е на 22-ро място. Полша е на най-висока позиция (24-о място) и що се отнася до ефекта на скритата икономика, след като според полските участници тя не влияе много отрицателно върху икономическото развитие. Според респондентите от повечето страни обаче, сивата икономика вреди на икономическия растеж. Това това мнение е най-силно изразено в Унгария (53-то място), Словакия (55-о място) и Румъния (57-о място). Сред граничните пазари, оценките на повечето страни са сходни с тези на страните от ЦИЕ, с изключение на тези на Аржентина и Венецуела, които отново са на последните позиции в повечето класации и по-специално в тези, отнасящи се за държавните субсидии и предприятия, както и сивата икономика.

Според предприемачите законодателната рамка в България не помага, а по-скоро пречи на развитието на бизнеса в страната, което води до нейното класиране на 51-во място в тази класация. Въпреки това, според респондентите, законодателството не възпрепятства сериозно създаването на нови предприятия и България се класира на 32-ра позиция. Участниците във въпросника от Словакия (53-о място) и Хърватия (58-о място), също смятат, че законодателната рамка пречи на развитието на бизнеса в техните страни, докато в Естония (8-о място) то се смята за най-полезно в сравнение с останалите страни от района. Естония е на 1-во място в класацията, която оценява до каква степен законите помагат за създаването на нови предприятия, докато останалите страни дават сравнително по-ниски оценки в тази категория и следователно се подреждат по-назад в класацията.

Що се отнася до трудовото законодателство, според българските участници в проучването, то възпрепятства бизнес дейностите и страната се класира на 44-о място в тази класация. Също така, според респондентите, законодателството не дава достатъчно стимули, които да насърчават безработните да си търсят нова работа и в тази класация България заема 48-о място. Страната се класира най-назад в класацията на имиграционните закони (57-о място), които пречат на българските работодатели да наемат чуждестранни работници.

Сред страните от ЦИЕ, Унгария получава най-добра оценка за трудовото си законодателство и заема 14-о място в общата класация, докато най-слабо се представя Хърватия (57-о място). Според респондентите, естонското законодателство предоставя най-силен стимул за търсене на нова работа и страната заема 18-о място, докато в Словения мнението е, че законът не дава почти никакви стимули и следователно страната се подрежда на последно 60-о място в класацията. Най-благоприятен за наемането на чуждестранни служители е законът в Унгария, която заема 7-о място в тази класация, докато България е последна сред страните от района в тази категория. Сред граничните пазари, Казахстан получава най-висока оценка за трудовото си законодателство и се класира на 6-о място, докато Венецуела остава на 60-а позиция. Тайландското законодателство дава най-голям стимул за търсене на нова работа и поставя страната на 4-о място, докато Словения остава последна. Аржентина се класира най-напред що се отнася до законите за назначаване на чужденци и заема 8-о място, докато Йордания изостава най-много и е на 59-а позиция.

2.3.5 Обществена рамка

Обществената рамка на една страна също влияе силно на нейната конкурентоспособност. В класацията по този показател, България е едва на 58-о място от общо 60 държави, изпреварвайки само Русия и Венецуела през 2013 г. Класирането на България в тази категория се е влошило значително от включването ѝ в годишника през 2006 г., когато е била на 30-о място. Сред страните членки от ЦИЕ, само Унгария и Румъния заемат близки места в класацията, съответно 54-о и 51-о, докато най-добър резултат има Полша, която е на 25-а позиция. Сред граничните пазари, Казахстан и Малайзия заемат най-добри позиции, съответно 27-а и 29-а, докато Венецуела, изостава дори повече от България и се класира на 60-о място. От

1-во до 5-о място в класацията се подкрепят съответно Норвегия, Швеция, Финландия, Дания и Нидерландия, държавите с най-високо качество на живот.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

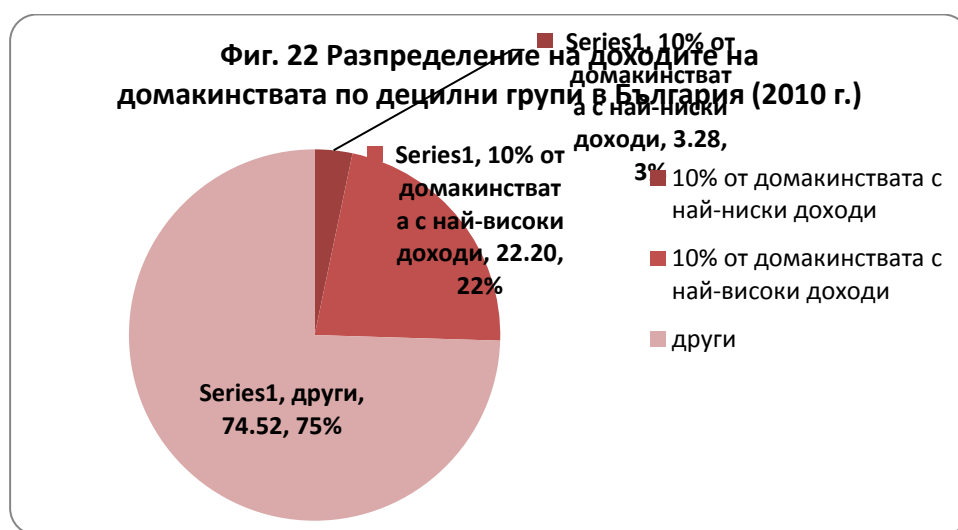
Резултати от въпросника

България се представя много слабо и в петте класации, които се отнасят за обществената среда в страната. Според респондентите в проучването, правосъдието не се управлява ефективно и страната е едва на 58-о място в тази класация. Също така безопасността на населението не е осигурена, което поставя страната на 55-а позиция. България е на последно място в класацията на застаряващо население, тъй като според участниците това е голям проблем за икономическото развитие на страната. Управителите оценяват рискът от политическа нестабилност като един от най-високите сред всички държави включени в изследването и следователно България се класира на 57-о място. Освен това социалната сплотеност се влошава значително според респондентите и за това България е на 58-о място в тази класация.

Сред страните от ЦИЕ, оценките на съдебната система не са особено високи. Естония се класира най-напред на 30-о място, следвана от Полша (31-во място) и Латвия (35-о място). Най-близко до България се класира Словакия (55-о място), с две места по-напред спрямо България. Що се отнася до личната сигурност, Латвия (28-о място) и Полша (31-во място) се смятат за най-безопасни, докато до България се доближават Румъния (49-о място) и Унгария (48-о място) в тази класация. Застаряващото население се счита за сериозен проблем за икономиката на всички страни от района и следователно най-доброто класиране в тази класация е на Чехия, която е едва на 40-о място. Най-слаб риск от политическа нестабилност се отчита в Естония (29-о място), Словакия (30-о място) и Литва (32-ро място), докато в Словения, която се класира на 58-о място той се счита за още по-голяма заплаха, дори и в сравнение с България.

Според класацията, обществото в Литва (20-о място) е далеч по-сплутено в сравнение с останалите страни, имайки предвид, че следващата държава в класацията е Латвия, която е на 34-о място. От друга страна, Хърватия се доближава най-много до слабия резултат на България, като заема 54-о място. Граничните пазари заемат сходни позиции с тези на страните от ЦИЕ. Венецуела отново получава най-слабите оценки и следователно заема последното 60-о място във всички класации, с изключение на тази за застаряващото население, където България е последна.

България се класира на 49-о място от общо 57 държави в класацията базирана на коефициента на Джини, след като през 2011 тя е отбелязала показател от 0,45. Това е значително по-слаб резултат спрямо предишният ѝ, който е бил 0,29 (стойността 0 показва някаква пълна равенство а стойност 1 - абсолютната му липса). Според последните данни от 2010 г. 10% от домакинствата с най-ниски доходи получават 3,28% от общите доходи. 10% от домакинствата с най-високи доходи получават 22,2% от общите такива. България е на 34-о място в класацията на индекса на равенство между половете на Програмата на ООН за Развитие.

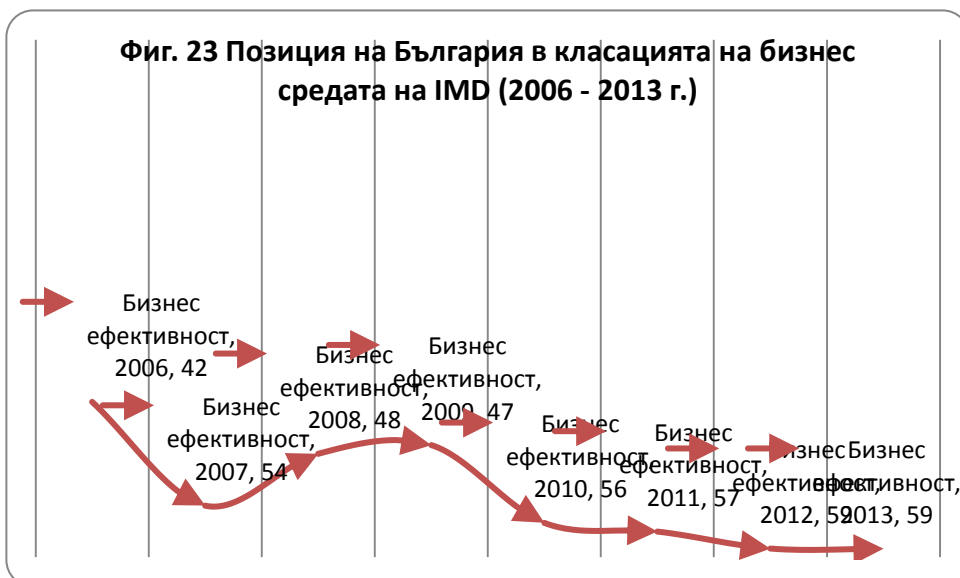

Коефициентът на Джини на България е най-високият сред страните от ЦИЕ, което показва че тя страда от най-изразено неравенство на доходите. Литва, Латвия и Естония са единствените страни, където най-бедните семейства получават по малък дял от общите доходи спрямо България, докато няма страна в района, в която най-богатите семейства да получават по-малък дял от общите доходи. Сред страните от района, Словения отчита най-висок показател за равенство между половете, докато в Румъния има най-много неравенство. Най-силно равенство на доходите според коефициентът на Джини, имат Украйна и Казахстан, които се класират на 7-о и 10-о място, докато в Малайзия, Тайланд и Колумбия, които са съответно на 50-о, 54-о и 57-о място, неравенството е още по-изразено отколкото в България. Най-много неравенството между половете отбелязват Йордания и Индонезия, които са съответно на 54-о и 55-о място в тази класация.

2.4. Бизнес среда

Конкурентоспособността на предприятията зависи до голяма степен от тяхната способност да се адаптират към промените на пазара. Освен това, те се нуждаят от стабилно финансиране и добре развита предприемаческа култура, която да стимулира създаването на нови предприятия. Същевременно, финансовата система на страната трябва да бъде добре интегрирана със световните капиталови пазари, за да могат компаниите да имат достъп до финансиране. Най-конкурентноспособните страни и предприятия се възползват освен това от високо квалифицирана работна ръка високи нива на производителност.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

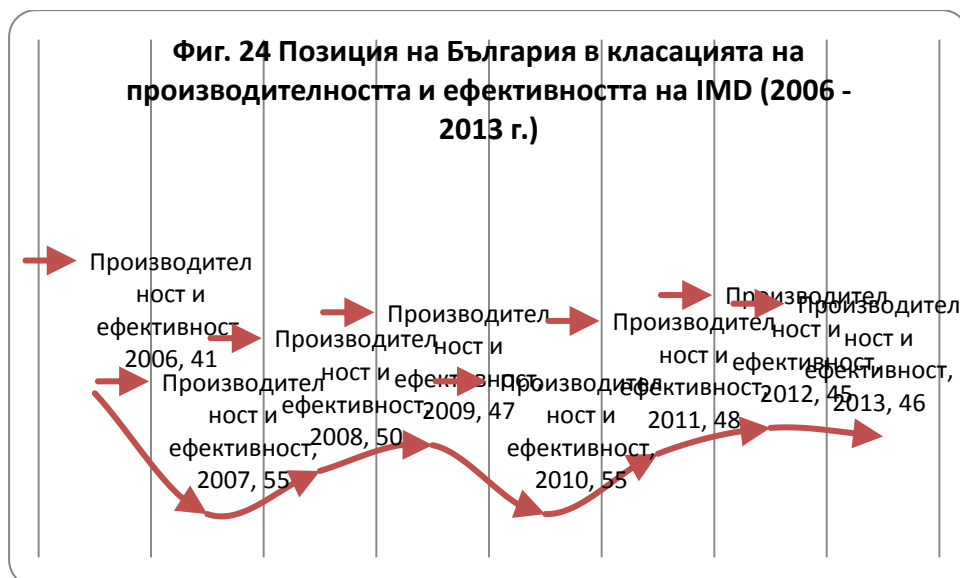
Най-слабото класиране на България в Годишника на световната конкурентоспособност на Института за развитие на управлението в сравнителен план за

четирите основни категории е при показателя за бизнес среда, където България е на 59-о място от общо , следвана единствено от Хърватия. Откакто България е включена в изследването, тя продължава да изостава в тази класация – през 2006 г. тя е заемала 42-ро място и постепенно е изпаднала в класацията. Всички бивши социалистически държави също остават във втората половина на класацията, с изключение на Литва, която е на 26-о място. Сред граничните пазари Малайзия постига най-добър резултат като заема 4-а позиция, следвана от Тайланд и Филипините, които са съответно на 18-о и 19-о място. Азиатските тигри Хонг Конг, Сингапур и Тайван се класират сред първите десет държави, съответно на 2-ро, 8-о и 10-о място, докато Корея изостава едва на 34-о място. На първо място се завръща САЩ, след като отсъстваха от първите десет места от 2009 г. насам.

2.4.1 Производителност и ефективност

Предимства	Предизвикателства
Ръст на общата производителност (ЦИЕ и ГП)	Обща производителност (ЦИЕ)
Ръст на производителността на труда (ЦИЕ)	

Производителността и ефективността на предприятията оказват огромно влияние върху тяхната конкурентоспособност и следователно на цялата икономика. През 2013 г. България заема 46-о място в световната класация, една позиция по-надолу спрямо предишната година. България е достигнала най-висока позиция при този показател през 2006 г. (41-во място), докато най-слабото и представяне е било през 2008 и 2010 г., когато е достигнала едва 55-о място. Останалите държави от ЦИЕ също изостават в класацията, с изключение на Полша (29-о място), Словакия (25-о място) и Литва, която през последната година се е изкачила от 27-о до 4-о място. Сред граничните пазари, освен Литва, Малайзия също показва високо ниво на ефективност и заема 22-ро място, докато Венецуела е последна в класацията и се класира на 60-а позиция. На челните позиции се намират Катар (1-во място), Норвегия (2-ро място) и Ирландия (3-то място).

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

През 2012 г. България се класира на 48-о място за трета поредна година по **производителност, измерена чрез паритета на покупателна способност, въпреки че този показател продължава да расте, като за 2012 г. се равнява на 34 039 долара**, с 1 457 долара повече спрямо предходната година. В класацията за обща производителност, България се подрежда на 53-то място за трети пореден път със стойност от 15 551 долара БВП на един зает, с 181 долара по-малко спрямо предишната година. Въпреки това, показателят за обща производителност за 2012 г. е нараснал с 4,62% спрямо 2011 г. и така България се подрежда на 7-о място в тази класация. Това представлява спад в сравнение с предходната година, когато производителността е нараснала с 6,11%, но е далеч по-добър резултат спрямо най-слабото представяне на страната в тази класация от 2009 г., когато България е била на 37-о място.

Сред страните от ЦИЕ, през 2012 г. Словения (30-о място), Хърватия (31-во място) и Словакия (33-то място) отбелязват най-висока производителност, измерена чрез паритета на покупателна способност. Хърватия отбелязва най-близко ниво на производителност до това на България, която е последна сред страните от района, и се класира на 47-о място. България отчита най-ниско ниво на обща производителност сред страните от региона и Румъния се доближава най-много, като заема 51-во място със стойност от 17 911 долара. Останалите страни се класират между 32-ро (Словакия) и 41-во място (Полша), а Словения води групата, като заема 28-о място с 49 317 долара. Литва и Полша са единствените страни, които са отбелязали по-високо ниво на растеж на производителността си от България – съответно 11,22% и 5,58%, което ги поставя на 1-во и 3-то място в тази класация. От друга страна Словения, Чехия, Румъния и Унгария изостават значително спрямо останалите, като се класират сред последните 10 страни в класацията. Сред граничните пазари, страните от Европа са отбелязали по-висока производителност по паритет на покупателната способност от останалите и следователно заемат по-предни позиции. Останалите страни изостават значително и се подреждат сред последните десет позиции. Филипините и Индонезия са последни в групата и заемат 58-о и 59-о място. Резултатите в класацията на общата

производителност са много сходни. Що се отнася до растежа на производителността, Литва е първа в класацията а Румъния е последна в групата и заема 58-о място. Индонезия се класира най-близо до България и заема 6-а позиция.

Високите нива на обща производителност не съответстват на показателя за производителността на труда, измерена като БВП по паритет на покупателна способност на един зает на час, и България заема 47-о място в тази класация през 2012 г. със стойност от 17,97 долара, с две места по-напред в сравнение с предходната година. Въпреки това производителността на труда в България е нараснала с 9,91% спрямо предишната година, което е подрежда страната на 5-о място в тази класация. Въпреки че това представлява изоставане с едно място спрямо 2011 г., този резултат е далеч по-добър в сравнение с 2006 г., когато България е едва 54-а с ръст от едва 0,69%. През 2012 г. България отбелязва значително нарастване на производителността си и в отделните сектори на икономиката и се класира на 33-о място в класацията на селскостопанския сектор, 38-о място в класацията на промишления сектор и на 33-то място в класацията на услугите от общо 40 страни.

В сравнителен план със страните от ЦИЕ, България има най-ниско ниво на производителност на труда, следвана от Румъния, която заема 45-о място. Всички останали страни от ЦИЕ се подреждат между 39-о място (Латвия) и 30-о място (Словения). От друга страна, само Литва изпреварва България в класацията за растеж на производителността на труда, като се класира на 2-ра позиция. Останалите страни от района се класират в първата половина на класацията и само Унгария и Румъния изостават значително, като се класират съответно на 56-о и 59-о място. Въпреки че в реален размер, България показва напредък в производителността на отделните сектори, тя все пак е последна сред страните в ЦИЕ. Словакия има най-производителен селскостопански сектор и се класира на 8-о място; Румънският промишлен сектор е най-производителният в региона и се подрежда на 23-то място в класацията, Словения е на 19-о място в класацията на производителността в сектора на услугите. Европейските държави сред граничните пазари отчитат по-високо ниво на производителност на труда спрямо групата на граничните пазари, докато Тайланд (57-о място), Индонезия (58-о място) и Филипините (59-о място) изостават най-назад в това отношение. Колумбия е отчела най-малък растеж по този показател и застава на 60-а позиция, докато Литва е първа и в тази група. Тайланд, Индонезия и Филипините отчитат най-ниска производителност в отделните сектори на икономиката.

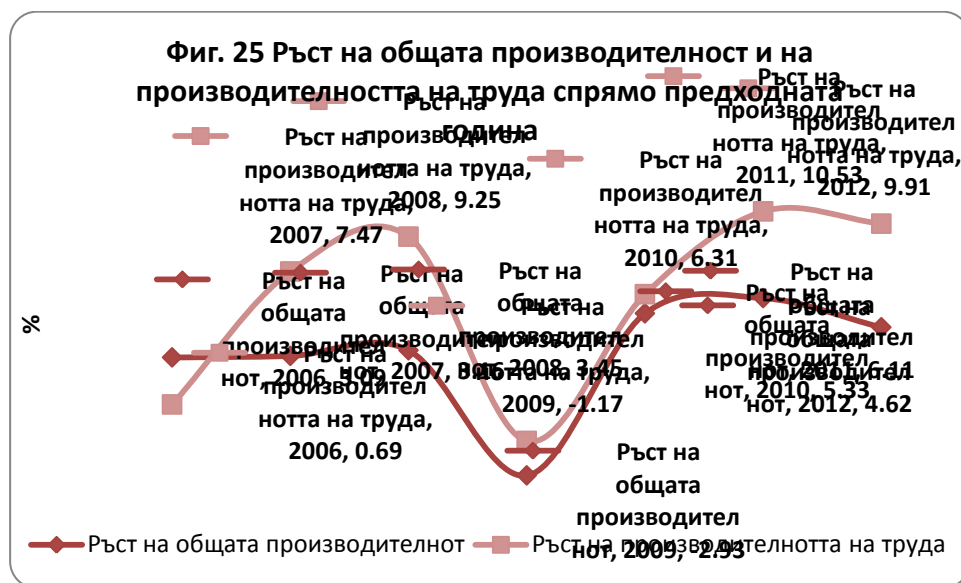
Таблица 10. Производителност в България (2006 – 2012 г.)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Производителност (по паритета на покупателна способност на заето лице)	23620.57	25384.68	27731.91	27727.87	29477.68	32582.83	34039.89
Обща производителност	9194.22	11300.80	13547.68	13038.65	13441.36	15732.25	15551.73

(БВП на заето лице)

Ръст на производителността (%)	3.09	3.16	3.45	-2.93	5.33	6.11	4.62
производителността на труда, измерена като БВП по паритет на покупателна способност на един зает на час	11.99	12.89	14.08	13.91	14.79	16.35	17.97
Ръст на производителността на труда	0.69	7.47	9.25	-1.17	6.31	10.53	9.91

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

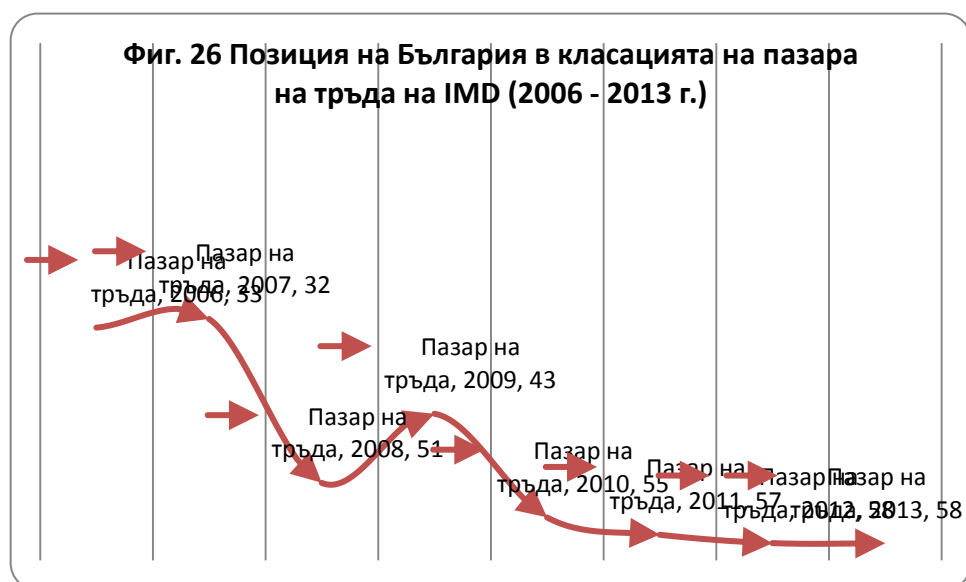

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

2.4.2 Пазарът на труда

Предимства	Предизвикателства
Разлика в заплащането (ГП)	Заплащане (ЦИЕ)
	„Изтичане на мозъци“ (ЦИЕ и ГП) →

Пазарът на труда е друг основен фактор за конкурентоспособността на една икономика. Според Годишника на световната конкурентоспособност за 2013 г., за втора поредна година България заема 58-о място от общо 60 държави, изпреварвайки единствено Хърватия (59-о място) и Йордания (60-о място). Това е най-слабият й резултат по този показател откакто участва в изследването, а най-доброто й представяне е било през 2007 г., когато е заела 32-ро място. Сред страните членки на ЕС от ЦИЕ, единствено Литва се класира в първата половина от класацията, заемайки 25-о място. Сред граничните пазари Филипините (1-во място), Тайланд (2-ро място), Индонезия (4-о място), и Малайзия (6-о място) се представят най-добре в класацията на пазара на труда, докато Хърватия (59-о място) и Йордания (60-о място) остават последни в класацията.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Заплащане

През 2012 г. България е на 7-о място в класацията за ниво на почасово заплащане, с една позиция по-напред спрямо предишната година, което сочи, че **работниците в българския промишлен сектор са едни от най-ниско платените спрямо всички страни включени в годишника, след като получават почасова заплата от 2,37 долара**. В класацията за растеж на разходите на работодателите за труд на единица продукция, страната се подрежда на 8-о място, тъй като през 2012 г. този разход е бил с 5,5% по-голям спрямо 2011 г., но това класиране не е представително, тъй като тези данни са налични само за 10 страни за 2012 г. България се подрежда на 12-о място в класацията на средната разлика между възнаграждението на управители и техните лични асистенти, със съотношение от 10,57, което представлява подобрение по този показател, след като през 2009 г. това съотношение е било

13,95. През 2012 г., българите са работили средно по 1894 часа, което поставя страната на 25-о място в класацията.

Почасовото заплащане в България е най-ниското сред страните от ЦИЕ. Румъния е следваща в класацията, като заема 10-о място с 3,23 долара на час. Останалите страни заемат позиции между 17-о място (Литва) и 34-о място (Словения), което отговаря на почасови заплати, вариращи между 4,91 долара и 10,54 долара. Разликата във възнаграждението на управителите и техните асистенти в България е сред най-ниските в региона. В Хърватия, която заема 11-о място, това съотношение е най-ниско, а в Словения, която е на 14-а позиция, разликата е малко по-голяма в сравнение с България. В Останалите страни, управителите получават далеч по-големи заплати от асистентите. Румъния е на последно място сред страните от ЦИЕ, като заема 49-о място в класацията с след като отчита съотношение от 26,2. Единствено унгарците (24-о място) и хърватите (14-о място) работят повече от българите. В останалите страни в района средният брой работни часове е по-малък в сравнение с България. Естония е последна в класацията сред страните от ЦИЕ и заема 49-о място със средно работни 1760 часа. Филипините (1-во място), Индонезия (3-то място), Йордания (4-о място) и Тайланд (5-о място) отчитат по-ниски заплати дори и от България сред граничните пазари. В тази група, Казахстан отбелязва най-ниско малка разлика във възнаграждението на управителите и техните асистенти и страната заема 4-о място в тази класация, докато в Колумбия, Индонезия, Тайланд и Филипините, тази разлика значително по-висока и те се подреждат съответно на 50-о, 51-во, 52-ро и 57-о място в тази класация. Работните часове в Тайланд, Филипините, Йордания и Индонезия са доста са значително повече спрямо останалите страни от групата, което ги класира съответно на 2-ро, 6-о, 7-о и 11-о място.

Таблица 11. Средна работна заплата по позиция в България

Брутен годишен доход за 2012 г. (долара)

Изпълнителен директор	78 206
Директор на отдел "Човешки ресурси"	46 044
Директор на отдел в промишлено предприятие	34 246
Инженер	20 200
Директор на отдел в сектор услуги	15 200
Служител в call centre	10 900
Личен асистент	7 400
Учител в начално училище	4 700

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Работната сила на България през 2012 г. е била в размер от 3,34 милиона души, което поставя страната на 42-ро място в тази класация. Това се равнява на 45,49% от населението на страната и я класира на 40-о място по този показател, с пет места по-напред спрямо

предходната година. За първи път от 2009 г. насам, работната сила на България е отчела растеж, макар и едва с 0,66%, което я класира на 35-о място за 2012 г.

Сред страните от ЦИЕ, Полша разполага с най-голяма работна сила (17,34 милион), което я поставя на 23-то място. Естония има най-малка работна сила (0.7 милиона) и заема 58-а позиция, но за сметка на това тя представлява най-голям дял от населението – 51,9% - спрямо останалите страни от ЦИЕ, което я поставя на 17-о място в класацията. България се подрежда между Румъния, която е на 41-во място, и Полша, която заема 45-о място. Работната сила на Хърватия се равнява едва на 40% от населението, което я поставя на 58-о място в класацията и на последно място сред страните от района. Освен в България, само Румъния (9-о място) и Унгария (28-о място) са отчели растеж на работната си сила за периода 2011-2012 г., съответно с 2,81% и 1,08%. Останалите страни от ЦИЕ са отчели минимален спад в работната си сила, вариращ между 0,13% в Естония до 2,87% в Полша. Латвия представлява изключение, тъй като през 2012 г работната и сила е била с 10,1% по-малка спрямо предходната година. Сред граничните пазари, страните, най-голяма работна сила има Индонезия, която е на 3-то място в тази класация, следвана от Филипините и Тайланд, които са съответно на 8-а и 9-а позиция. Тайландската работна ръка представлява най-голям дял от населението и държавата се класира на 5-о място, следвана от Казахстан, който е на 11-а позиция. Йордания е последна в групата и заема едва 57-о място. Най-голям растеж на работната ръка са отбелязали Аржентина и Малайзия, които застават на 5-о и 7-о място, докато Венецуела изостава значително и заема 54-о място.

Резултати от въпросника

Според участниците във въпросника, трудовите отношения в България са едни от най-враждебните сред страните в класацията и класират България на 55-о място в класацията за 2013 г. Освен това, според предприемачите, българските работници имат много ниска мотивация за професионално развитие, което подрежда страната на 57-о място. Въпросникът показва, че според респондентите в България чиракуването не е достатъчно разпространено, което поставя страната на 57-о място в тази класация. Най-слабото представяне на България е свързано с обучението на служителите, което според предприемачите, не се откроява като приоритет на българските компании и така страната заема последното 60-о място в класацията.

Според въпросника, най-обтегнати трудови отношения сред страните от региона се открояват в Хърватия, която е на 57-о място, с две по-назад от България, докато в Естония те са най-продуктивни и следователно страната е на 21-во място. Хърватия заема последното място в класацията за мотивацията на служителите, която се оценява като доста ниска в целия район. Литва се класира най-напред и заема 29-о място, следвана от Чехия, която е на 35-а позиция. Чиракуването и стажантските програми изглежда не се прилагат страните от ЦИЕ. Латвия се класира най-напред, но заема едва 39-о място, докато в Словения (59-о място) и Румъния (60-о място), тази практика изглежда още по-неразпространена отколкото в България. Обучението на служители се оценява като сравнително висок приоритет единствено Литва и Естония, които се класират съответно на 12-о и 22-ро място. Според участниците от останалите държави, предприятията не наблягат на обучението на персонала и така те се класират сред последните места в класацията. Най-близко до България се подреждат Хърватия и Полша, които са съответно на 58-а и 59-а позиция. Сред граничните пазари, Малайзия получава най-високи оценка в класациите на трудовите отношения, мотивацията и обучението на персонала, заемайки съответно 12-о, 10-о и 5-о място. Венецуела е последна (60-о място) що се отнася до трудовите отношения.

България продължава да получава много ниски оценки от участниците във въпросника, проведен с управители на български компании, и следователно се заема последните позиции във всички класации свързани с уменията на работната ръка. Според предприемачите в България страда от недостиг на високо-квалифицирана работна ръка (56-о място), както и по-специално от финансови специалисти (60-о място). Едновременно с това, участниците не смятат, че привличането и задържането на таланти служители е

като не съумява да привлече чужди експерти (58-о място), а управителите на местните компании имат ограничен международен опит (60-о място). Също така, респондентите на въпросника смятат, че като цяло ръководителите на българските фирми не са достатъчно компетентни и отново се подрежда на 60-о място в съответната класация.

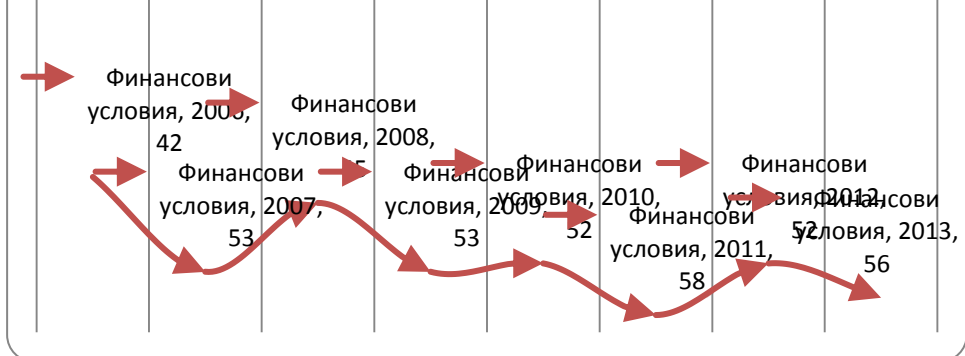
Като цяло, според респондентите останалите страни страдат от подобни проблеми с работната си сила с малки изключения. На пример, Полша се класира на второ място в класацията за финансови експерти. Чехия страда най-малко от феномена „изтичане на мозъци“ и се класира на 12-о място. Полските управители имат най-много международен опит, класирайки страната на 6-о място. Сред граничните пазари, азиатските страни получават сравнително най-високите оценки в тези класации, докато останалите изостават. Високо-квалифицираната работна ръка е най-достъпна във Филипините (2-ро място), докато привличането на таланти служители е най-голям приоритет в Малайзия (7-о място). Феноменът „изтичане на мозъци“ е най-малко разпространен в Тайланд (11-о място). Малайзийските мениджъри имат най-много международен опит и страната застава на 7-о място, докато Филипинските управители са най-компетентните в групата и държавата се класира на 6-о място.

2.4.3 Финансови условия

Предимства	Предизвикателства
	Риск за инвестициите (ГП)
	Пазарна капитализация (ГП)
	Индекс на фондовата борса (ЦИЕ и ГП) →

През 2013 г. България е на 56-о място, с 4 позиции по-назад спрямо предишната година в класацията за финансовите условия, в които работят местните предприятия. България е отбелязала най-слабия си резултат в тази графа през 2011 г. (58-о място), докато най-доброто ѝ представяне е било през 2006 г. (42-о място). Сред бившите социалистически държави, България изпреварва Словения (58-о място), Румъния (59-о място) и Украйна (60-о място). Най-доброто постижение за региона е на Полша, която заема 18-о място. Сред граничните пазари Малайзия и Тайланд заемат най-високи позиции, съответно 9-о и 10-о място, докато Украйна изостава най-много и се класира на 60-о място. САЩ, Хонг Конг и Канада заемат челните позиции, докато големите Европейски държави Франция, Германия и Великобритания продължават да се изкачват нагоре в класацията, след като бяха изостанали след началото на финансовата криза, заемайки съответно 19-о, 16-о и 14-о място.

Фиг. 27 Позиция на България в класацията на финансовите условия на IMD (2006 - 2013 г.)

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

През 2012 г. българският банков сектор е имал активи на стойност, равняваща се на **103,81% от БВП**, което поставя страната на 26-о място от общо 49-о място в тази класация, с 4 позиции по-напред спрямо предходната година. Средният брой на активирани банкови карти на глава от населението е 1,3, което поставя страната на 39-о място от общо 57 страни, с една позиция по-назад спрямо предходната година. През 2012 г. обемът на финансовите транзакции извършени с банкови карти на глава от населението, се равнява средно на 2119,77 долара, което представлява нарастване с 154,17 долара спрямо 2011 г., което поставя страната на 49-о място в класацията, с едно място по-назад в сравнение с предишната година. Откакто България участва в годишника, когато тези транзакции са се равнявали средно на 716,54 долара, обемът име не престава да расте с всяка изминала година. В класацията на Euromoney Country Risk, която измерва нивото на риска при инвестициите в дадена държава на базата на икономически, политически и структурни показатели, България отчита резултат от 51,19, което я поставя на 48-о място сред 60-те страни включени в годишника, с две места по-напред в сравнение с 2011 г. Резултатът на страната за 2012 г. е най-слабият от 2005 г. насам., докато най-ниско ниво на риск при инвестиции е отчетен през 2010 г., когато България е отчетла показател от 59,93 (рискът се оценява чрез скала от 0 до 100, според която колкото повече се доближава резултатът до 100, толкова по-малък е рискът).

Обемът на активите на банковия сектор на България в сравнение с БВП на страната е най-големият сред страните от ЦИЕ. Най-близко се класират Хърватия и Чехия, които са съответно на 27-о и 29-о място, докато Румъния остава последна в района, с активи равняващи се на 43,04% от БВП на страната. Най-голям среден брой активирани банкови карти имат Хърватия (24-о място) и Словения (25-о място) – средно по две на глава от населението, докато Румъния отново е последна в групата и заема 53-о място от общо 57 страни, с 1,36 карти. Средният обемът на финансовите транзакции с банкови карти в България е сравнително малък спрямо останалите страни в региона. Единствено в Латвия те са в по-малък размер отколкото в България и се равняват средно на 1309,84 долара. От друга страна, най-обемни транзакции се

отчитат в Естония, която е на 21-во място със среден размер от 8793,16 долара през 2012 г. В класацията на рискът за инвестиране на Euromoney Country Risk, сред страните от ЦИЕ се очертават две групи: в половината страни, включително и България, рискът е сравнително висок и следователно те се класират между 41-во (Литва) и 54-о място (Румъния); в останалите държави, рискът при инвестициите е сравнително по-нисък и следователно те заемат по-високи позиции в класацията. Страните с нисък риск са Естония (22-ро място), Чехия (23-то място), Словакия (24-о място), Полша (28-о място) и Словения (30-о място).

Сред граничните пазари, Тайланд (17-о място) и Малайзия (18-о място) отбелязват най-голям обем на активи в банковия си сектор, измерен като дял от БВП, докато Аржентина и Румъния остават последни съответно на 47-о и 48-о място. Малайзия е 20-о място в класацията на средния брой банкови карти на глава от население и първа в групата, докато Индонезия е последна и заема 55-а позиция. Естония е първа що се отнася до обема на банковите трансакции и заема 21-во място, а Индонезия изоставя най-много и застава на 54-о място. Естония (22-ро място) и Малайзия (29-о място) представляват най-малък риск за инвеститорите, докато Казахстан, Йордания, Украйна, Аржентина и Венецуела, заемат позициите между 55-о и 59-о място, тъй като се смятат за най-рисковите пазари в класацията.

През 2011 г. общата пазарна капитализация на дружествата, чиито акции се търгуват на Софийската фондова борса възлиза на 8,25 млрд. долара, с почти милиард долара повече в сравнение с предходната година. Поради ниските нива на ликвидност и пазарна капитализация, България застава едва на 53-то място в тази класация, с едно по-напред спрямо 2010 г. Съотношението на пазарната капитализация към БВП за 2011 г. е много ниско - едва 15,42% - което подрежда страната на 49-о място, със седем позиции по-напред спрямо 2010 г. Стойността на сделките на фондовата борса се равнява на 36 долара на глава от населението и така България се подрежда едва на 58-о място в тази класация.

С изключение на Полша и Чехия, които се класират съответно на 35-о и 45-о място със стойности от съответно 138,25 и 38,35 млрд. долара, останалите страни от ЦИЕ отчитат много ниски нива на борсова капитализация и следователно заемат последните места в общата класация. Последна в групата остава и в общата класация остава Латвия. Хърватия (37-о място), Полша (40-то място) и Чехия (46-о място) отчитат сравнително високо съотношение на пазарната капитализация към БВП, докато останалите държави отново изостават и заемат последните позиции в класацията. Стойността на сделките на фондовата борса на глава от населението в Латвия, която е на 59-о място в тази класация, е единствената по-ниска спрямо България и останалите страни от ЦИЕ. Полша (35-о място) и Унгария (37-о място) се класират най-напред, съответно с 2510 и 1952 долара на глава от населението. Малайзия, Индонезия и Тайланд отчитат най-високи нива на пазарна капитализация и заемат 22-ро, 23-то и 26-о място в тази класация, докато Естония изоставя най-назад в това отношение сред граничните пазари. Малайзия отчита и най-високо съотношение на пазарната капитализация към БВП и се подрежда на 4-о място, следвана от Йордания (11-о място) и Тайланд (15-о място), а Венецуела изоставя най-много и се класира на последното 60-о място. Същите страни заемат отчитат и най-голям обем на сделките, сключени на фондовата борса на глава от населението и така Малайзия (30-о място) и Тайланд (31-во място) отново излизат на чело в групата, докато Венецуела е единствената страна, която се класира след България и заема 60-а позиция.

България е на 20-о място в класацията на броят на местните компании, чиито акции се търгуват на фондовата борса, които през 2011 г. са били 393. През 2012 г. индексът на българската фондова борса (SOFIX) е намалял с 19,64% спрямо предходната година. Тъй като България е една от малкото страни, където този индекс е намалял вместо да отчете ръст и така страната се подрежда на предпоследната 56-а позиция от общо 57 страни. Средно за периода 2010-2012 г., стойността на първоначалното предлагане на акции в България е била едва 6,19 млрд. долара, третата най-малка сред всички страни в класацията и така страната заема едва 52-ро място от общо 55 държави. Средно за периода 2010-2012 г., сливанията и придобиванията в България са били на стойност едва 78 млрд. долара, което класира страната на 52-ро място. Този показател е далеч по-малък в сравнение с предишната година, когато тази стойност е надвишавала 393 млрд. долара. В сравнение с България, единствено в Полша има повече компании (757), чиито акции се търгуват на фондовата борса, което поставя страната на 14-о място.

Останалите страни от ЦИЕ се подреждат много по-назад в класацията, а Естония остава последна на 57-о място с едва 15 компании. Що се отнася до индекса на фондовата борса, Словакия също е отчела спад като България и следователно се класира на 53-то място. Останалите страни отчитат различни нива на растеж, като Естония дори стига до 3-то място в общата класация с ниво на растеж от 38,2%. Средната стойност на първоначалното предлагане на акции в Полша е била 1064,75 млрд. долара, което е най-високо за района и класира страната на 20-то място, докато останалите държави изостават в това отношение, а за някои няма налични данни. Въпреки че стойността на сливанията и придобиванията в България не е много висока, в Румъния, Хърватия, Словения, Унгария, Словакия и Латвия тя е още по-незначителна. За сметка на това, в Полша тези дейности са били на стойност от 4814 млрд. долара и така страната застава на 38-о място. Малайзия (11-о място), Тайланд (17-о място) и Индонезия (19-о място) имат най-много компании, чиито акции се търгуват на фондовата борса, и са единствените гранични пазари, които се класират преди България в това отношение. Индексът на фондовата борса във Венецуела е скочил с 303% спрямо предходната година, което поставя страната на първо място в тази класация, следвана от Естония (3-то място), Тайланд (4-о място) и Филипините (5-о място). Единствено Украйна се класира по-назад от България и заема 57-а позиция. Малайзия и Тайланд са първи сред граничните пазари и по отношение на стойността на първоначалното предлагане на акции и заемат 4-о и 12-о място. Малайзия е първа и що се отнася до сливанията и придобиванията, където заема 17-о място, а Йордания изоставя най-много и заема 56-а позиция в тази класация.

Резултати от въпросника

Участниците във въпросника посочват, че банковият сектор в България не подкрепя развитието на бизнеса в страната и я поставя на 54-о място в тази класация за 2013 г., с две места по-назад спрямо 2012 г. Също така, според респондентите, финансовото и банковото законодателство в България не е подходящо за икономическото ѝ развитие. Така тя заема 47-о място в тази класация и продължава постепенно да изоставя спрямо най-високия си резултат от 2009 г. – 28-

Резултатите от въпросника сочат, че конкретните органи не се справят с рисковете във финансовата система достатъчно адекватно и следователно България заема 52-ро място в тази класация. Освен това, българската фондова борса не предоставя достатъчно финансиране на местните компании и в тази класация България е на 54-о място. Повечето страни в ЦИЕ също са получили доста слаби оценки по тези показатели и следователно заемат сходни позиции с тези на България. Най-добре се класира Чехия, като заема най-високите позиции сред страните от района в първите три класации, докато Литва се класира най-напред що се отнася до класацията на фондовата борса, макар и да заема 40-то място. Словения се класира последна в първите три класации, не само спрямо останалите държави от ЦИЕ, а сред всички страни, включени в годишника на конкурентоспособността. Словения е на последно 58-о място сред страните от района след като респондентите са дали много слаба оценка на финансирането, достъпно чрез местната фондова борса. Сред граничните пазари, Тайланд и Малайзия заемат най-високите позиции в тези класации. Според проучването, финансовият сектор в тези страни подкрепя бизнес развитието и следователно те заемат съответно 2-ро и 4-о място в тази класация. Също така, те получават добри оценки за финансовите си закони, което ги поставя на 7-о и 8-о място в тази класация. Що се отнася до рисковете във финансовата се подрежда на 9-о място, а Малайзия на 14-о. Според участниците, тайландската фондова борса предоставя доста добро финансиране и следователно страната се подрежда на второ място, а Малайзия я следва на 13-о място. От друга страна, Аржентина и Словения се представят най-слабо и заема последните места във всички класации.

Според участниците във въпросника, българските предприятия нямат достатъчно лесен достъп до кредити, което поставя страната на 49-о място в тази класация, което представлява изоставане с 3 позиции спрямо 2012 г. По същия начин, предприемачите нямат достъп и до рисков капитал и така България заема 51-во място в тази класация, губейки три позиции в сравнение с предходната година. Според участниците във въпросника, корпоративните дългове са голяма пречка пред конкурентоспособността на българските предприятия и класират страната едва на 55-о място. Най-лесен достъп до кредит сред страните от ЦИЕ имат предприемачите от Чехия, която се класира на 23-то място, докато Словения изостава най-много като заема 56-о място. Полша се класира най-напред в класацията на достъп до рисков капитал и заема 16-о място, докато Словения отново изостава най-много и се подрежда на 55-а позиция. Според резултатите от въпросника, корпоративният дълг е най-голяма пречка в Словения, която заема последното 60-то място в тази класация. Тайланд и Малайзия заемат челните позиции сред граничните пазари що се отнася до наличието на кредитно финансиране и се класират съответно на 2-ро и 5-о място, докато Аржентина остава последна в групата като се подрежда на 57-а позиция. Малайзия е четвърта в класацията на рисковия капитал, а Аржентина заема 60-о място. Корпоративните дългове влияят най-слабо на конкурентоспособността в Тайланд (11-о място) и Малайзия (13-о място), докато в Словения (60-о място), те имат най-негативен ефект.

2.4.4 Управленски практики

Най-ниското класиране на България сред основните двадесет показатели, е в класацията на **управленски практики** в предприятията, където България се класира на 59-о място, изпреварвайки единствено Хърватия. Повечето Източноевропейски държави също не показват добри резултати относно управленските си практики – единствено Литва показва стабилен напредък и през 2013 г. се класира на 22-ро място. Сред граничните пазари Малайзия се класира най-напред и заема 4-о място, следвана от Тайланд на 16-о място, а Хърватия е последна в тази група. На световно ниво, най-добри резултати отбелязват Скандинавските държави Швеция (1-во място), Дания (2-ро място) и Норвегия (3-то място), следвани от бързоразвиващите се Азиатски държави Малайзия (4-о място) и Тайван (5-о място).

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

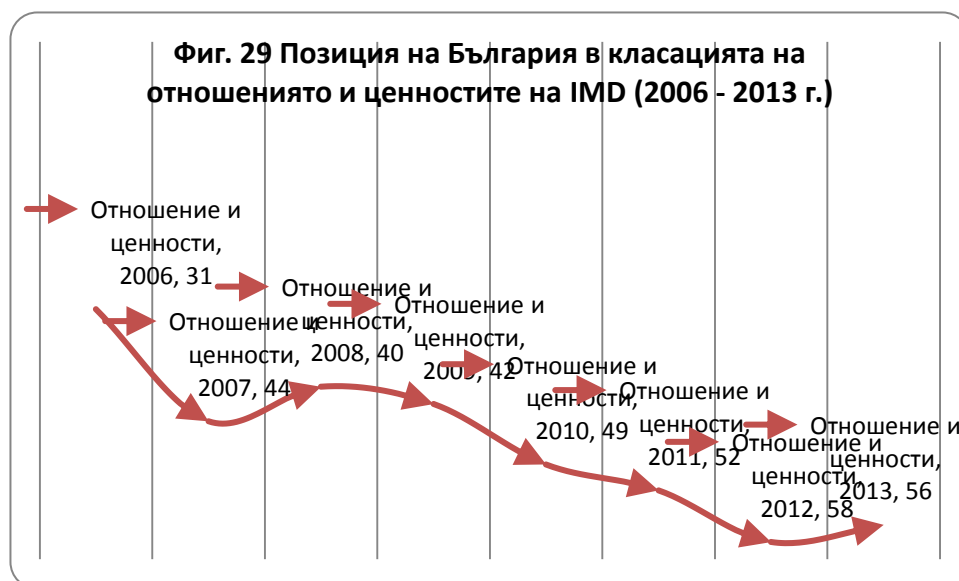
Резултати от въпросника

Според резултатите от въпросника, способността на българските компании да се адаптират към промени в пазарната среда е доста ограничено и така страната застава на 58-о място в тази класация за трета поредна година. Също така управителните съвети на местните компании не съумяват да ръководят ефективно фирмите и така България изостава с три позиции спрямо 2012 г. и заема 58-о място в тазгодишната класация. България продължава да изостава от 2009 г. насам и получава най-слаба оценка от всички държави включени в проучването що се отнася до одиторските и счетоводните практики, които се прилагат в българските предприятия. Също така, предприемачеството не е достатъчно разпространено сред местните компании и така България заема 57-о място в тази класация. Хърватските предприятия са единствените, които се справят по-зле с пазарните промени в сравнение с българските фирми, докато полските компании получават много висока оценка в това отношение и страната заема 2-ро място в общата класация. Най-добър резултат в класацията

на мениджърските качества на управителните съвети получава Литва, която е на 22-ро място през 2013 г., докато Хърватия (59-о място) и Словения (60-о място) се представят още по-зле и от България. Словения (59-о място) се класира най-близо до България, що се отнася до счетоводните практики, докато Полша излиза на чело в района, като заема 5-а позиция. Полша е първенец сред всички държави в проучването в класацията за предприемачество, докато Хърватия изостава дори и след България като заема 59-о място. За разлика от много други класации, Аржентина получава най-висока оценка сред граничните пазари, що се отнася до способността на фирмите да се адаптират към пазарните промени и застава на 5-о място в тази позиция, следвана най-близо от Малайзия на 13-а позиция, докато Хърватия изостава най-много в това отношение. Малайзийските управленски съвети получават най-висока оценка за качеството на работата си и класират страната на 7-о място, а Словения изостава най-много в тази класация е заема последното място. По същия начин, Малайзия е първенец в групата и по отношение на одиторските и счетоводни практики, като заема 14-о място, а България е последна в тази класация.

2.4.5 Отношения и ценности

България показва почти незначителен напредък в сферата на бизнес средата единствено при показателя отнасящ се до **отношението и ценностите** в работа на предприятията, като се изкачва от 58-о на 56-о място през 2013 г, но тези резултати са далеч по-слаби от най-високото ѝ класиране в тази категория през 2006 г., когато страната заема 31-во място. Всички бивши социалистически държави са във втората половина на тази класация, а най-напред се подрежда Литва, която е на 36-о място. Сред граничните пазари, азиатските страни се представят най-добре в тази категория. Малайзия заема 4-о място, следвана от Филипините на 9-о и Тайланд на 17-о място. На 1-во място в класацията се подреждат Обединените Арабски Емирства, а Ирландия и Швеция са съответно на 2-ро и 3-то място.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

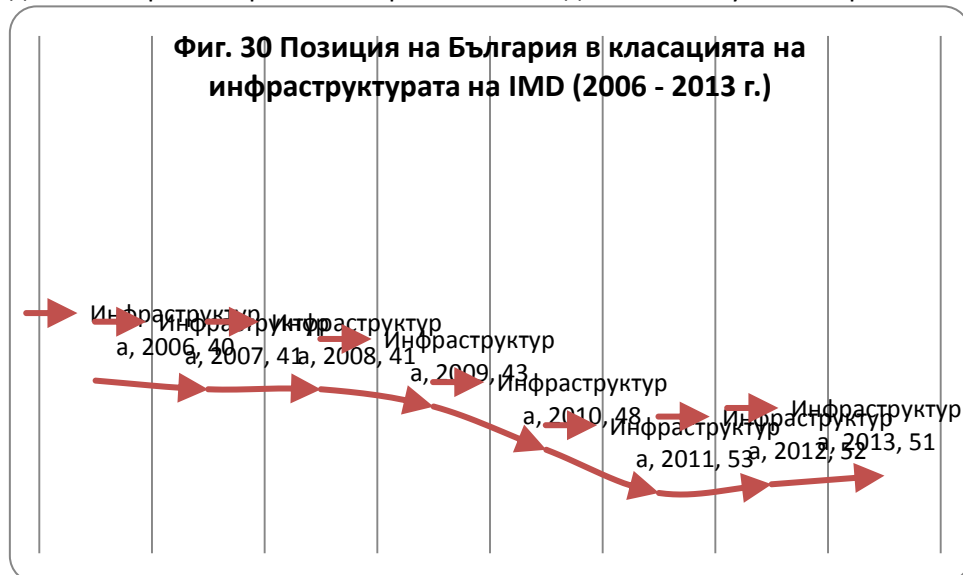
Резултати от въпросника

От резултатите във въпросника става ясно, че според респондентите, отношението към глобализацията в България са сравнително отрицателни, което поставя страната на 52-ро място в тази класация, с три места по-назад в сравнение с предишните две години. Също така, имиджът на страната в чужбина пречи на нейното икономическо развитие и така страната заема едва 56-о място в тази класация, изоставайки с две места спрямо предходната година. Според участниците във въпросника, ценностната система на българското общество не подкрепя конкурентоспособността на страната и следователно България заема 56-о място в тази класация. Освен това, според респондентите, корпоративните ценности не вземат в предвид ценностната система на служителите си. Жителите на Литва са най-позитивно настроени към глобализацията и така страната заема 35-а позиция. Унгария остава на 60-то място в класацията на отношението към глобализацията и е последна сред страните от източна Европа що се отнася до имиджа на страната в чужбина. От друга страна представата за Естония в чужбина помага най-много на икономическото ѝ развитие сред страните от района, което я поставя на 28-о място. Естония се класира най-напред и в класацията на отношението на ценностните системи спрямо конкурентоспособността като заема 22-ро място, докато Унгария (57-о място) и Хърватия (58-о място) изостават дори след България в това отношение. В последната класация от групата хай-добре се класира Литва (27-о място), а Полша остава на последното 60-о място. Малайзия е първа във всички класации сред граничните пазари като се класира в челната десетка във всички категории и е следвана от другите страни от югоизточна Азия. За разлика от това, европейските страни в групата изостават значително и се намират на последните места в класациите.

2.5. Инфраструктура

Инфраструктурата и технологичните условия оказват огромно влияние върху икономическото развитие и конкурентоспособността на една страна. За да се постигне икономически растеж е необходимо да се инвестира в развитието на наличните природни и човешки ресурси, както и в научно-изследователски дейности. Висококачествени здравна и образователна системи повишават качеството на живота в страната и следователно производителността на населението. Не на последно място, съвременните икономики трябва да инвестира в енергийната ефективност за да постигнат устойчив растеж.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Добре развитата местна **инфраструктура** е основна предпоставка за икономическия растеж и следователно за подобряването на конкурентоспособността на една държава. Въпреки че през последните три години България отбелязва минимален напредък в общата класацията на инфраструктура като се изкачва на 51-во място през 2013 г., с една позиция по-

нагоре в сравнение с предишната година и 2 места по-напред спрямо 2011 г., тези резултати са доста по-слаби в сравнение с най-доброто й постижение в тази категория през 2006, когато страната заема 40-то място. България е последна сред бившите социалистически държави – сравнително слаби резултати има и Румъния (47-о място), , докато най-добре се представят Естония (32-ро място), Литва (31-во място) и Чехия (29-о място). Сред граничните пазари, единствено Малайзия заема позиция в първата половина на класацията, и то само 25-о място, докато останалите изостават значително. Индонезия, Филипините и Венецуела остават последни, като се класират съответно на 56-о, 57-о и 59-о място. На световно ниво САЩ продължават да заемат 1-во място, следвани от Швеция (2-ро място), Швейцария (3-то място), Дания (4-о място) и Финландия (5-о място).

2.5.1 Базова инфраструктура

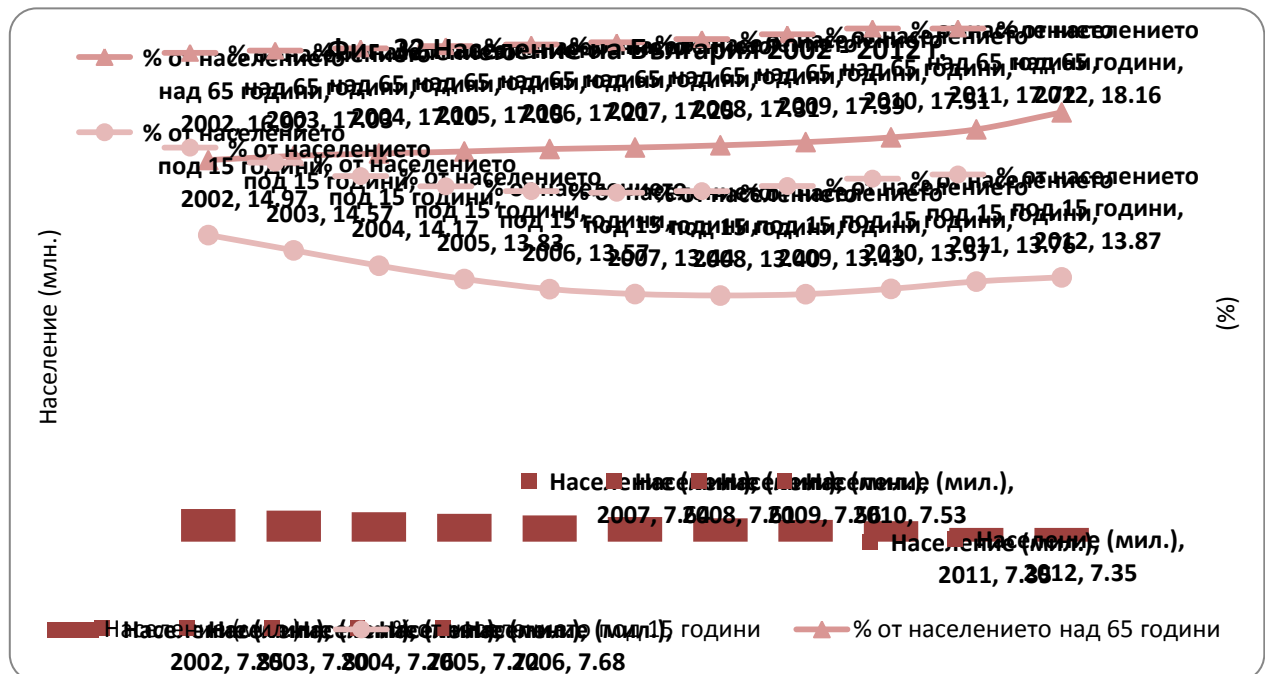
Предимства	Предизвикателства
Цени на електроенергия	Коефициент на възрастовата зависимост

От гледна точка на **базовата инфраструктура** на страната, класирането на България продължава да се влошава, след като страната изпада с 6 позиции спрямо предишната година като заема 50-о място през 2013 г. Това представлява поредно изоставане на държавата в тази класация, след най-доброто й постижение от 2008 г., когато се класира на 41-во място. Сходен слаб резултат има Хърватия, която застава на 49-о място; останалите държави от района се представя малко по-добре, класирайки се между 30-о и 45-о място. Значително по-силен резултат показва Чехия, която през 2013 г. е на 15-а позиция. Малайзия е първа сред граничните пазари като заема 12-а позиция в тази класация, следвана от Тайланд на 25-о място. Йордания и Венецуела изостават най-много, като се класират съответно на 59-о и 60-о място. Световният първенец в тази класация е Исландия, следвана съответно от Канада, Нидерландия, Франция и Дания. Въпреки бързия си напредък в общата класация, Азиатските тигри все още могат да подобрят значително резултатите си, касаещи базовата им инфраструктура: Сингапур заема 16-о място а Тайван 19-о място, Корея е на 23-а позиция а Хонг Конг е едва 30-и в общата класация.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Едно от основните предизвикателства пред икономическото развитие и конкурентоспособността на страната е демографският срив. През 2012 г. 13,9% от населението е било на възраст под 15 години, докато 18,2% от жителите са били на повече от 65 години. Това води до **коефициент на възрастова зависимост от 47,1% през 2012 г.**, което поставя страната на 23-о място в тази класация, с четири места по-назад спрямо предходната година. Този коефициент е висок в сравнение с повечето страни от района на ЦИЕ. Естония (29-о място) и Хърватия (31-во място) също страдат от демографски срив и се класират след България, съответно с коефициенти от 48,6% и 49,3%. Този проблем е разпространен и сред останалите страни от района, където най-нисък коефициент на възрастова зависимост отчита Словакия, която заема 8-о място с коефициент от 38,5%. Индонезия има най-голямо население сред граничните пазари и заема 4-о място в класацията, следвана от Филипините на 9-о място, докато Естония остава последна в групата. Тайланд и Украйна отбелязват най-нисък коефициент на възрастова зависимост и се класират съответно на 9-о и 11-о място, докато Йордания и Филипините остават последни и заемат съответно 56-а и 58-а позиция.

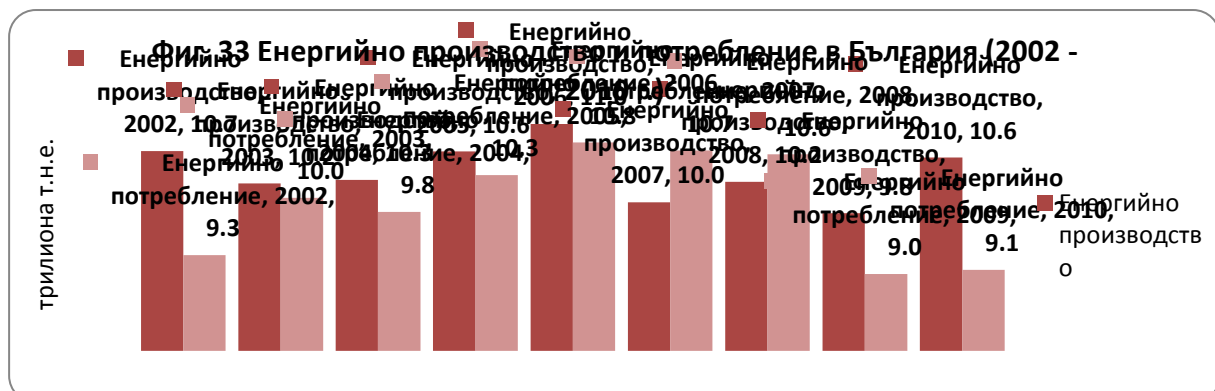
Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Технологичната база в сферата на енергетиката е важна предпоставка за икономическо развитие, особено що се отнася до осигуряването на енергийни ресурси, необходими на домакинствата и стопанските потребители. През 2010 г. България е произвела 10,57 мил. тона нефтен еквивалент (т.н.е.), което е покрило 59,2% от нуждите на страната за тази година, което подрежда страната на 31-во място в съответната класация. През 2010 г. крайното потребление на енергия на България е било 9,08 мил. т.н.е., едно от най-ниските сред страните включени в изследването, което класира страната на 10-то място в класацията. Нивото на енергийно потребление на глава от населението в България също е сравнително ниско – едва 1,21 мил. т.н.е. – и в тази класация страната застава на 13-о място. Цените на електроенергия за стопански потребители през 2012 г. са били 0,1 долара на kWh, доста ниски в сравнение с останалите страни в проучването и така за втора поредна година страната заема 13-о място в

тази класация от общо 53 държави. Средната цените за литър безоловния бензин през 2012 г. е била 1,63 долара, което поставя страната на 26-о място от общо 57 държави.

Сред страните от ЦИЕ, Полша е отчела най-голямо местно производство на енергия (67,39 мил. т.н.е.) което я поставя на 26-о място в класацията за 2010 г., докато Литва изостава най-много и заема 56-о място с едва 1,52 мил. т.н.е. Въпреки че Естония произвежда сравнително малки количества енергия (4,93 мил. т.н.е.), това е достатъчно за да покрие 88,5% от вътрешните си нужди и така застава на 20-то място в класацията, на чело на страните от ЦИЕ. От друга страна Литва успява да задоволява 21,9% от енергийните си нужди и се класира на 50—място, най-назад спрямо страните от района. Естония има най-ниско енергийно потребление сред всички страни, които участват в проучването и следователно заема 1-во място в класацията, докато Полша е 41-ва и има най-високо потребление сред страните от ЦИЕ. Румъния отчита най-ниско ниво на потребление на глава от населението сред страните от района, докато в Чехия то е най-високо и така страната се класира на 37-о място. Естония (16-о място), където цените за електроенергия за стопански потребители са били средно 0,094 долара през 2012 г., е единствената страна, където те са по-ниски спрямо България. Най-скъпа е електроенергията в Словакия и Латвия (0,175 долара), които се подреждат на 48-о и 49-о място. Бензинът е най-евтин в Румения спрямо страните от ЦИЕ и страната се класира на 21-во място, докато горивото е най-скъпо в Словакия, която е на 42-ро място.

Като едни от главните производители на петрол, Индонезия (6-о място), Венецуела (11-о място) и Казахстан (15-о място), се подреждат най-напред в класацията на местно производство на енергия, докато Йордания остава последна сред граничните пазари и се класира едва на 58-о място. Колумбия (3-то място), Венецуела (5-о място), Казахстан (7-о място) и Индонезия (9-о място) успяват да покрият най-голям дял от енергийните си нужди чрез местно производство, докато Йордания е най-зависима от внос на енергия и се класира на 57-о място. Най-високо енергийно потребление отчитат Тайланд и Индонезия, които се класират съответно на 45-о и 50-о място, докато Естония и Йордания имат най-малко потребление и заемат съответно първо и пето място. Най-ниски нива на енергийно потребление на глава от населението отчитат Филипините, Колумбия и Индонезия, които се класират съответно на 1-во, 3-то и 5-о място, докато Казахстан отчита най-висок показател в тази класация и заема 39-о място.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

2.5.2 Технологична инфраструктура

Предимства	Предизвикателства
Инвестиции в телекомуникации (% от БВП) (ЦИЕ и ГП)	Износ на високотехнологични продукти (ЦИЕ и ГП)
Скорост на интернет връзката (ЦИЕ и ГП)	

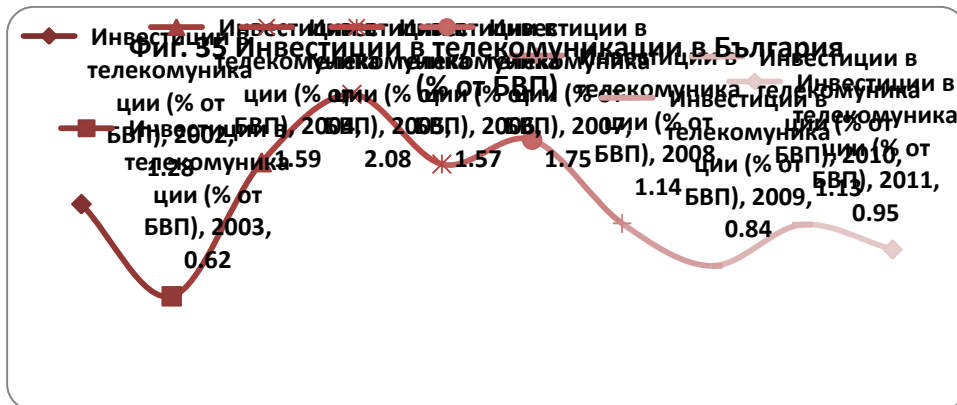
Технологичната инфраструктура също оказва огромно влияние върху развитието на една икономика и следователно на нейната конкурентоспособност. В това отношение България показва малък напредък спрямо предишната година като се изкачва на 41-во място през 2013 г., от 44-о място предишната година. Най-слабото постижение на страната е било през 2011 г. когато България е едва на 47-о място, а най-доброто ѝ представяне е било през 2009 г. , когато е 30-а в световното класиране. Останалите страни от ЦИЕ имат близки позиции до тези на България, като най-добре се представят Естония (30-о място), Латвия (29-о място) и Литва (23-о място). Сред граничните пазари, Малайзия се подрежда най-напред в тази класация и заема 13-о място, следвана от Литва на 23-то място. Колумбия (55-о място), Аржентина (56-о място) и Венецуела (59-о място) изостават най-много в това отношение. На челните позиции се подреждат Хонг Конг (1-во място), САЩ (2-ро място) и Сингапур (3-о място).

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

България е на пето място в класацията на инвестициите в телекомуникационни технологии като дял от БВП за 2011 г. от общо 54 страни, след като през 2011 г. държавата е вложила средства, равняващи се на 0,95% от БВП. Това представлява изоставане с две места по-назад спрямо предходната година, въпреки че през 2010 г. инвестициите в тази сфера са били на стойност равняваща се на 1,13% от БВП. Всички страни от ЦИЕ отделят по-малък дял от БВП за телекомуникационния сектор в сравнение с България. Словакия и Естония се доближават най-много до страната ни, като инвестират стойност равняваща се на 0.54% от БВП и се класират съответно на 12-о и 13-о място. Най-малка относителна инвестиция в този сектор отчита Словения, едва 0,33% от БВП, което я поставя на 45-о място. Малайзия инвестира най-голям дял от БВП в развитието на телекомуникационния сектор и се класира на първо място, на

две места по-напред от България. Венецуела и Словения остават последни в тази група, като заемат съответно 38-о и 39-о място.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Що се отнася до употребата на комуникационни технологии от населението, мобилните телефони са най-разпространени, тъй като на 1000 жители се полагат средно по 1407 мобилни телефона, което поставя страната на 11-то място в тази класация. За сметка на това, на 1000 души от населението се полагат по 340 компютъра, с средно с 41 повече спрямо предходната година и следователно страната се класира на 42-ро място. Въпреки че интернет потребителите са значително повече (по 638 на 1000 души, с 50 повече спрямо 2011 г.), България е на 42-ро място и в тази класация. Потребителите на широколентов интернет са значително по-малко – 167 на 1000 души – което подрежда страната на 35-о място. Средната скорост на интернет връзка в България е 70,57 kbps, което е сравнително бързо спрямо много от страните в класацията и следователно страната се подрежда на 19-о място. През 2011 г. страната е изнесла високотехнологични продукти на стойност 1015 мил. долара, което я поставя на 48-о място в класацията, с едно по-назад спрямо предишната година, макар и реалната стойност на износа да е нараснал с 213 мил. долара.

Най-много мобилни телефони на 1000 души има в Литва, която е на 7-о място, докато Латвия е последна сред страните от ЦИЕ като заема 50-о място. В България се полагат най-малко компютри на 1000 души от населението (340), докато е първенец сред страните от района с 800 на 1000 души, което я поставя на 23-то място. Румъния е единствената страна, в която има по-малко интернет потребители спрямо България (532 на 1000 души), и така държавата застава на 43-то място, докато Чехия се класира най-напред и заема 24-о място. Широколентовият интернет е най-разпространен в Естония, която заема 21-во място в класацията, докато в Словакия е последна в ЦИЕ и застава на 39-о място. Най-висока скорост на интернет връзката има в Румъния, която е на 12-то място, докато Унгария изостава значително и се подрежда едва на 51-во място. Сред граничните пазари, Казахстан отчита най-висок брой мобилни телефони на 1000 души и се класира на 5-о място, докато Филипините, Колумбия и Венецуела остават последни и заемат съответно 50-о, 51-во и 52-о място. Казахстан (57-о място) Филипините (58-о място) и Индонезия (59-о място) са последни в класацията на брой компютри на 1000 души, следвана от Аржентина (20-о място) и Филипините (22-ро място), докато Естония и Словения се класират най-напред, съответно на 23-то и 29-о място. В класацията на интернет

потребителите, Словения и Естония отново са първи, докато, Индонезия и Филипините остават най-назад и заемат съответно 58-о и 59-о място. Единствено в Румъния интернет връзката е по-бърза спрямо България и така страната се класира на 12-о място. Извън Европа тази услуга е доста по-бавна, а Венецуела, Индонезия и Йордания изостават най-много в това отношение и се класират съответно на 56-о, 57-о и 58-о място. Износът на високотехнологични продукти на Чехия е най-голям за района на ЦИЕ (22 млрд. долара), което я поставя на 19-о място в класацията, докато Латвия изоставя най-много и се подрежда едва на 52-ро място.

Резултати от въпросника

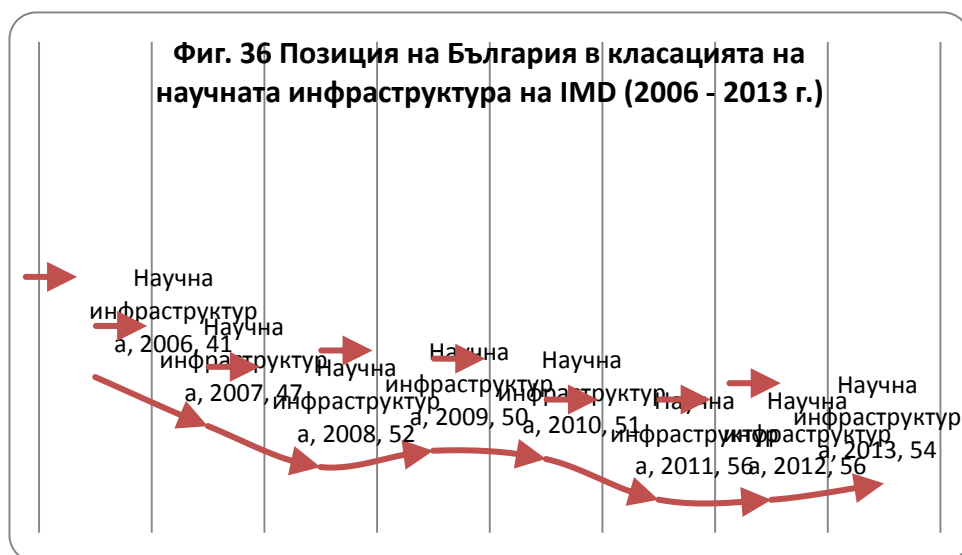
Резултатите от въпросника показват, че в България са налични експерти в областта на информационните технологии, но страната все пак се класира на 44-о място, изоставайки с две места спрямо предходната година. Въпреки че технологичното сътрудничеството между предприятията се смята за ограничено, България се класира на 43-то, с дванадесет места по-напред спрямо предходната година. Страната отчита значително по-добро класиране и що се отнася до подкрепата на технологичното развитие от страна на частни и публични проекти и така България заема 43-то място в класацията за 2013 г., изкачвайки се с единадесет места от предходната година. Според участниците, наличното финансиране за технологично развитие е недостатъчно и следователно страната е на 53-то място, с четири места по-напред спрямо предишната година. България се представя най-зле що се отнася до технологичното законодателството, което се оценява по-скоро като препятствие пред развитието на бизнес средата и иновациите в страната и заема 57-о място в тази класация, с едно по-назад в сравнение с 2012 г.

Полша е на 6-о място, що се отнася до наличността на технологични експерти, докато Естония е на последното 60-то място в тази класация. Литва се класира най-напред (24-о място) в класацията на технологичното сътрудничество а Полша изоставя най-назад и заема 57-о място. В класацията на подкрепата на технологичното развитие, Полша е не само последна сред страните от ЦИЕ, но и в общата класация и заема 60-то място, докато Латвия се класира най-напред на 34-о място. Литва се представя най-добре що се отнася до наличното финансиране за технологическо развитие и се класира на 23-то място. Румъния остава едва на 59-о място и в тази класация, и в класирането касаещо технологичните закони. От друга страна, латвийските закони са най-предразполагащи към бизнес развитието и иновациите района и така страната се подрежда на 21-во място. Сред граничните пазари, Литва разполага с най-много експерти в сферата на технологиите и заема 17-о място, следвана от Филипините на 21-во място, докато Украйна и Естония изостават най-много в това отношение и заемат съответно 56-о и 60-о място. Малайзия се класира на второ място по отношение проектите за технологично развитие, докато Хърватия е последна и заема 55-о място. Що се отнася до финансирането в тази сфера, Малайзия отново е първа, като заема 4-о място, докато Венецуела се подрежда на 60-о място. Малайзийските закони също създават най-благоприятната среда за иновациите, и страната се подрежда на 5-о място, докато Венецуела пак е последна.

2.5.3 Научна инфраструктура

Предимства	Предизвикателства
	Общи разходи за НИРД (ЦИЕ и ГП)
	Разходи на предприятията за НИРД (ЦИЕ и ГП)

Научната инфраструктура е един от основните елементи, на които се базира конкурентоспособността на една страна, тъй като тя позволява на научните изследователи да развиват иновативни технологии и продукти, които да бъдат въведени на пазара от местните предприятия. През 2013 г. България е едва на 54-о място в световната класация, минимален напредък спрямо предишните две години, когато се класира на 56-а позиция. Това е далеч по-слаб резултат от най-доброто постижение на страната от 2006 г. когато заема 41-о място. Още повече, сред страните от ЦИЕ, България е на последно място в тази класация. Най-сходен резултат имат Словакия (52-ро място) и Хърватия (51-во място), докато Чехия се класира най-напред на 26-о място в световната класация за 2013 г. Сред граничните пазари Малайзия се класира най-напред и заема 28-а позиция, докато Венецуела, Индонезия и Филипините се класират съответно на 57-о, 58-о и 59-о място. В световен мащаб, най-добра научна инфраструктура имат САЩ (1-во място), Япония (2-ро място) и Израел (3-то място).

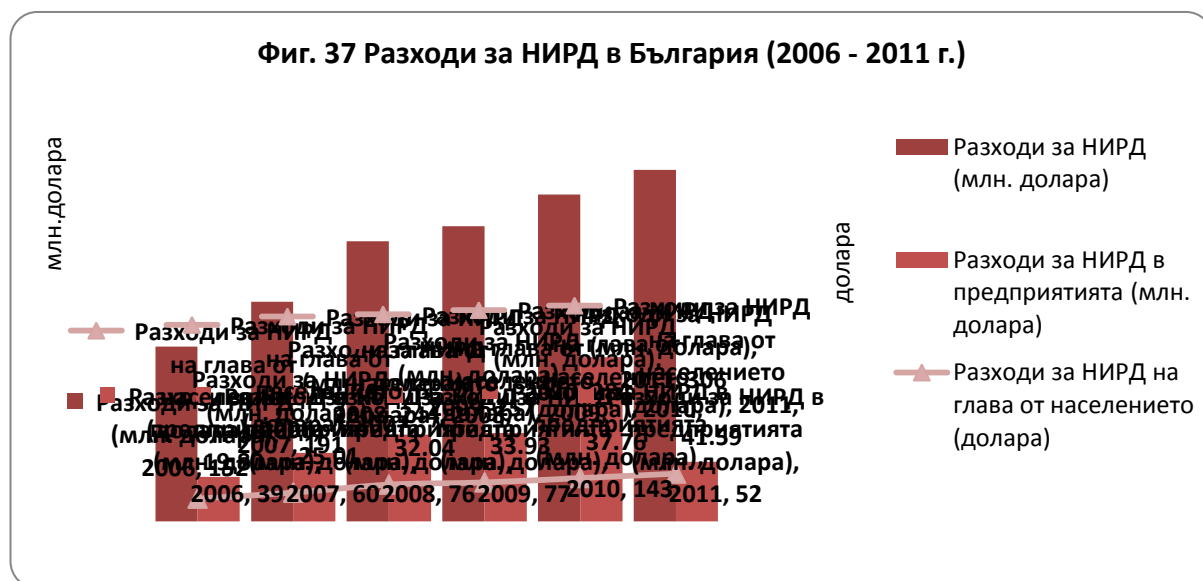

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

През 2011 г., общите разходи за научноизследователски и развойни дейности (НИРД) в България са били на стойност от 306 млн. долара, което класира страната на 54-о място. Това представлява 22 млн. долара повече в сравнение с предходната година, равнява се на 0,57% от БВП и означава, че на глава от населението се полагат по 41,6 долара. Разходите на предприятията за НИРД са били с обем от 52 млн. долара, което класира страната на 51-во място сред 56 страни и е значителен спад спрямо 2010 г., когато финансирането е било на стойност 143 млн. долара. През 2011 г. броят на персонала, зает с НИРД, преизчислен в еквивалент на пълна заетост на 1000 души от населението е бил 2,31, което класира страната на 37-о място от общо 53 държави.

Разходите за НИРД в района на ЦИЕ са най-високи в Чехия, която се класира на 29-о място с почти 4 млрд. долара, докато Латвия изостава на последното 59-о място с финансиране на стойност 71 млн. долара. Финансирането на тази сфера в Словения се равнява на най-голям дял от БВП на страната (2,47%) и следователно тя се подрежда на 13-то място, докато Латвия инвестира едва 0.25% и остава последна сред страните от района, заемайки 54-о място. Чешките предприятия инвестират най-много в НИРД и следователно държавата се подрежда най-напред в класацията, като заема 28-о място, докато България остава последна сред страните от ЦИЕ. Словения е страната с най-голям брой на персонала, зает с НИРД, преизчислен в еквивалент на пълна заетост на 1000 души от населението – 7,45 – което я класира на 8-о място в класацията, докато Румъния остава най-назад и заема 43-то място. През 2010 г. Малайзия е инвестирала най-голяма сума за НИРД и се класира на 30-о място, докато Индонезия изостава най-много и заема 47-а позиция. За същата година Индонезия е последна и що се отнася до инвестициите в НИРД на глава от население, където заема 48-о място, докато Словения води групата като се класира на 22-ра позиция. Малайзийските предприятия инвестират най-много в НИРД, докато колумбийските фирми отделят най-малко средства в тази насока и поставят държавата на 46-о място. В Словения има най-много служители, занимаващи се с НИРД, докато Казахстан изостава най-много в това отношение и остава на 35-о място.

Фиг. 37 Разходи за НИРД в България (2006 - 2011 г.)

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

През 2011 г. са подадени заявки за 394 патента и така България заема 46-о място от общо 59 държави в тази класация, без да отчита значителни промени откакто е включена в годишника. През същата година, са били дадени 175 патента, с тридесет по-малко в сравнение е 2010 г., което класира страната на 45-о място в тази класация. Това означава, че на 100 000 жители се полагат средно по 8,8 патента, което поставя България на 39-о място в тази класация. Сред страните от ЦИЕ, в Полша са подадени най-много заявки за патенти (4890), и следователно са получени най-много патенти (1899), което подрежда страната съответно на 24-о място и 25-о място. Най-малко заявки са направени с Литва (55-о място), а най-малко патенти са били дадени в Естония (51-во място). Латвия е държавата с най-много действащи патенти на

100 000 жители (43,5), което я поставя на 27-о място в класацията, докато Полша остава последна сред страните от ЦИЕ, като заема 48-о място, с едва 2,1 патента на 100 000 жители. Сред граничните пазари, В Украйна и Малайзия са направени най-много заявки за патенти, което ги поставя съответно на 27-о и 30-о място, докато Венецуела и Йордания остават най-назад и заемат 56-а и 57-а позиция. В Украйна са получени и най-много патенти и така тя заема 23-о място, докато Индонезия остава последна в това отношение и се класира на 57-о място. В Словения има най-много действащи патенти и тя се подрежда на 28-о място, а Индонезия отново е последна в групата и заема 59-а позиция.

Резултати от въпросника

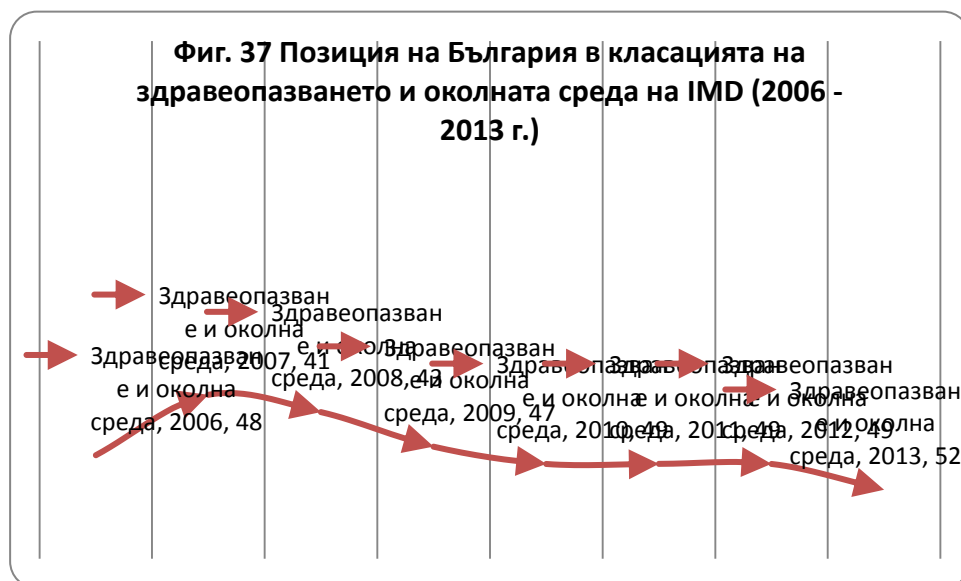
Резултатите от проучването отново показват, че България получава много ниски оценки и в сферата на научната инфраструктура. Според участниците, качеството на научните дейности както в публичния, така и в частния сектор, не е достатъчно близко до международните стандарти и страната се класира на 53-о място. Също така, законите, които управляват тази сфера не стимулират иновациите и България се подрежда на последно място в тази класация. Страната получава ниска оценка що се отнася и до защитата на интелектуалната собственост, където се класира на 56-а позиция. Страната остава на 58-о място в класацията на трансфера на знания между компании и университети. Според участниците, иновативният капацитет на местните фирми е доста нисък и следователно България остава на предпоследното 59-о място.

Естония получава най-висока оценка за научните си дейности и се подрежда на 25-о място, докато Полша е последна сред страните от ЦИЕ и заема 58-о място в тази класация. Докато българското законодателство е най-неблагоприятно за развитието на иновациите, Литва се класира най-напред в тази класация и заема 31-во място. Полша е първа в района на ЦИЕ що се отнася до защитата на интелектуалната собственост като заема 26-о място, докато България остава последна в това отношение. От друга, страна трансфера на знанията в Полша получават много ниска оценка, което поставя страната на последно място сред всички страни в проучването, докато Естония излиза на чело сред страните от района и се класира на 29-о място. Полша е последна и в класацията на иновативния капацитет, докато Литва се представя най-добре и заема 27-а позиция. Сред граничните пазари, Малайзия получава най-високи оценки и в петте категории, което е знак че от една страна развитието в на научните дейности е приоритет за страната и се подкрепя от местното законодателство, а от друга предприятията имат капацитет да създават иновации и да си сътрудничат помежду си. Останалите страни от групата изостават в това отношение и освен България, Венецуела, Аржентина и Румъния получават най-слабите резултати в тези класации.

2.5.4 Здравеопазване и околна среда

Предимства	Предизвикателства
Емисии на въглероден диоксид	Разходи за здравеопазване (ЦИЕ)
	Енергийна интензивност (ЦИЕ и ГП)

Здравеопазването и околната среда са едновременно резултат и предпоставка за икономическото развитие, както и за конкурентоспособността на една държава. През 2013 г. България е едва на 52-ро място в световната класация, като изостава с три места прямо предишните три години, когато е заемала 49-а позиция. Най-доброто ѝ класиране в тази категория е било през 2007 г., когато страната е била на 41-во място. Сред държавите членки на ЕС от ЦИЕ, толкова слабо се е представила единствено Румения, която заема 48-о място. Останалите страни от района се подреждат между 30-о и 40-о място в световната класация, а Словения и Чехия излизат на чело в групата, като се класират съответно на 29-о и 27-о място. Сред граничните пазари, Словения и Литва се класират най-напред, докато Казахстан и Индонезия са последни и заемат съответно 57-о и 58-о място. На челните позиции в класацията се подреждат съответно Швеция, Швейцария и Дания.

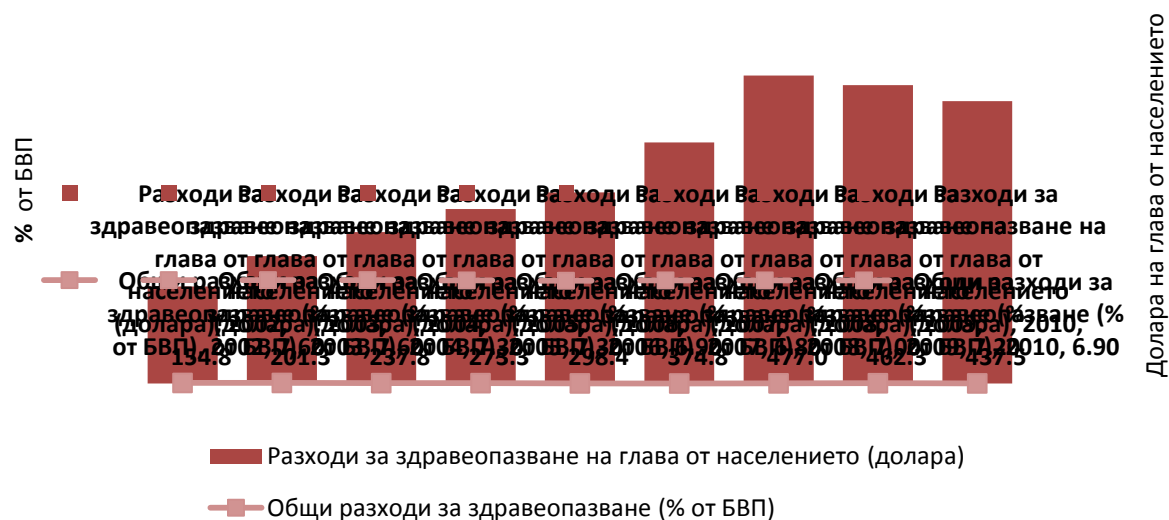
Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

През 2010 г. България е отделила 6,9% от БВП за здравеопазване, което я подрежда на 39-о място за втора поредна година. Това се равнява на 437 долара на глава от населението, което я поставя на 47-о място и е с 25 долара по-малко спрямо предходната година. 54,5% от тези разходи са публични, докато останалите са частни. Средната продължителност на живота в България е 73,6 години, което класира страната на 49-о място. Индексът на човешкото развитие на България за 2012 г. е 0,78, което поставя страната на 43-о място, наравно с Мексико.

Словения отделя най-висок дял от БВП за здравеопазване – 9,4% - което я класира на 19-о място в тази класация, докато най-малък дял предвижда Румъния, която е на 45-а позиция. Това класиране се повтаря и при класацията на разходите за здравеопазване на глава от населението, където Румъния се класира на 49-о място, с едно по-назад от България, а Словения отново е първа и заема 24-о място. Словения има и най-висока продължителност на живота (79,5 години), докато Литва остава на 53-то място със средна продължителност от 72,5 години. Сред страните от района, Словения има най-висок индекс на човешкото развитие,

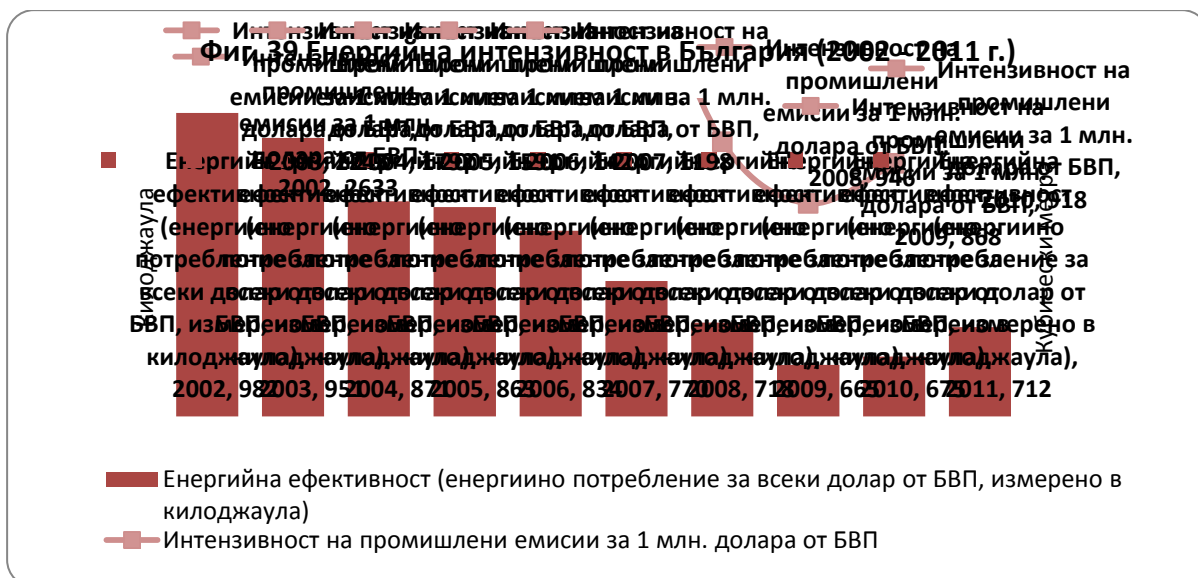
който се равнява на 0,89 и поставя страната на 21-во място, докато България остава последна в групата, а Румъния я изпреварва с едно място и се класира на 42-ро място. Сред граничните пазари, Словения и Йордания отделят най-голям дял от БВП за здравеопазване и заемат съответно 19-о и 27-о място. От друга страна този разход е относително най-нисък във Филипините и Индонезия, които са на 56-а и 57-а позиция, което се отразява и на класацията на разходите на глава от населението, където Словения отново води а Индонезия е последна в групата. Словения води групата и по-отношение на продължителността на живота, докато Филипините, Украйна и Казахстан са най-назад в това отношение и заемат съответно 55-о, 56-о и 57-о място. Тайланд (55-о място), Филипините (56-о място) и Индонезия (57-о място) отчитат най-нисък индекс на човешкото развитие, докато Словения води групата на граничните пазари и в тази класация.

Фиг. 38 Разходи за здравеопазване в България (2002 - 2010 г.)

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Макар и да намалява с всяка изминала година, **България все още отчита много високо ниво на енергийна интензивност, което се равнява на 11 983 килоджаула на долар от БВП за 2009 г.**, което класира страната на 50-то място в класацията, с две места по-напред спрямо предходната година. Емисиите на въглероден диоксид на България са сравнително малко (43,8 метрични тона за 2010 г.), поради масовото затваряне на големи индустриални зони, което поставя страната на 15-о място в класацията. Въпреки това, България отчита високо ниво на интензивност на промишлени емисии за 1 млн. долара от БВП, което се равнява на 918,4 метрични тона и поставя България на 53-то място в класацията.

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

България отчита най-високо ниво на енергийна интензивност сред страните от ЦИЕ, докато Словения показва най-нисък резултат и следователно се класира на 23-то място. Латвия се класира на 2-ро място в класацията на вредните емисии, а Полша изостава най-много, като заема 44-а позиция. Единствено Естония показва по-високи нива на интензивност на емисиите от България сред страните от ЦИЕ и се класира на 56-о място, докато Хърватия заема на чело на групата и заема на 29-о място. Сред граничните пазари, Колумбия отчита най-ниско ниво на енергийна интензивност и заема 21-во място в тази класация, а Казахстан и Украйна отчитат най-висок показател в това отношение и се класират съответно на 58-о и 59-о място. Колумбия и Хърватия са отбелязали най-ниски нива на интензивност на вредните емисии и се класират на 16-о и 29-о място в тази класация, докато Казахстан и Украйна заемат съответно 59-а и 60-а позиция.

Резултати от въпросника

Според резултатите от въпросника, устойчивото развитие не е приоритет на местните компании и България заема на 56-о място в тази класация за 2013 г. Освен това, според респондентите, замърсяването на околната среда указват силно влияние върху икономическото развитие на страната и България заема на 52-ро място. Българските предприемачи определят законите за околната среда като препятствие пред конкурентоспособността на местните компании. България е на последно място в класацията на качеството на живот, което според участниците във въпросника, е много ниско.

Устойчивото развитие се очертава като най-изразен приоритет в Естония, която е на 13-то място, докато Хърватия изостава най-много в това отношение и се класира едва на 59-о място. Сред страните от ЦИЕ, замърсяването представлява най-голям проблем за икономиката на Румъния, която е на 56-о място, докато в Латвия, този проблем е най-маловажен и следователно тя е на 10-то място в класацията. Според класацията, латвийските закони за околната среда са най-благоприятни за конкурентоспособността и страната се подрежда на 15-а позиция, докато Словения изостава най-много и остава на 58-о място. Сред страните от ЦИЕ, Чехия получава най-висока оценка на стандарта на живот и се класира на 26-о място, докато България остава на последно място.

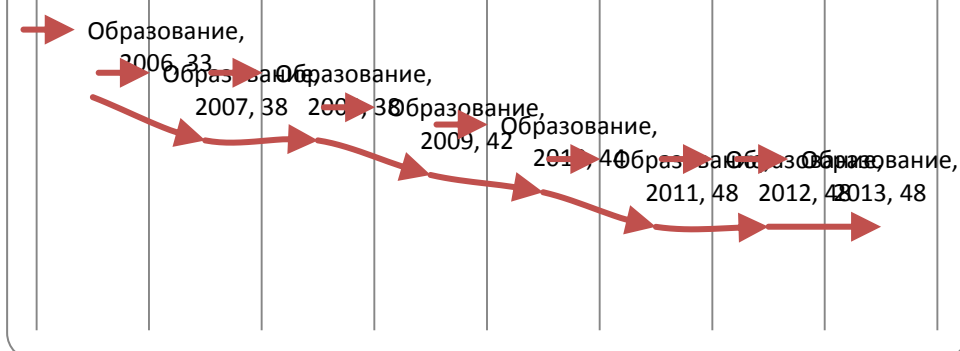
Устойчивото развитие е най-голям приоритет в Малайзия в сравнение с останалите гранични пазари, докато във Венецуела (58-о място) и Аржентина (60-о място), това не от голямо значение според респондентите. Също така, в Малайзия замърсяването на околната среда не се смята за голяма пречка за развитието на икономиката и страната заема 22-ро място, Румъния и Колумбия го отчитат като голям проблем и се класират едва на 56-а и 58-а позиция. Малайзия се класира най-напред и в класацията на законите за околната среда и заема 6-о място, докато в Словения и Венецуела тези закони се смята, че пречат на конкурентоспособността и следователно те се класират съответно на 58-о и 59-о място. Според резултатите, качеството на живот е най-високо в Малайзия, която е на 21-во място през 2013 г., докато Румъния и България остават на последните две места в класацията

2.5.5 Образование

Предимства	Предизвикателства
Студентска мобилност (ЦИЕ и ГП)	Разход за образование на глава от населението (ЦИЕ)

Образованието е основен източник на конкурентоспособност, тъй като добре образованата работна ръка е предпоставка за по-висока производителност и икономика, базирана на висока добавена стойност. През 2013 г. България все още се класира на 48-о място за трета поредна година, най-слабият и резултат откакто е включена в изследването. Най-доброто ѝ представяне е било през 2006 година, когато страната заема 33-то място. Сред страните от ЦИЕ, България е последна в тази класация, като се доближава единствено до Румъния (47-о място) и Хърватия (43-то място). През 2013 г. най-добре се представят Естония (24-о място), Полша (23-о място) и Литва (20-о място). Литва е първа и сред граничните пазари, докато Колумбия и Филипините се класират едва на 58-о и 59-о място. Скандинавските държави Швеция, Дания и Финландия заемат съответно първите места в класацията.

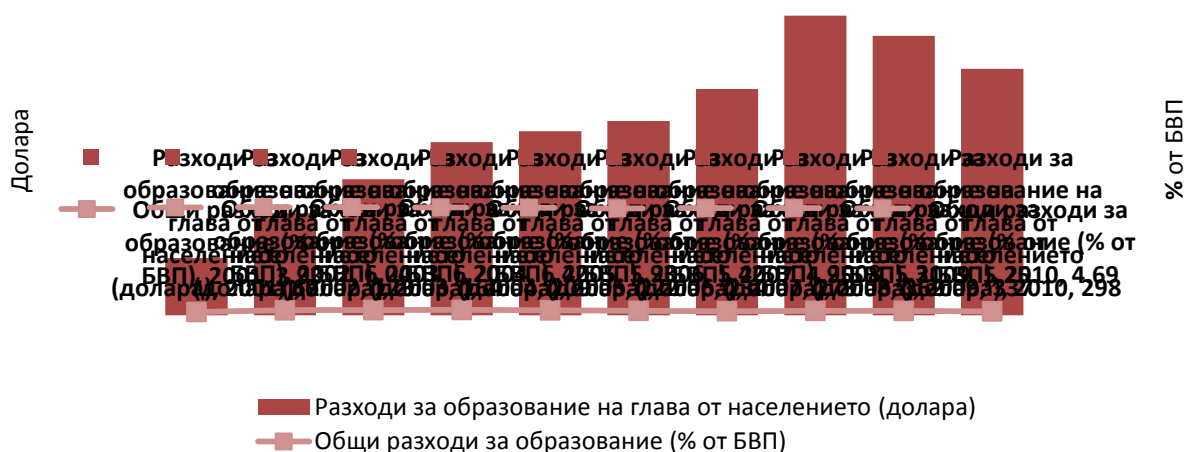
Фиг. 40 Позиция на България в класацията на образованието на IMD (2006 - 2013 г.)

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

От 2008 г. насам България отделя все по-малък дял от БВП за образование, достигайки 4,69% през 2010 г., което поставя страната на 29-о място от общо 54 страни. Това се равнява на 298 долара на глава от населението и поставя България на 45-о място в класацията за 2010 г., с едно по-назад спрямо предходната година. 27,1% от българското население на възраст между 25 и 34 години има висше образование, което поставя страната на 34-о място от общо 50 държави в тази класация. България отчита високо ниво на студентска мобилност сред всички страни в проучването и заема 7-а позиция в тази класация, тъй като на всеки 1000 жители се полагат по 3,17 български студенти, които учат в чужбина. Повечето страни от района на ЦИЕ отделят по-голям дял от БВП за образование в сравнение с България и Латвия застава на чело на групата, като заема 11-то място в класацията с 6,26%. От друга страна, Словакия (30-то място), Хърватия (31-во място) и Чехия (36-о място) отделят относително най-малко за развитието на образователната си система. България отделя най-нисък разход на глава от населението сред страните от района, докато Словения заема най-висока позиция и се класира на 24-о място с 1305 долара. Литва отчита най-голям дял от населението между 25 и 34 години с висше образование (46,4%), което поставя страната на 8-о място в класацията, докато Чехия изостава най-много в това отношение и се класира на 41-во място. Нивото на студентска мобилност е доста високо в повечето страни от ЦИЕ, но единствено Словакия изпреварва България и се класира на 3-то място в общата класация. Полша (36-о място) и Унгария (37-о място) се класират най-назад в това отношение. Сред граничните пазари, Малайзия отделя най-голям от БВП за образование и се класира на 4-о място, за разлика от Филипините, които заемат 40-о място в тази класация. Най-висок разход на глава от населението се отделя в Словения, Йордания, Индонезия и Филипините изостават най-много и заемат съответно 50-о, 52-ро и 53-то място.

Фиг. 41 Разходи за образование в България (2001 - 2010 г.)

Източник: Годишникът на световната конкурентоспособност 2013 на Института за развитие на управлението

Резултати от въпросника

Резултатите от въпросника сочат, че според участниците българската образователна система, включително висшето образование, не отговаря на изискванията на една конкурентоспособна икономика и поставят страната на 58-о място в класацията. По-специално, според респондентите, образованието в сферата на мениджмънта не покрива нуждите на местния бизнес и България заема на последното 60-о място в тази класация през 2013 г. Българските участници дават сравнително по-добра оценка на езиковите умения на служителите, където България се класира на 45-о място. Резултатите на страните от ЦИЕ в сферата на образованието са доста разнообразни. България остава последна сред страните от района в първите три класации. Полша се класира на 10-то място в общата класация на образователните системи и на 22-ра позиция, що се отнася до мениджърските знания. Литва получава най-висока оценка от групата в графата на висшето образование и заема 28-о място. Единствено Унгария изостава след България в класацията на езиковите умения и заема 54-о място, докато Полша отново е първа сред страните от ЦИЕ, като се класира на 17-а позиция. Сред граничните пазари, Малайзия получава най-висока оценка за образователната система, както и по-специално за нивото на висшето образование и сферата на мениджмънта, и се класира съответно на 12-о, 15-о и 9-о място. Венецуела се класира дори след България, като заема 59-о място в общата класация на образователната система, докато страната ни заема последните позиции в останалите две класации. Филипините получават най-висока оценка що се отнася до езиковите умения и страната заема 9-о място, докато Венецуела и Колумбия изостават най-много в тази класация и се намират съответно на 53-та и 56-а позиция.

3. Стратегия за подобряване на конкурентоспособността на българската икономика

3.1. Политически цикъл на ЕС

През 2011 г. страните членки на ЕС се съгласиха да обединят и координират усилията си за постигане на целите на общата стратегия Европа 2020, като ги интернализират в национални индикативни цели и съответните политики за стимулиране на растежа. Планирането и осъществяването на стратегия за повишаване на конкурентоспособността на българската икономика чрез догонващ растеж е необходимо да се впише в рамките на политическия цикъл на Европейския семестър, който задава общата

За осъществяването на този амбициозен план, Европейската комисия с официалната подкрепа на Европейския парламент и Съвета на ЕС⁸, създаде годишен цикъл за координация на общоевропейската и националните икономически политики, наречен Европейски семестър. В неговите рамки, всяка страна членка разработи собствени програмни документи, задаващи конкретни цели, инструменти за постигане на целите (политики), инструменти за мониторинг на напредъка по тях, както и времеви план за изпълнение. Координацията на националните политики помежду им и с общоевропейската се постига посредством два взаимосвързани механизма. От една страна националните правителства обновяват веднъж годишно своите програмни документи в съответствие с резултатите, постигнати до момента, с предизвикателствата на настоящата ситуация и препоръките, получени от ЕК. От друга страна, всяка година Комисията прави детайлен анализ на националните програми за икономически и структурни реформи и като резултат дава конкретни препоръки за следващия етап на политическия цикъл, който трае 12-18 месеца.

През **март** всяка година, Европейският съвет, състоящ се от ръководителите на правителствата на страните-членки, разработва общи насоки за националните политики на база на резултатите от Годишното изследване на растежа (Annual Growth Survey) като задава насоките за развитие на политиките във фискалната област, макроикономическите структурни реформи и областите на растеж и връзките между тях.

През **април** всяка година, страните-членки предоставят своите планове за публично финансиране на политиките за растеж и реформи (т.нар. национални Стратегии за стабилност или Конвергентни програми) и конкретните мерки за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж в сферите на заетост, НИРД и иновации, образование, намаляване на бедността и социално включване и климат/енергетика (т.нар. национални Програми за реформи).⁹

⁸ Съветът на ЕС е орган за управление на Съюза, който заедно с ЕП осъществява законодателната власт на ЕС. Той е водеща институция при вземането на решения, но въпреки това няма постоянен състав, а се състои от ресорните министри на страните членки.

⁹ Изброените сфери са свързани с петте цели на Европейския семестър:
(1) 75% заетост за населението на възраст между 20 и 64 години;
(2) 3% от БВП на ЕС инвестирани в НИРД;

През **май-юни** всяка година, ЕК оценява обновените национални програмни документи и дава специфични препоръки за всяка страна поотделно, които са разгледани от Съвета на ЕС и подкрепени от Европейския съвет. От гледна точка на политическия цикъл в страните членки, те получават тези препоръки, заедно с възможност за политически консултации за тяхното изпълнение, преди да започнат планирането на националните си бюджети за следващата година. Месец по-късно – в **края на юни и началото на юли**, но преди прекратяването на текущите политически консултации с отделните страни членки, Съветът формално приема тези препоръки, като страните членки се задължават да ги изпълнят.

Ако по отношение на дадена препоръка, страна членка не предприеме необходимите мерки в предвидения срок, Комисията дава т.нар. сигнал за внимание, като съществува и опция за налагане на санкции или стимули в случай на допуснати прекомерни макроикономически и бюджетни дисбаланси.

3.2. Национални цели и приоритети

Актуализираната през април 2013 г. Национална програма за реформи (НПР) поставя акцент върху **три основни области на структурните реформи в страната за текущия цикъл на Европейския семестър** (до април 2014 г.):

- подобряване на конкурентоспособността на младите хора на пазара на труда,
- подобряване на бизнес средата и
- повишаване на доверието в държавните институции.

През 2012 г. акцентът в провежданите реформи беше поставен върху:

- намаляване на сивата икономика и подобряване на данъчната събираемост,
- реформата в училищното образование,
- постигане на напредък в изграждането на електронното управление и предлагането на публични електронни услуги и
- намаляване на административната тежест и подобряване на контрола върху обществените поръчки.

Извън поставените акценти, през втората половина на 2013 г. започна изпълнението и на конкретни мерки в отговор на отправените от ЕК през юли тази година седем специфични препоръки към България, отнасящи се до качество и устойчивост на публичните финанси (две препоръки), заетост и социално включване, конкурентоспособност чрез образование и подкрепа на иновативни МСП, укрепване на административния капацитет, контрол върху обществените поръчки и либерализация и ефективност на енергийния сектор.

(3) енергетика 20/20/20 или 20% по-малко емисии на парникови газове през 2020 г. в сравнение с нивото от 1990 г., 20% от произвежданата енергия от възобновяеми източници, 20% ръст на енергийната ефективност;

(4) образование – намаляване на ранно отпадналите от училище под 10% и най-малко 40% от населението на възраст 30-34 г. с трета образователна степен (бакалавър, магистър или доктор);

(5) социална кохезия – минимум 20 млн. по-малко от населението на ЕС да живее на или под прага на бедност и социално изключване.

Акцентите, поставени от НПР през последните две години, както и специфичните препоръки дадени от ЕК, кореспондират пряко с идентифицираните в настоящия анализ стратегически предизвикателства пред повишаването на конкурентоспособността на страната и ще бъдат разгледани подробно по-долу, обединени в четири взаимосвързани области:

- Ограничаване на **сивата икономика** и подобряване на **бизнес средата**, вкл. чрез:
 - повишаване на доверието в ключови държавни институции (регулаторни и контролни органи, съдебна система, обществени поръчки)
 - подобряване ефективността на публичната администрация, вкл. за намаляване на административната тежест върху бизнеса и населението
 - повишаване на ефективността на съдебната система, вкл. за ускоряване на процедурите по несъстоятелност
- **Иновации, дигитален растеж и ИКТ сектор**, вкл.:
 - развитие на специализирани умения и знания
 - надграждане на наличното минимално ниво на **развитие на електронното управление** и електронизация на обществените поръчки;
- **Реформи в енергийния сектор** с цел:
 - повишаване на **енергийната сигурност** на страната, вкл. чрез **диверсификация на енергийните източници** по отношение на производство и внос,
 - повишаване на **енергийната ефективност** на икономиката, публичния и жилищен сектор,
 - **либерализация на енергийния пазар** и
 - повишаване ефективността на публичните разходи особено при енергийните инфраструктурни проекти;
- **Антикорупционни мерки**, най-вече за:
 - намаляване на политическата корупция и ограничаване завладяването на сфери на икономиката и гражданското общество от държавата (state capture),
 - подобряване на прозрачността, ефективността контрола върху изпълнението на **обществените поръчки**;

4. Основни предизвикателства

Конкурентоспособността на България се основава на много малко фактори, сред които основните са **финансовата стабилност** и относително **ниските разходи за живот, труд и производство** и **относително високото качество на работната сила**, но само в някои икономически сектори. Това е твърде слаба основа за множеството предизвикателства, пред които е изправена страната. Увеличаването на производителността за сметка на нарастващата безработица позволи на българския бизнес отчасти да започне отново да реализира печалба след пика на кризата, докато плахото възстановяване на вътрешното търсене пробуди слабия растеж през 2012 г. – потреблението нарасна с 3,1% на годишна база. Въпреки това **продължаващата нестабилност в Еврозоната, както и свитият пазар на труда, корупционните практики в управлението и слабата институционална рамка в страната сериозно подкопават бъдещото развитие на България.**

Резкият ръст на безработицата по време на финансовата криза, особено сред младите и нискоквалифицираните, продължи и през 2012 и 2013 г., а продължаващата стагнация на БВП не създава предпоставки за откриването на нови работни места. Последствията от постоянно растящата безработица, неефективния трудов пазар и несъответствието между търсените и предлаганите умения, са резултат на структурните недостатъци на българската икономика и липсата на стратегическа държавна политика, която да неутрализира тези отрицателни тенденции. Българската икономика е в парадоксалната ситуация едновременно да страда от висока безработица и от липса на висококвалифицирана работна ръка. Според бизнес проучванията на Националния статистически институт за 2012 г. „8,9% от промишлените предприятия посочват липсата на работна ръка като фактор, ограничаващ дейността им” – при това в условия на растяща безработица през последните години. Безработицата е последващ растежа икономически индикатор, което означава, че е необходима поне една година на висок икономически растеж, за да може да започне да спада делът на безработните.

Поуките, които могат да се извлекат от най-конкурентоспособните държави, сочат, че пътят към дългосрочен икономически растеж включва **съсредоточаване върху износ, развитие на промишлеността, енергийна диверсификация и създаване на конкурентоспособни малки и средни предприятия**. В това отношение, за да подобри значително конкурентоспособността си спрямо останалите страни – членки на ЕС, българската икономика се нуждае от постепенно реструктуриране чрез инвестиции в нови технологии и умения и същевременно навлизане на пазарни ниши извън страната. Пренасочването към сектори, изискващи високо квалифицирана работна ръка, най-вероятно би довело до временно увеличение на безработицата, но това може да се предотврати чрез преквалифициране и развитие на нови икономически ниши.

Същевременно **регресивният характер на българската данъчна система кара новите участници на трудовия пазар да се насочват към скрити икономически дейности**. Българският държавен бюджет разчита в най-голяма степен на данъка върху добавена стойност (ДДС), който е регресивен по характер. България не прилага минимален необлагаем доход, което допълнително засилва данъчната тежест върху по-нискодоходните групи. Тези характеристики на данъчната система стимулират скритата икономика и едновременно компрометират усилията да се намали младежката и общата безработица. Това влошава допълнително

дълбокото социално и териториално разделение в страната. Въпреки че настоящето правителство заяви намерение за въвеждане на данъчни облекчения за най-ниските доходи, а в предизборната си програма предиждаше и прогресивен данък за най-богатите (лицата с доход над 4500 лв./мес.), засега първото се разглежда единствено като временна анти-кризисна мярка, а второто остава все още само в сферата на предизборните обещания.

4.1. Ограничаване на сивата икономика и подобряване на бизнес средата

Развитието на сивата икономика е пряк индикатор за състоянието на институциите в дадена страна, както и за конкурентоспособността на икономиката ѝ. Скрытата икономика оказва значително влияние върху частния сектор, производителността и конкурентоспособността на работната ръка, както и върху цялостното икономическо развитие и социалната среда на страната. Процесите на глобализация на икономиките, вкл. на българската, ускорени от членството на страната в ЕС, са в голяма степен свързани с дигитализация на икономическите дейности, което предоставя възможност за създаване на благоприятни условия за намаляване на скритите парични потоци (а с това и ограничаване на стимулите за корупция) и за положителен ръст в икономическото развитие на страната.

Както бе отбелязано в предходния анализ, през 2013 г. България отбелязва спад в конкурентоспособността си според Годишника на световната конкурентоспособност на швейцарския Институт за развитие на управлението. Страната заема 57-о място от 60 икономики, 3 места по-надолу спрямо класацията от 2012 г. Това е най-слабото представяне на страната, откато е включена в изследването през 2006 г., и е с почти 20 места по-слабо в сравнение с най-доброто представяне през 2009 г. Резултатите от анализа показват, че България продължава да има фискално стабилна, отворена и ориентирана към износ икономика, но сериозно изостава по всички дългосрочни фактори на конкурентоспособността. България има най-ниските разходи за живот и бизнес в Европа, което спъва набирането и съхранението на таланти, ограничава бизнес ефективността и намалява качеството на публичните институции.

БВП на България се е увеличил с 0,9 % през първите две тримесечия на 2013 г., като се очаква неговото нарастване на БВП да достигне едва 0,5 % за годината като цяло¹⁰, което остава под потенциалния темп на растеж на икономиката¹¹. Износът се е увеличил с повече от 1,5 милиарда лева за първи-те две тримесечия на 2013 г., докато разходите за потребление са нараснали с 903 милиона лева за същия период поради увеличаване на държавните разходи, но и поради устойчивото нарастване на потреблението на домакинствата (вж. Таблица 12: Основни макроикономически показатели). Според Европейската комисия, износът и вътрешното потребление вероятно ще останат основните двигатели за икономически растеж в България до 2015 г. и след това¹². Брутното капиталонакопаване намалява с 1,5 милиарда лева, а преките чужди инвестиции са на скромната стойност от 802,5 милиона лв., което свидетелства за ниска инвестиционна активност, допълнително ограничена от нестабилната политическа ситуация в страната. Публичните разходи нарастват през 2013 г., като бюджетният

¹⁰ Макроикономическите данни и прогнози по-долу са на НСИ и БНБ, освен ако не е отбелязан изрично друг източник.

¹¹ Европейска комисия, European Economic Forecast: Autumn 2013, достъпно на: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2013/pdf/ee7_en.pdf

¹² Пак там

дефицит се увеличава от 0,8 % от БВП през 2012 г. до 2,0 % от БВП през 2013 г. Като се вземе предвид институционалната неефективност на публичния сектор, не се очаква фискалният стимул да доведе до сериозен ефект върху икономиката. Инфлационният индекс постепенно намалява, при индекс на потребителските цени (CPI) от 3,6 % и 2,2 % съответно за първото и второто тримесечие на годината. За август 2013 г. е регистрирана -0,7 % дефлация – тенденция, която се наблюдава в цяла Европа и която подсказва, че икономическата криза не е приключила. Държавните приходи също ще бъдат повлияни негативно от ниската инфлация.

Таблица 12: Основни макроикономически индикатори

Показател (млн. лв.)	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	I и II трим. 2013
БВП (Текущи цени)	60	69	68	70	75	77	35 975
Износ (общо)	35	40	35	40	50	51	25 206
Износ стоки	26	29	22	30	39	40	-
Износ услуги	9	10	9	10	10	11	-
Внос (общо)	47	54	38	41	49	54	26 857
Внос стоки	40	46	31	35	43	47	-
Внос услуги	7	7	7	5	6	6	-
Крайно	51	57	54	55	57	61	30 428
Бруто капиталонарастване	20 519	26 015	20 063	16 138	17 364	18 487	7 198
Преки външни инвестиции	17 700	13 157	4 766	2 251	3 416	2 539	1 256
Усвояване на ЕС структурни фондове	2 2	61 2	1 879	1 138	1 098	2 391	2 535 **
Данъчни приходи	13	16	14	13	14	15	7 744
Изпълнен бюджет	110 %	96 %	76 %	100 %	101 %	99 %	47 %
Корпоративен данък	1 677	2 060	1 617	1 243	1 356	1 395	960
Данък в/у доходите на	1 809	1 951	2 030	2 013	2 163	2 282	1 215
ДДС	6	7	6	6	6	7	3 639
Акцизи	3	4	3	3	3	4	1 806

*Забележка: * Прогнозни данни на Центъра за изследване на демокрацията, официални данни, достъпни до юни 2013 г.;*

*** за периода януари – ноември 2013 г.*

Източник: Министерство на финансите, НСИ, БНБ, Информация за управление и наблюдение на ЕС структурните фондове (www.eufunds.bg)

В България икономическата криза доведе до значително намаляване на приходната част на бюджета, постави в затруднено положение множество фирми и засили риска от повишаване на дела на сивата икономика, която съставляваше значителен дял от икономиката и преди настъпване на кризата.¹³ **Наличието на сива икономика несъмнено представлява риск в ситуация, която изисква повишаване производителността на труда, по-голяма събираемост на данъците и осигуровките с цел предоставяне на по-качествени публични услуги и по-ефективно използване на наличния капитал.** В същото време обаче общото недоволство от бизнес средата насърчава укриването на данъци и допълнителните трудови възнаграждения, мита и акцизи. **Скритата икономика в България продължава да бъде основна пречка за развитието на страната и през 2013 г..** Тези тенденции са резултат на дългосрочните слабости на българската икономика, като връзката между **силните олигархически структури** и установяването на неформални социални и икономически системи мотивира съществуването на скрити и незаконни дейности във всички сектори на българската икономика. **Цената на предприемачеството в България остава висока,** усвояването на европейските фондове е подкопано от неефективната институционална рамка и липсата на административен капацитет, докато вътрешното потребителско търсене продължава да бъде слабо и непретенциозно. Поради това участието в неформалния сектор продължава да бъде важно средство за започване и развитие на малък и среден бизнес.

Данните за динамиката на индекса на сивата икономика в България през последното десетилетие, показват, че през 2013 г. делът на сивата икономика в нейните две проявления - скритата икономика при бизнеса и недеклаираната икономическа активност на населението се увеличава след макар и слабия напредък в нейното ограничаване през предходните две години. Резултатите за 2011 и 2012 г. бяха повлияни най-вече от силно популяризираните наказателни мерки в областта на събираемостта на данъчни приходи, което доведе до малко по-високи нива на събираемост и краткосрочния ефект от свързването на касовите апарати на търговците с НАП, което за кратък период предизвика подобряване на публичното усещане за размера на скритата икономика в България. Повишението на сивата икономика през 2013 г. е сходно с тенденциите от 2009 г. и 2005 г., но остава значително по-ниско в сравнение с най-високите отбелязани досега резултати от 2002 г. Общата тенденция за последното десетилетие и перспективата за следващите няколко години остават положителни, като размерът на скритата икономика по-скоро ще намалява редом с ускоряване на процеса на навлизане на пазарните практики и икономическа конвергенция на България със страните от ЕС. Напредъкът на тези процеси обаче зависи от реформаторските усилия на управлението на страната, както и от намаляване на политическото напрежение. Ясно е, че в година на предсрочни избори и политическа нестабилност, промяна в изпълнителната власт и смени в държавната администрация, нивото на придържане към трудовото и данъчното законодателство спада, което неминуемо се отразява и на цялостното обществено мнение за размера на скритата икономика в България.

Резултатите за 2013 г. показват увеличаване на случаите на неплащане на данъци, мита и акцизи, както и източване на ДДС. Тази тенденция потвърждава предположението, че

¹³ Според официалната оценка на Националния статистически институт, делът на сивата икономика през 2008 г. е бил 10,4% от БВП, без промяна спрямо предходната година, като отбелязва стабилна тенденция на намаляване спрямо 2000 г., когато е бил 15,2%.

обичайните сътресения, свързани със смяната на правителството, и конкретно със замяната на административни кадри, е оказало пряк отрицателен ефект върху работата на приходните агенции. При липсата на позитивни стимули и дългосрочна стратегия за подобряване на цялостната бизнес среда, увеличаването на контрола в периода 2009 – 2012 г. и резултатите от създаването на връзка в реално време между всички фискални апарати в страната и сървърите на НАП, не водят до дълготрайни и последователни резултати срещу скритата икономика. Същевременно, както подчертава в своята оценка и Международния валутен фонд, прекъсването на негативната тенденция при събираемостта на данъците е от ключово значение в ситуация, в която правителството търси увеличаване на защитата на най-уязвимите слоеве от населението и финансирането на мащабни инфраструктурни проекти.

През 2013 г., в съответствие с трайните тенденции на висока безработица, за пръв път от 2002 г. **обществените усещания за скрити трудови правоотношения във всичките им аспекти се увеличават.** Практиката на наемане на работещи без трудов договор или договори със скрити клаузи (плащане на ръка) се е увеличила през 2013 г. в сравнение с предходните две години. През 2013 г. **13,8 % от официално наетите са получили възнаграждение по-високо от указаното в трудовия им договор с основния им работодател, което е най-високият процент измерван в това отношение от началото на изследванията през 2002 г.**

Необявяването на действителното възнаграждение продължава да има сериозно отражение върху системата на социалното осигуряване. Неефективното противодействие на проблемите на трудовия пазар и пропуските в социалното осигуряване могат да доведат до значителни дефицити при всеки следващ икономически спад. Увеличаването на възрастта за пенсиониране и намаляването на социалните придобивки са неизбежни решения в средносрочен план, но те няма да променят мотивацията за плащане на данъците, социалните и здравните осигуровки, чиято реформа е наложителна. Настоящата структура на данъчно-осигурителната тежест продължава да наказва хората с по-ниски доходи и следователно те са силно мотивирани да укриват целия си или част от дохода си. В същото време ниското качество на държавното здравеопазване, пенсионните и общите публични услуги насърчава хората да се опитват да укриват колкото се може повече от доходите си от данъчните власти.

Политики и мерки срещу скритата икономика в ЕС и България

Европейската комисия възприе подход на три равнища за борба с укриването на данъци и с данъчните измами в ЕС – национално, европейско и международно. Съгласно изчисления на ЕС загубата от укриване на данъци в ЕС-28 се равнява на 1 трилион евро. Поради тази и други причини през последната година публичният дебат в Европа се фокусира върху проблемите на сивата икономика, и по-конкретно върху мерки срещу данъчните убежища и борбата с укриването на данъци. Разработена бе стратегия за подобряване противодействието на измамите с ДДС¹⁴. Изчисленията на Европейската комисия за загубите от невнасяне на ДДС показват много високи различия между страните членки – от 0,2 % общо дължимо ДДС за Холандия през 2005 г. до 49 % за Румъния през 2009 г. Според доклада средната стойност на загубите от невнесено ДДС за всички европейски страни за периода 2000 – 2011 г. е 17 % от общата събираемост.¹⁵ Загубите от невнесено ДДС през 2011 г. се равняват на приблизително 193 милиарда евро за ЕС-26¹⁶, което е около 1,5 % от БВП на ЕС-26. **От началото на финансовата криза от 2008 – 2009 г. тенденцията е загубата от невнесено ДДС да се**

¹⁴ Šemeta, Algirdas, Tackling Tax Fraud and Evasion: Commission Sets out Concrete Measures, 2012, достъпно на: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/semeta/headlines/news/2012/06/20120627_en.htm

¹⁵ Европейска комисия, CASE, Study to quantify and analyse the VAT Gap in the EU -27 Member States Final Report, Warsaw: July 2013, достъпно на:

http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/studies/vat-gap.pdf

¹⁶ Без Кипър

увеличава.¹⁷ На национално ниво европейските страни търсят различни начини за намаляване на загубите от укриване на данъци, като стремежът е това да не става за сметка на икономическия растеж или заетостта. Като цяло **наказателните мерки преобладават в борбата със скритата икономика в Европа**. Макар и в много по-малко случаи, някои държави въвеждат и позитивни стимули, вкл. чрез подобряване на бизнес средата, целящи насърчаване на участието в официалната икономика. Данните показват, че навлизането на електронните разплащания и намаляването на данъчната и административната тежест са в обратна зависимост с нивото на скритата икономика. В Германия реформата на „мини-работните места“, която освобождава от плащане на данъци и социални осигуровки до определен праг на доходите, се оказва изключително успешна.¹⁸ Някои южноевропейски страни, като Португалия, станаха пионери в усилията си да увеличат използването на е-фактурирането и електронни услуги за фискални цели чрез въвеждането на:

- задължително фактуриране за всички дейности и сертифицирани програми за фактуриране за компаниите с приходи над 100 000 евро;
- задължителна отчетност на търговски POS трансакции от страна на банките пред данъчната администрация;
- система за насрещна проверка на ДДС декларациите при сделки с кредитни карти от банките.

Основният проблем за справянето със сивата икономика остава съществуващото недоверие в институциите и предоставяните от тях обществени услуги. С цел ефективното и дългосрочно справяне със сивата икономика е нужно гражданите и бизнесът да са стимулирани доброволно да плащат своите осигуровки и данъци срещу получаване на качествени услуги. За да се случи това е нужна системна реформа за повишаване на капацитета на държавната администрация. В основата на такава реформа трябва да стои промяната на характера и профила на държавната администрация - от контролен (репресивен) към обслужващ (предоставящ качествени услуги) орган. **Наложителните мерки за намаляване на дела на скритата икономика в България** и премахването на препятствията пред конкурентоспособността са:

- въвеждане на общи показатели за ефективност и производителност на регулаторните органи и на контролната система;
- въвеждане на електронни публични услуги както в централната, така и в местната администрация, целящи повишаване на тяхната ефективност, намаляване на административната тежест и ограничаване на възможностите за корупционен натиск;
- ускоряване на връщането на ДДС и в резултат на работата на звеното по анализ на риска в НАП, създаване на механизъм за идентифициране на „изрядните компании“ и намаляване на проверките в тях;
- административна реформа за ускоряване на плащанията по европейските програми и въвеждане на равноправни условия и санкции по отношение на изпълнение/неизпълнение на срокове и условия на договорите както от страна на бенефициентите, така и от страна на управляващите органи на оперативните програми;

¹⁷ Пак там

¹⁸ Steiner, Viktor and Katharina Wrohlich, Work Incentives and Labor Supply Effects of the 'Mini-Jobs Reform' in Germany, DIWDiskussionspapiere, No. 438, 2004, достъпно на: <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/18290/1/dp438.pdf>

- подобряване на правната рамка за уреждане на закъснели плащания и частния бизнес дълг;
- подобряване на работата на административните съдилища и обръщане на специално внимание на практиката за обявяване на несъстоятелност със задна дата;
- насърчаване на свободната бизнес инициатива и конкуренция чрез подобряване на прилагането на анти-монополното законодателство.

Трябва да се търси дългосрочна промяна на отношението разходи – ползи от скритата икономика за гражданите и бизнеса. За целта особено важни са реформирането на органите на контролната система и повишаването на ефективността на тяхната дейност. Важен елемент на тази реформа трябва да бъдат подобряване на услугите на контролната система и по-добро фокусиране на нейните проверки. В момента общ проблем за всички държавни контролни институции е, че те действат и се възприемат от гражданите и бизнеса като репресивни, а не обслужващи органи. Необходимо е акцентът на дейността им да се промени, като се търси отделяне на по-голямата част от разследващия и наказателния капацитет за идентифициране и наказване на големите нарушители, включително при взаимодействие с правоохранителните и правоприлагащите органи. В случаите на масови, но незначителни нарушения на законодателството трябва да се търси по-добро разясняване на правата и задълженията на гражданите и бизнеса и да се работи с тях за постигане на по-добро доброволно изпълнение. Реформата в тази насока в Националната агенция за приходите показва, че постигането на резултати от нея изисква ангажирането на значителен експертен ресурс за период от 7 – 10 години. За преодоляване на корупционния натиск тези реформи трябва да бъдат съчетани с реструктуриране на съответните агенции и съществено увеличаване на финансовото стимулиране на служителите, за да се избегне ситуация, в която минималното очаквано възнаграждение от контролен служител е в пъти по-ниско от личното равнище на резистентност към корупция.

Санкциониращата дейност на контролните органи увеличава съществено разходите на легалния и малкия бизнес и може да доведе до повишаване на стимулите за корупция и оставане в скритата икономика. Ето защо проверките на контролните органи трябва да бъдат фокусирани не върху количеството, а върху постигането на по-добро качество (увеличаване на приходите вследствие на извършена проверка) и по-висока превенция (намаляване на повторемостта на нарушенията). В тази насока е препоръчително контролните органи да въведат стандартни системи за мониторинг и оценка на провежданите политики и контролните мерки, включително за ограничаване на скритата икономика. Най-общо оценката на прилагане на дадена мярка би могла да бъде организирана около двата критерия:

- ефективност на процеса на изпълнението ѝ, т.е. рационалното използване на ресурс за постигане на максимален резултат; и
- ефикасност или резултативност на продукта, т.е. най-широк обхват и ефект на постигнатия резултат спрямо ясно зададени цели.

В допълнение е необходимо да се направи оценка на ефективността на действие на агенциите за управление на държавното имущество и разходи, тъй като те имат възможност съществено да променят конкурентната структура на пазара, а реализирането на корупционни

практики при тях води до създаването на вълни от сиви потоци в частния сектор. Особено внимание трябва да се отдели на органите, отговорни за управлението на обществените поръчки и концесиите, като Агенцията за държавна финансова инспекция, Агенцията за обществени поръчки, Комисията за защита на конкуренцията, Главния инспекторат към Министерския съвет и неговите поделения и др.

Необходимо е правителствената политика за ограничаване на сивата икономика да обхване цялата контролна система. По традиция най-голямо внимание се отделя на контролните органи, свързани най-пряко с приходите в държавния бюджет – Националната агенция за приходите, Агенция „Митници“ и Главната инспекция по труда. Важно е светлините на прожекторите да бъдат насочени и към други контролни агенции, които определят разходите на бизнеса за навлизане и функциониране на пазара, като Дирекцията за национален строителен контрол, Регионалните инспекции за опазване и контрол на общественото здраве, Националната ветеринарномедицинска служба, Регионалните инспекции по околната среда и водите, Агенцията по храните, Контрол на автомобилния транспорт, Агенция „Държавна автомобилна инспекция“, Изпълнителната агенция по горите и др. Необходимо първо условие е всички агенции да имат задължението да публикуват данни за дейността си на своите интернет страници.

Основната причина за недеклариране на действителната заетост обикновено е стремежът да се спести плащането на част от данъците и осигурителните вноски от страна на работодателите, наетите работници и служителите. Например в официалните отчетни документи работодателите не посочват действителния брой на наетите лица. Не се сключват трудови договори, а се работи по устна договорка за размера на възнаграждението и трудовите задачи на наетите. Наемат се без трудов договор и с минимално възнаграждение безработни, които нямат право на обезщетение. Съществуват и два допълнителни мотива за недеклариране на заетост:

- неспазване на държавни стандарти и нормативи, свързани с производствения процес – минимални заплати, продължителност на работното време, безопасност на работните места;
- отказ от регистриране, от попълване и предоставяне на изискваните административни формуляри и статистически въпросници.

Анализът на мерките за ограничаване на сивата икономика, предприети от българското правителство през последните пет години, дават основание да бъдат направени няколко важни извода относно тези мерки:

- Необходимо е да бъде възприета официална оценка на размера и проявленията на скритата икономика, която да послужи за коригиране на макроикономическите и фискалните показатели на правителството на национално равнище и пред партньорите на страната в ЕС. На тази основа правителството трябва да представи адекватни мерки за ограничаване на негативните ефекти от скритата икономика в тригодишна рамка. Разработената от НСИ методика, приложена еднократно в рамките на конкретен

проект, трябва да залегне в основата на ежегодно публикуване на резултати от такава оценка, но не по-късно от една календарна година след периода, който се оценява.

- Трябва да се даде предпочитание на позитивни (стимулиращи), а не на негативни (наказателни) мерки за ограничаване на сивата икономика. Равнището на неспазване на регулациите в българската икономика е толкова голямо, че прилагането на наказателни мерки води до разпиляване на усилията на контролните органи, повторемост на нарушенията, засилване на корупционния натиск върху икономическите субекти и повишаване на стимулите за укриване на икономическа дейност. Този затворен кръг „нарушение – контрол/регулация – ново нарушение – по-строг контрол“ може да бъде прекъснат чрез:
 - Повишаване на стимулите за регистрация и развитие на официална бизнес дейност, като се сведат до нула регулациите върху микро- и малките фирми. Те имат по-важна социална функция в създаването на заетост, отколкото в осигуряването на постъпления за държавния бюджет.
 - Разпространяване на концепцията за обслужващия характер на държавната администрация. Бизнесът, особено микро- и малките фирми, трябва да вижда в администрацията не контролен, а обслужващ орган. По-малкото, но по-добре насочени проверки върху високорискови дейности не само ще доведат до повишаване на ефективността на контролните органи, но и до увеличаване на мотивацията на техните служители.
 - Повишаване на качеството на обществените услуги, включително различните форми на инфраструктурата. Българското общество има изключително ниско доверие в държавните институции, което се подсилва от масовото разпространяване на корупция и скрита икономика. В резултат се е създала устойчива култура на толерантност и дори защита на тези отрицателни явления. Единствено усещането за непрестанно и съществено подобряване на качеството на обществените услуги може да възвърне социалната солидарност, необходима за ограничаване на скритата заетост и скритата икономика.
 - Провеждане на по-сложни, стратегически насочени структурни реформи за намаляване на данъчната и административната тежест. Опитът показва, че въвеждането на ефектни, но повърхностни мерки като намаляване на ставките на данъците, има ограничено въздействие, ако те не са придружени с подобряване на обслужването на гражданите и бизнеса. Например ниските данъчни ставки не помагат на новосъздадения бизнес, ако той не може да започне дейност поради невъзможност да получи разрешително за строеж.

4.2. Иновации, дигитален растеж и ИКТ сектор

Според годишника иновационният капацитет на страната е доста нисък и следователно тя се подрежда на 59-о място от общо 60 страни в тази класация за 2013 г. Това е знак, че българската конкурентоспособност остава основана на ниски разходи и ниски данъци, а не на качествени фактори, образование и иновации. Основните предизвикателства в тази област са липса на ефективен мениджмънт на човешките ресурси и визия за обновяване на академичния персонал и привличане на млади кадри в науката; липса на настояща и перспективна

финансова политика, която да осигури развитието на науката и концентрация на ресурси за финансиране на приоритетни проблеми; остаряла материално-техническа база за изследвания; нарушена съгласуваност между образованието, науката и иновациите.

На фона на тези песимистични оценки, в тази област България разполага и с някои международно признати предимства, които могат да се превърнат в издърпващи развитието фактори, ако бъдат подкрепени от подходящи национални и секторни политики. На първо място това е развитието на конкурентоспособен, експортно-ориентиран и основан на научно-изследователска и развойна дейност (НИРД) сектор на информационните и комуникационни технологии (ИКТ), особено по отношение на производството на нестандартни софтуерни продукти. Три тенденции в ИКТ сектора трябва да бъдат отбелязани. Първата е свързана с развитието на НИРД интензивни и ориентирани към експорт автентични български компании, които разработват собствени оригинални продукти и услуги, налагащи ги като лидери в международен план, макар и в тясно специфични пазарни ниши. Втората тенденция е взаимосвързана с първата и се състои в навлизането у нас на водещи мултинационални ИКТ компании, които създават у нас клонове, занимаващи се изцяло или приоритетно с НИРД. Третата тенденция в развитието на широко разпространена инфраструктура, предлагаща високо-скоростен широколентов интернет достъп на крайни клиенти. България е на първо място в Европа и сред първите 10 в света по покритие на населението не само с базов (>1 mbps), но и високо-скоростен (>30 mbps) широколентов достъп, като предимство на страната е и неговата ценова достъпност, вкл. измерена в сравнителна покупателна способност. На второ място, в голяма степен като резултат от развитието на ИКТ сектора и някои други сфери на икономиката – като например индустриите, свързани с автомобилостроенето, и благодарение на ниските разходи за труд и макро-икономическа стабилност, през последното десетилетие България се утвърди като една от водещите дестинации за оутсорсинг на дейности, които изискват високо-квалифициран труд и/или са НИРД интензивни. От 2005 г. насам страната ни се изкачи до едно от първите места в Европа и сред първите 15 в глобалните класации за предпочитани оутсорсинг дестинации, като същевременно отбеляза и изкачване във веригите на добавена стойност, тъй като част от тези класации посочват страната и като подходяща дестинация за средно- и високо-иновативни дейности (макар и само в определени икономически сектори). През последните три години тези резултати слабо се влошават, основно като ефект от сравнително по-доброто възстановяване на азиатските страни от икономическата и финансова криза, но страната ни запазва мястото си сред държавите лидери в това отношение. Според една от класациите, през 2013 г. тя се нарежда на пето място в света сред общо 38 държави, като губи четвъртото си място от 2010 г., но остава на първо място в Европа като привлекателна аутсорсинг дестинация.¹⁹ Последното издание на глобалния индекс на А.Т. Kearney от 2011 г. също нарежда страната ни на едно от водещите места - тя е на 17 място в света, като губи 13-ото си място от 2010 г., но запазва първото си място в страните от ЦИЕ, изпреварвайки значително Полша (24 място), Румъния (26 място), Унгария (31 място) и Чехия (35 място).²⁰ В класацията за ИТ аутсорсинг дестинации, Gartner също нарежда страната ни сред водещите 30 държави в света за 2010-2011 г. като я поставя на първо място за т.нар.

¹⁹ Global Sourcing & Outsourcing Locations, <http://www.sourcingline.com/outsourcing-countries>

²⁰ Offshoring Opportunities amid Economic Turbulence. A.T. Kearney Global Services Location Index, 2011

ЕМЕА регион – т.е. Европа, Средния Изток и Африка, като отново изпреварваме съседните Чехия, Унгария, Полша и Румъния.²¹

Оползотворяването на малкото, но важни предимства на страната, както и промяната на негативните характеристики, изисква обща национална политическа визия за растеж, базиран на качествено образование, предприемачество и иновации и упорито преследване на заложените цели в продължение на десетилетия. Рецепти за успех няма, но има утвърдени добри световни практики и фактори за растеж – здрав финансов разум, благоприятна бизнес среда, особено внимание към образованието и иновациите и постоянство в тяхното насърчаване.

Излизането от финансово-икономическата криза и надеждите за бъдещ икономически растеж се свързват с експортно ориентираните иновативни предприятия. Поради своя ниско-технологичен характер износът на България остава с една от най-ниските добавени стойности в ЕС, с изключение само на някои специфични групи продукти. Стабилната фискална и макроикономическа позиция на страната позволява да се подобри средата за функционирането на иновативни експортни предприятия чрез въвеждането на устойчива и модерна държавна иновационна политика. Постигането на по-висока конкурентоспособност е наложило в редица страни прилагането на интегриран подход за осъществяване на национална политика в областта на науката, технологиите и иновациите, което на практика се реализира в рамките на единна административна структура (министерство или агенция) и като част от обща стратегия за развитие.

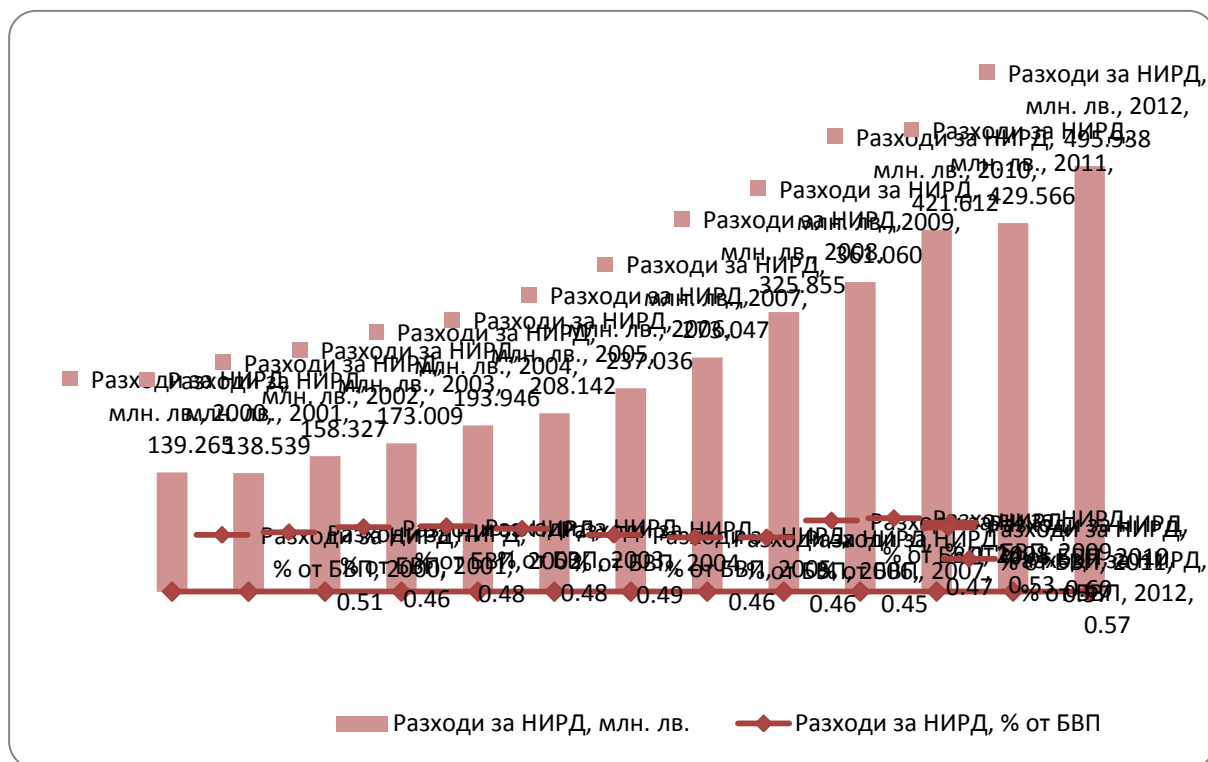
Прилагането на този подход за България в средносрочен аспект може да се търси в създаването на Министерство на науката, технологиите и иновациите, което да поеме на практика политическата отговорност и разбирането за иновациите като критичен фактор за устойчив икономически растеж. В подкрепа на подобен институционален интегритет дефинирането на общи приоритети в рамките на единна Стратегия за научно-технологично и иновационно развитие на страната ще допринесе за съсредоточаване на усилията върху онези източници на конкурентно предимство (научни направления, области на патентна активност, иновативни ниши), по отношение на които страната има изграден капацитет и може да бъде разпозната като технологичен/пазарен лидер на европейските и глобалните пазари.

4.2.1. Финансиране

С разработената от МИЕ Иновационна стратегия за интелигентна специализация 2014-2020 България потвърждава намерението да постигне **увеличение на разходите за НИРД, които към 2020 г. да достигнат 1,5% от БВП** – национална цел, заявена още с приемането на Националната програма за реформи 2011-2015 г., която на свой ред е изготвена в изпълнение на Стратегия „Европа 2020“ и е в съответствие с една от основните пет цели на Европейския съюз. Противно на очакванията, **приемането на амбициозната цел на национално ниво не бе последвано от реални действия, които да увеличат публичното финансиране за изследователска дейност и/или да стимулират бизнеса да инвестира в иновационни проекти.**

²¹ Gartner Identifies Top 30 Countries for Offshore Services in 2010-2011 (<https://www.gartner.com/newsroom/id/1500514>)

Фигура 44. Разходи за НИРД в България

Източник: НСИ, 2013.

Обратно на това, в условията на икономическа криза българските правителства концентрираха усилията си върху осигуряването на краткосрочна финансова стабилност и неглижираха мерките, ориентирани към създаването на национални източници на уникални конкурентни предимства и устойчив икономически растеж, основан на нови технологии и качествен човешки ресурс. Резултатът е **нисък дял от БВП на инвестициите в НИРД (0,57% за 2012 г.), като външните източници формират съществена част от тези инвестиции, които, ако бъдат изключени, общите разходи за НИРД от всички институционални сектори в страната (държавен сектор, предприятия, висше образование и неправителствени организации) ще бъдат на равнище от 0,32% и 0,34% от БВП съответно за 2011 г. и 2012 г.**

Макар общите инвестиции в НИРД да отбелязват слаб растеж през последните три години, финансирането в тази област е крайно недостатъчно. Това се дължи на липсата на финансиране от страна на държавата, както и на икономическата стагнация, която все още влияе на местните предприятия. В Стратегическата рамка на България се посочва, че се разчита предимно на външни източници за финансиране за научноизследователската и иновационната дейност. В потвърждение бюджетната прогноза на Министерството на финансите за периода 2013 – 2015 г. не предвижда увеличаване на средствата за наука, технологии и иновации. Изследванията и иновациите не само не заемат водещо място в политиките на правителството, но въобще не се споменават в документа. Образователната политика е сведена до началните нива на образование, а с малки изключения университетите се очертават преди всичко като

образователни институции, а не като модерни изследователски инфраструктури, естествено място за реализиране на „триъгълника на знанието“ (наука-бизнес-образование).

На фона на ограниченото финансиране на научноизследователската и иновационната дейност се допуска неефективно изразходване на средства (дублиране на теми, неприлагане на процедури за оценка на проектни предложения и резултати от научна дейност) и финансиране на чуждестранни фирми/разработки (включително чрез различни форми за изтичане на интелектуален капитал). На практика, след четиригодишно прекъсване, през 2012 г. Националният иновационен фонд (НИФ) имаше само един конкурс за финансиране на проекти, а фонд „Научни изследвания“ (ФНИ) де-факто спря да работи през последните две години заради разкрити корупционни схеми. Независимо от наличието на разнообразни схеми в подкрепа на иновациите и технологичното развитие по оперативните програми на европейските фондове усвояемостта на средствата специално по отношение на иновациите остава една от най-ниските за страната.

Създаването на благоприятна среда за иновативните предприятия, може да се постигне чрез **въвеждането на следните механизми:**

- Въвеждането на **интегриран подход за осъществяване на национална политика в областта на науката, технологиите и иновациите**, която да бъде част от обща стратегия за развитие и да се реализира в рамките на единна административна структура. Част от този интегриран подход трябва да бъде обединяването на НИФ и ФНИ в нова структура, в която да се съсредоточат финансовите инструменти за подкрепа на иновациите и предприемачеството като се планират схеми за всеки етап от жизнения цикъл на един иновационен проект.
- **Завършване на националната стратегия за интелигентна специализация** и съпътстващите я документи, задаващи срокове и финансиране на предвидените дейности. Необходим е много по-интензивен диалог между основните институции в областта на политика, наука, образование и бизнес за определяне на обща инвестиционна стратегия, която да начертае приоритетните направления за следващия програмен период.
- Свиването на НИРД системата и слабата индустриална конкурентоспособност на страната водят до заключението, че патентната система на практика все още не се използва от българските предприятия, научните организации и гражданите. Българските новатори все още разчитат на най-примитивните форми за защита на техния интелектуален продукт като например запазването им в тайна. По-голямата част от патентите в България са притежание на чуждестранни фирми или на български физически лица. Всички тези факти навеждат на извода, че **България е все още много далече от постигането на технологична конкурентоспособност** и ще разчита и в близкото бъдеще предимно на ниските разходи за труд и цени.
- Секторът на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) играе **ключова роля за растежа и иновативността на българската икономика**. Въпреки големите надежди, възлагани на ИКТ сектора в България, и факта, че той се развива сравнително по-добре от останалите в икономиката без решителна и значима промяна в политиките в тази сфера, не може да се очаква България да има лидерска позиция в ИКТ износа в

Европа или дори в региона. Оценката на добавената стойност и на потенциала за растеж на ИКТ компаниите в България показва, че противно на широко разпространеното мнение много често местните фирми имат по-голям принос за развитието в сектора, отколкото международните. В това отношение политиките за подпомагане развитието на ИКТ трябва да търсят деликатен баланс между стимулите за мултинационални компании и осигуряване на адекватни мерки за повишаване на конкурентоспособността на местните малки и средни предприятия.

- Данъчни облекчения за насърчаване дейността на иновативните предприятия, включително свързани със: възстановяване на разходите за социално осигуряване при наемането на висококвалифициран персонал; намаляване на счетоводния финансов резултат с размера на разходите за иновации, направени в предприятието или възложени на друго предприятие, научноизследователски институт или висше училище; създаване на „статут на иновативно предприятие“, който се предоставя при изпълнение на предварително определени условия и на чиято основа предприятията получават право на пакет от данъчни и други облекчения и по-улеснен достъп до структурно финансиране; допускане на безмитен внос на научни инструменти и апарати, които се внасят с нетърговска цел и ще се използват за научни цели или обучение в предприятия, за които научната дейност и обучението не са основен предмет на дейност; преотстъпване на 50 % от данъка върху приходите на български висши училища, научни звена и предприятия, получени от осъществяване на научноизследователска и иновационна дейност и продажба на права върху обекти на интелектуалната собственост; данъчни ваканции за научни работници, изследователи и висококвалифицирани кадри, които се върнат в България за професионална реализация. Прилагането на данъчни облекчения за насърчаване на фирмената иновационна дейност е успешна практика в редица европейски страни, в т.ч. Белгия, Великобритания, Дания, Германия, Естония, Ирландия, Испания, Латвия, Полша, Финландия и др. Тяхното въвеждане цели и изваждане на светло на скритите до момента разходи за научноизследователска и развойна дейност на предприятията.
- Регламентиране на схеми за прилагане на т.нар. предтърговски обществени поръчки, отнасящи се до възлагане на научно-изследователска и развойна дейност от страна на публичния сектор и държавните предприятия по Закона за обществените поръчки и задължаване на структурите на законодателната и изпълнителната власт на национално, регионално и местно равнище да използват инструментите на предтърговските обществени поръчки.
- Насърчаване на академичното предприемачество, в т.ч.: държавните висши училища да получат правото на собственост върху имот, който може да бъде част от иновационен/бизнес инкубатор или технологичен парк; въвеждане на правото на изследователски и академичен персонал, зает във висши училища, научни звена и предприятия да използва творчески отпуск до три години (платен отпуск до една година и неплатен отпуск до две години) за създаване на ново високотехнологично предприятие.

4.2.2. „Триъгълника на знанието“

През последните почти две десетилетия процесът на комерсиализация на научните резултати от публично финансираните изследователски организации в България се

характеризира с една основна слабост – липса на или неефективна институционализация на съществуващите многообразни и в много случаи – неформални и скрити връзки между бизнес и наука, включително и висшите учебни заведения. Основното следствие е липса на устойчивост и ефективност дори при успешните от технологична или икономическа гледна точка случаи на иновативно предприемачество. Дори в икономически сектори, чийто „гръбнак“ е резултат от академично предприемачество след 1989 г., какъвто е например ИКТ секторът и в по-малка степен – фармация и машиностроене, все още липсват институционализирани и устойчиви практики на комерсиализация на научноизследователските резултати. Съществуващата повече от десетилетие посредническа инфраструктура, която трябва да насърчава и да подпомага тези процеси – центрове за технологичен трансфер към някои университети и БАН, самостоятелни или в рамките на научноизследователски организации бизнес инкубатори, патентни офиси и други, в повечето случаи остават предимно проектно ориентирани организации и не изпълняват де-факто роля в комерсиализация на научните резултати.

От една страна, тези организации не успяват да предложат реални посреднически услуги на пазарен принцип, а от друга, в много случаи липсва реално търсене на подобни услуги поради ниската степен на готовност на учените, на изследователите и на мениджмънта на научните и академичните институции за предприемаческа активност. Изследване на 25-те най-големи университета по брой преподаватели на основен договор показва, че само в единични случаи университетите осъществяват предприемаческа дейност чрез създаване и участие в бизнес предприятия, насочени към комерсиализация на научноизследователски резултати.

България може да се възползва от предимствата на добре развит „триъгълник на знанието“, ако въведе следните мерки:

- създаване на конкретни механизми за практическото реализиране на „триъгълника на знанието“ – наука – образование – бизнес;
- по-ефективно използване на инструментите на държавните разходи, като държавни помощи, обществени поръчки, предтърговски обществени поръчки,
- отделяне на бюджетни средства за поръчки за внедряване на иновативни продукти и услуги;
- насърчаване на нетехнологични и социални иновации;
- ускоряването на трансфера на знания,
- насърчаване на въвеждането на нови бизнес модели за МСП и внедряване на нови продукти и технологии.

4.2.3. Стратегия за интелигентна специализация

България няма възможност да развива диверсифицирана индустрия, основана на лидерска технологична стратегия в множество сектори. Това налага да се обърне особено внимание на технологичните ниши. Важни бъдещи пазари са „зелените индустрии“, включително технологиите за енергийна ефективност, за рециклиране и третиране на отпадъци, мобилността и транспортните технологии, нанотехнологиите и др. Интелигентната специализация на регионално ниво е един от най-успешните подходи за осъществяване на

тези насоки. Частични институционални реформи няма да позволят излизането на научно-иновационния живот на страната от състоянието на летаргия. Системата е силно фрагментирана, липсва административен капацитет, съществува сериозен дисбаланс по отношение на иновационния потенциал на отделните райони за планиране. Необходим е много по-интензивен диалог между основните институции в областта на науката и иновациите за определяне на обща инвестиционна стратегия, която да начертае приоритетните направления за следващия програмен период. Регионалната специализация е ключов момент за следващите седем години, а в България все още липсват диалог и воля за дори за консултации по тази тема. Не съществува никакъв административен и политически капацитет за определяне и прилагане на регионални политики за наука и иновации. Осъществяването на принципите за регионална специализация може да бъде подкрепено чрез обединяване на мерките за насърчаване на НИРД в нова Оперативна програма за наука и иновации, която да стъпи върху Регионалните иновационни стратегии, разработени в шестте района за планиране. Освен това, България може да предприеме следните мерки в насока въвеждане на интелигентна специализация:

- Иновационната политика трябва да се концентрира както върху ключови продукти и услуги във високотехнологичните сектори, така и върху традиционните, в които България има конкурентни предимства и национално ноу-хау.
- Голяма е ролята на проектирането, което трябва да се разглежда не само като дейност, отнасяща се до формата на продуктите и процесите, а и като дейност, свързана с техните функции, които определят достигането на новите идеи до пазара. В процеса на проектирането на нови технологии, получени в резултат на НИРД, и на нови творчески идеи, изобретателство и предприемачество се осъществява интегрирането им в конкурентоспособни продукти, процеси и услуги. За тази цел е необходимо да се изграждат проектантско-инженерни центрове в големите бизнес структури, университетите и изследователските организации.
- Особено важно е да се стимулират иновациите в секторите на услугите и по-конкретно в областта на социалните иновации, вкл. в сферата на държавното управление. Това би могло да се обвърже с отдавна закъснялата цялостна административна реформа в страната.

4.2.4. Сектор ИКТ

Секторът на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) има ключово значение за растежа и иновативността на икономиката в България. Така например през 2010 г. добавената стойност средно на един зает в сектор "Създаване и разпространение на информация и творчески продукти, далекосъобщения", която съставлява значима част от ИКТ сектора, е 45,7 хил. лв., което е почти три пъти над средната за страната (16,8 хил. лв.). По отношение на износа на стоки и услуги от ИКТ сектора след 2005 г. се наблюдава трайна тенденция на растеж, като през 2011 г. за пръв път общият износ надхвърли 2 млрд. евро.

В сравнителен международен план за 2011 г. износьт на стоки и услуги от сектор ИКТ, изчислен като дял от БВП, нарежда България на 14-о място сред страните от ЕС-27. Въпреки това страната все още изостава как то по средногодишен ръст на износа от Румъния, Латвия и

Литва и особено от Естония, така и по привличане на преки чуждестранни инвестиции в ИКТ от преки конкуренти като Унгария, Румъния, Словакия, Чехия и Ирландия. Така въпреки големите надежди, възлагани на ИКТ сектора в България, и факта, че той се развива сравнително по-добре от останалите в икономиката без решителна и значима промяна в политиките в тази сфера не може да се очаква България да има лидерска позиция в ИКТ износа в Европа или дори в региона.

Оценката на добавената стойност и на потенциала за растеж на ИКТ компаниите в България показва, че противно на широко разпространеното мнение много често местните фирми имат по-голям принос за развитието в сектора, отколкото международните. В това отношение политиките за подпомагане развитието на ИКТ трябва да търсят деликатен баланс между стимулите за мултинационални компании и осигуряване на адекватни мерки за повишаване на местната конкурентоспособност. В много случаи създадените работни места не бива да се приемат като единствен индикатор за политически решения, тъй като те невинаги са свързани с развитието на интензивна развойна и иновационна дейност, която е основният фактор за висока конкурентоспособност.

Както бе споменато по-горе, България е сред водещите 30 държави в света като предпочитана ИТ аутсорсинг дестинация за 2010-2011 г., а за т.нар. ЕМЕА регион – т.е. Европа, Средния Изток и Африка, тя се нарежда на първо място, като изпреварва съседните Чехия, Унгария, Полша и Румъния.²² Една от основните причини за това, е че през последното десетилетие, България и ИКТ сектора се утвърдиха като успешен модел не само за изнесени центрове за обслужване на клиенти и производство на софтуер и хардуерни елементи на ниски цени, но и като предоставящи условия за научно-изследователска дейност и иновации, удовлетворяващи високите изисквания на мултинационалните компании. Това до голяма степен е резултат от развитието на отделни високо-иновативни ИКТ фирми, мнозинството от които бяха създадени от български предприемачи в началото на 1990-те години след разпадането на националната компютърна индустрия и научно-изследователска система, наследена от социализма. Тези фирми, успяха да се наложат на съществуващи или дори да създадат нови нишови пазари в международен план – първо в страните от региона, а постепенно – в Европа и дори САЩ. Мнозинството от тях работят за чужди клиенти, което подпомогна създаването на представа за възможностите, които предлага страната, въпреки почти пълната липса на подкрепа от страна на официалните държавни институции. В много случаи чуждите инвестиции и установяването на глобални компании в българския ИКТ сектор следваха модела на придобиване на български фирми, с които чуждите компании са имали партньорство до този момент. Присъствието у нас на развойни звена на големи ИКТ компании (SAP Labs, Siemens, Johnson Controls, VMWare, Nemetschek, Sitel, Codix, Епик Електроникс и др.), както и наличието на български фирми, създаващи иновативни продукти и услуги за големи мултинационални компании или в партньорство с тях (Сирма Солюшънс, Фадата, Интерконсулт България, Технологика, Датекс, Телерик, МусалаСофт, Бианор, Хемимонт, Телелинк, Хаос Груп, Рила Солюшънс, АМК Задвижваща и управляваща техника, Оптикс, Самел-90, Дейзи Технолъджи и др.) създава предпоставки за постоянно нарастваща видимост на страната в

²² Gartner Identifies Top 30 Countries for Offshore Services in 2010-2011 (<https://www.gartner.com/newsroom/id/1500514>)

международен план и за утвърждаването ѝ като дестинация както за аутсорсинг на услуги и на високо-технологични иновативни разработки.

Ориентацията към НИРД-интензивни дейности на ИКТ сектора се потвърждава и от официалните данни за разходите за НИРД в бизнес предприятия от ИКТ сектора, които се запазват относително непроменени през последните четири години, на фона на намаляващи разходи за НИРД в бизнес предприятия от останалите сектори на икономиката. Трябва да се вземе предвид и факта, че официалните данни за НИРД в бизнес предприятия в ИКТ сектора са силно подценени – основно поради неотчитане на тази дейност, породено от липсата на политика за насърчаване на НИРД и иновациите в сектора.²³

Приносът на ИКТ за растеж на икономиката и социално развитие е сред водещите приоритети за следващия програмен период 2014-2020 г. на европейската стратегическа инициатива Европа 2020 и два от нейните основни стълбове – Цифрова програма за Европа 2020 и Съюз за иновации. Цифровата програма за Европа се основава на седем стълба, които задават общата рамка за развитие на всички страни членки, а с цел оценка на напредъка на всяка от страните по тези стълбове, Цифровата програма поставя тринадесет цели, напредъкът по които може да се измери с единствен индикатор и които трябва да бъдат постигнати от всяка страна в определен срок.

Единадесет от тези цели са свързани с предлагането и използването на широколентов достъп до интернет като базисно условие за съществуването и функционирането на еко-системата от взаимодействащи си ИКТ. България е сред водещите страни в Европа и сред първите 10 в света по отношение на покритието с бърз и ултра-бърз широколентов достъп, но е сред последните и съответно малко под средното ниво в ЕС респективно по отношение на проникване и използване на интернет сред населението. Освен изключително високото ниво на покритие с широколентов достъп, предимство на страната е неговата ценова достъпност, вкл. измерена в сравнителна покупателна способност, както и развитието на конкурентоспособен в международен план ИКТ бизнес сектор, довело до налагане на редица български компании като водещи в тясно специализирани пазарни ниши на глобалния пазар.

Оползотворяването на тези предимства среща сериозни предизвикателства преди всичко поради липсата на дългосрочни и ефективни национални политики и координация и интеграция между тях. Развитието на покритието с широколентов достъп през последните две десетилетия се основава предимно на бизнес и технологични модели, разработени за условията на неефективна регулация, вкл. липса на защита на участниците от господстващото положение на традиционния телекомуникационен оператор в специфични области като ползване на неговата междуселищна инфраструктура и достъп до последната миля. Пазарът на дребно на широколентов достъп в страната е сред най-раздробените в ЕС, като според регулатора в сектора – Комисия за регулиране на съобщенията, през 2012 г. е имало над 1150 предприятия, притежаващи лиценз за предоставяне на интернет на крайни потребители, като около 800 от тях са били реално действащи. Въпреки големият брой интернет доставчици, през

²³ Осъществяването на НИРД в бизнес предприятия в мнозинството случаи не се декларира, а остава в графата „обичайна дейност“ като основна причина извън посочените по-горе слабости на политиката, е и факта, че според законодателството НИРД се осчетоводява като „разход за бъдещ период“, т.е. това води до увеличаване на текущата данъчна тежест срещу очаквано намаление през един бъдещ период, което обаче е несигурно с оглед на инфлацията и икономическата нестабилност на пазара.

последното десетилетие основната тенденция на този пазар е окрупняване и концентрация, като между 10 и 15 са големите предприятия, опериращи на национално или регионално ниво, които по различни оценки съставляват общо между 50% и 70% от пазара, измерен като брой клиенти.

Важна тенденция, засилваща се през двете последни години е изграждането на оптични мрежи между и вътре в малките населени места в комбинация с предлагане на пакетни услуги, дори от най-малките локални оператори, в много от случаите действащи като посредници на по-големи регионални или национални оператори. Основен недостатък на националната политика в тази област остава неприлагането на съществуващите регулации за подаване на информация в Централния кадастрален регистър за новосъздаваните мрежи, което поставя сериозна пречка както пред планирането на публични инвестиции за изграждане на широколентова инфраструктура, така и пред картографиране на съществуващото покритие и използваните технологии за целите на планиране на политиките. За оползотворяване на това предимство е необходимо и разработване на интегрирана активна и ефективна държавна политика по отношение на предлагане на електронни публични услуги, насърчаване на ИКТ-базираните иновации в предприятията, създаване на благоприятна рамка за повишаване на е-уменията сред населението и най-вече сред учащите се, както и за повишаване на електронната включеност – най-вече по отношение на хората с увреждания.

Препоръки за стратегическо развитие на ИКТ в икономиката

1. Извеждане на е-управлението като основен приоритет във всички Оперативни програми, разработвани за програмен период 2014-2020 г. и създаването на интегрирана национална стратегия и институционална рамка в тази област.
2. Оползотворяване на предимствата на България от предлагането на високоскоростен широколентов достъп чрез интегриран подход за създаване на услуги с добавена стойност от публичната администрация и бизнес сектора като фактор, който може да „издърпа“ потреблението на интернет, което остава на едно от последните места в ЕС.
 - а. Прилагане на съществуващите регулации за деклариране на съществуващите и новоизграждащи се телекомуникационни мрежи в Агенцията по геодезия, картография и кадастър, което ще позволи по-добро планиране на политиките и публичните инвестиции в тази област;
 - б. Създаване на стандарти за публичен достъп до данните за налична инфраструктура и предлагани услуги от предприятията, подлежащи на регистрационен режим към Комисия за регулиране на съобщенията при запазване на конфиденциалността на онези данни, които представляват търговска тайна или биха нарушили Закона за защита на личните данни.
3. По-ефективна регулация на олигополните и монополни пазари с цел повишаване на конкуренцията и премахване на бариерите пред навлизащи нови играчи, вкл. чрез активна политика за привличане на чуждестранни инвестиции в сектора.

4. Подобряване отчетността на НИРД в сектора (и в цялата икономика)²⁴ чрез създаване на стимули за отчитане на НИРД и конкретни действия за запознаване на фирмите с необходимите счетоводни и международни стандарти в областта.
5. Увеличаване на държавната поръчка и прием в ИКТ специалностите в средното и висше образование.
6. Създаване на стимули за включване на бизнес предприятия в планирането и разработването на обучителни програми във формалната образователна система, вкл. за промотиране на ИКТ професиите и предприемачеството сред всички възрасти – от детските градини до висшето образование.

4.3. Реформи в енергийния сектор

Енергетиката е един от най-важните сектори в българската икономика, съставляващ, заедно със свързаните производства по добив около 21% от брутния вътрешен продукт за 2012 г.. Той крие съществен потенциал за развитие, но и заплахата за социално-икономическото равновесие на страната както стана ясно от протестите през февруари 2013 г., които доведоха до оставката на правителството. Като най-бедната страна-членка на ЕС, България има ограничен избор на политики в областта на енергетиката. Освен това, страната има малка и отворена икономика, но ѝ липсва геополитическа тежест и тя най-често единствено възприема енергийни политики от ЕС или от Русия. Енергийният сектор в по-голямата си част е държавна собственост, управлява се лошо и е силно зависим от руски ресурси и технологии. Освен това България е една от страните, чиято конкурентоспособност се влияе най-много от регулаторните промени в ЕС. През последните няколко години, в следствие на така наречената „шистова революция“ в САЩ, която носи значително предимство пред Европа и Азия, енергийната конкурентоспособност се превръща в една от основните теми на европейско ниво. Амбициозните цели на Европейския съюз в областта на енергетиката, за либерализация на европейските енергийни пазари, по-агресивното въвеждане на възобновяеми енергийни източници, намаляването на ефекта върху климата и осигуряването на енергия на крайния потребител на достъпни цени, най-вероятно ще бъдат преразгледани внимателно, за да може Европа да се конкурира със САЩ.

Според проучването проведено с местни предприемачи, българската енергийна инфраструктура не е отговаря на нуждите на икономиката и не е достатъчно ефективна, а същевременно системата не гарантира осигуряването на необходимите енергийни доставки в дългосрочен план. Това се дължи на няколко основни структурни проблема:

- не-ефективно управление на енергийния сектор;

²⁴ Тази препоръка е разработена подробно (необходимост от разяснителна кампания, пряка работа с фирмите, представляващи НИРД звена, стимулиране разработването на специализирани модули за счетоводни софтуери и обучение на счетоводителите, промени в законодателството, насърчаване отчитането на НИРД чрез позитивни стимули в публично-финансираните програми, вкл. Оперативните програми) в доклад Иновации.бг 2012 на Фондация „Приложни изследвания и комуникации“.

- широко-разпространена енергийна бедност;
- ниско ниво на енергийна ефективност и
- липса на диверсификация на енергийни източници.

4.3.1. Не-ефективно управление на енергийния сектор

Енергийният сектор в България страда от множеството административни проблеми, като непрозрачна администрация, липса на необходими реформи и реструктуриране, и най-вече от липса на дългосрочна стратегия за вземане на решения. Липсата на прозрачност и политика основана на данни е пряк резултат на **корупцията и дългогодишното лобиране от различни частни интереси** води до необосновани решения, свързани с регулирането на сектора и възлагането на обществени поръчки с неясна целесъобразност, като същевременно поражда съмнения за фаворизиране, сключване на тайни договори и мащабни злоупотреби със служебно положение. **Решенията на регулаторните органи често са непоследователни и противоречиви.** Редките промени в сектора изглежда се базират на метода „проба-грешка“, което вреди значително на образа на страната като инвестиционна дестинация. Като цяло българският енергиен сектор се характеризира с **липсата на диверсификация на енергийните източници, лошо регулиран пазар, както и изключително неефективното управление на държавните енергийни активи и неконкурентно и непрозрачно възлагане на обществените поръчки.**

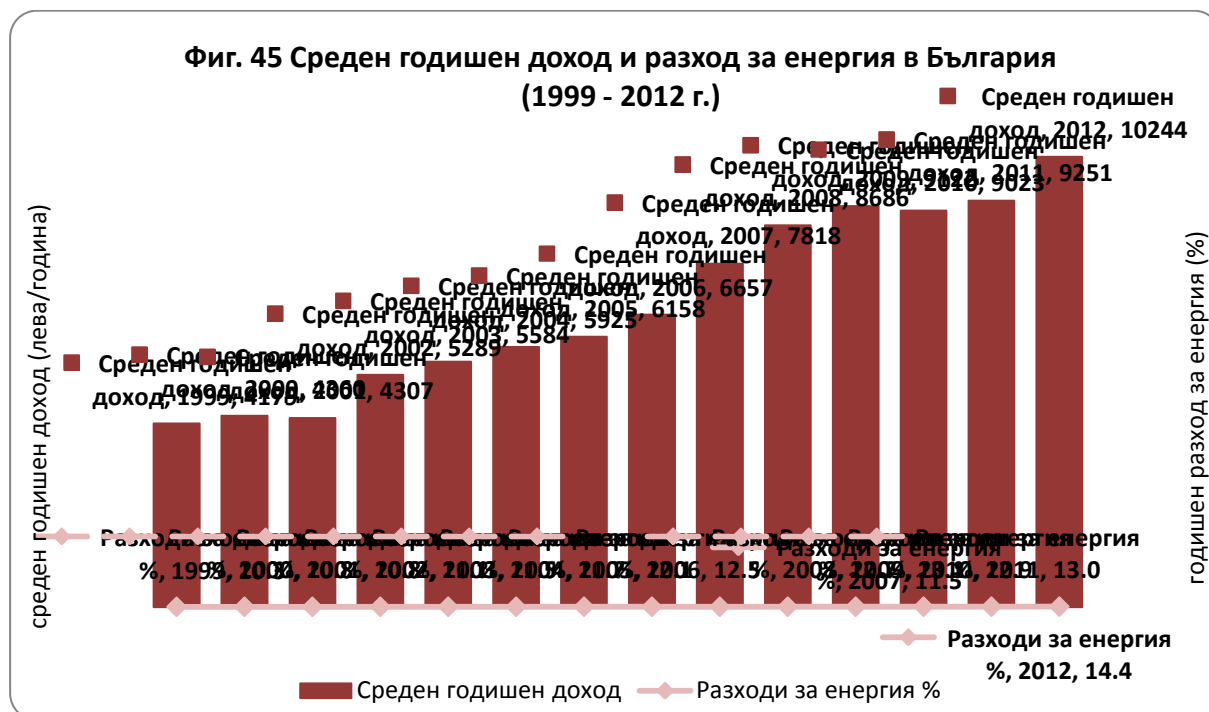
Следните **мерки** биха могли да повлияят положително на ефективното управление на държавните енергийни предприятия, както и на прозрачността при възлагането на обществени поръчки в сектора:

- Участието на политическите ръководители в управлението на енергийните предприятия трябва да се ограничи;
- Настоящата система трябва да бъде реструктурирана, така че електро-производството да бъде децентрализирано, енергийният пазар да се либерализира и да се въведат механизми за подпомагане на енергийно бедните потребители по време на преходния период;
- Държавните предприятия трябва да се стабилизират и/или реструктурират, вместо да се инвестират огромни суми в нови генериращи мощности.
- Решенията за започване на големи инфраструктурни проекти в енергетиката трябва да се взимат според ясен анализ, базиран на конкретни факти, като приложимост, устойчивост, разходи и ползи, възвръщаемост на инвестицията и т.н., които да са публично достъпни и да се разглеждат от гледна точка на потенциала за разрешаване на най-неотложните проблеми в сектора;
- Финансовият контрол трябва да бъде използван в пълния си потенциал, за да се постигне подобряване на системата за управление на енергийния сектор чрез редовни одити на финансовото състояние на държавните предприятия от Агенцията за държавна финансова инспекция;
- Предприятията трябва да спазват правилата за деклариране на финансова информация. В постановление № 114 за наблюдение и контрол върху финансовото състояние на държавни предприятия и търговски дружества трябва да бъдат включени изискванията на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие за финансова отчетност.

Финансовите отчети на енергийните предприятия би трябвало да се сравняват и анализират според обновеното Постановление № 114 на всяко тримесечие.

4.3.2. Енергийна бедност

Според първата “Стратегия за национална сигурност на Република България”, приета през 2011 г.²⁵, най-голямата заплаха за националната сигурност на страната е бедността, и по-специално енергийната бедност. Не-ефективните административни практики водят до все по-високи цени за българските производители и домакинства и нарастваща неяснота спрямо политиките в сектора. Това се отразява както на стопанските потребители, така и на домакинствата. През 2013 г., това стана очевидно след като в резултат на растящите цени на електричеството, в комбинация със загубата на покупателна способност през продължаващата икономическа криза, доведе до широко обществено недоволство, което в крайна сметка събори българското правителство. Тези събития още веднъж напомниха за състоянието на енергийна бедност на българското население. Според стандартите на ЕС, среднестатистическото българско семейство е енергийно бедно, тъй като харчи повече от 10% от годишния си доход за енергия. През 2012 г. средният доход на домакинство е достигнал 10 244 лева/година, като отита сравнително високо покачване от 993 лева. Същевременно, българските домакинства са отделили средно по 14,4% от него за енергия, с 1,4% повече спрямо предходната година. Макар и засегнати в по-малка степен, повечето от новите страни-членки на ЕС от ЦИЕ също страдат от опасно високи нива на енергийна бедност.

Източник: Национален статистически институт

²⁵ България, Министерство на икономиката и енергетиката, (2011), Стратегия за национална сигурност на Република България, Достъпна на: http://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/national_strategy1.pdf

Поводът за обществено недоволство през февруари 2013 г. бяха високите сметки за електроенергия, един от най-разпространените енергийни източници за отопление. Според статистиката на ЕС за доходите и условията на живот, **повече от 30% от домакинствата в България не могат да си позволят да отопляват жилищата си адекватно** през студените зимни месеци. Това е особено тревожно като се има предвид, че България отчита едно от най-ниските нива на потребление на енергия за отопление на помещения в Европа с едва 0.54 т.н.е. на жилище в сравнение със средно 0.94 т.н.е. на жилище в ЕС. Това означава, че въпреки че използват сравнително по-малко енергия, за да отопляват жилищата си, българите харчат по-голяма част от доходите си за електричество отколкото домакинствата в други страни-членки на ЕС.

Източник: Национален статистически институт, Преброяване 2011

Енергийната бедност на българските домакинства се забелязва и от анализа на източниците на отопление в България – най-разпространени са дървата и електричеството, съответно използвани от 31.1% и 28.6% от домакинствата. Едва 0.7% от домакинствата използват газ, което основно се дължи на много високата цена на газта, а и на кръстосаното субсидиране на цените на електричеството за домакинствата. Ограниченият достъп на определен тип енергийни инфраструктурни мрежи (особено природен газ) означава, че освен въпросите за достъпността, лишението от енергия се прогнозира и въз основа на пространствените и технически ограничения, свързани с прехвърляне към по-евтини източници на горива за домакинствата. Някои части от населението нямат друг избор освен да използват дърва и въглища за отопление. В България преминаването към този енергиен източник има ясно позитивно измерение по отношение на доходите. Субсидираните цени на електричеството за домакинствата, основно чрез декапитализирането на намаляващата съществуваща енергия от атомната централа в Козлодуй, както и по линия на държавно гарантираното построяване на ТЕЦ Марица изток II и притежаващата ги държавна Национална електрическа компания, са направили българите прекалено зависими от тока за отопление. Оттук промените в цените на електричеството имат диспропорционално негативно влияние върху енергийната бедност на домакинствата. В резултат на това растящите цени на електричеството за домакинствата – най-

ниските в ЕС в абсолютни стойности, но над средните за ЕС в паритет на покупателна способност – се превърнаха в изключително опасен политически въпрос.

Енергийната бедност е един от най-сериозните рискове за енергийната сигурност на страната, със значителни политически и икономически последици. Освен до политически промени, събитията през февруари тази година доведоха и до негативен обрат в реформите на пазара на електричество, целящи повече прозрачност за крайните потребители и повече независимост на енергийния регулатор. Обратът стана ясно видим поради пряката публична намеса на политици да гарантират и дори да намалят цената на електричеството, независимо от формално съществуващите правила за ненамеса в работата на регулатора – Държавната комисия за енергийно и водно регулиране. Намаляването на цените на електричеството ще има едно или повече отрицателни последици за сектора. **Това ще доведе до декапитализация на предприятията по веригата** на добавена стойност, като държавните предприятия ще са най-вероятните жертви **ако правителството не намери подходящ начин да предоговори цените на зелената енергия и дългосрочните договори за производство**. Инвеститорите вероятно ще замразят сега изпълнявани или нови проекти, като държавата ще остане единствената, която да взема решения и да спонсорира нови генериращи капацитети. Изкривените цени ще държат домакинствата като заложник на потреблението на електричество, с допълнително подяждане на потреблението на газ и топлофикация.

Следователно един от малкото възможни изходи от тази задънена улица е прилагането на комбинация от мерки, които да осигурят значителното подобрене на енергийната ефективност на българските домове, удължаване максимално (поне до планираната към момента 2027 г.) на технологичния живот на инсталираните ядрени мощности и балансирано развитие на нови технологии за възобновяеми енергийни източници. В същото време **България трябва спешно да се откъсне от зависимостта си от единствения си доставчик на природен газ**, заради която икономиката плаща едни от петте най-високи цени в Европа през 2013 г. От решаващо значение за повишаването на конкурентоспособността е България да развие нови външни и вътрешни източници за доставка на газ.

Освен реструктуриране на цялостната енергийна система, което може да отнеме много дълго време, домакинствата също могат предприемат конкретни мерки за да подобрят енергийната ефективност на домовете си и следователно да намалят разходите си за енергия. По-специално, те могат да се възползват от комбинирания ефект на три основни мерки:

- използване на енергийно ефективни електрически уреди, които да използват по-малко електроенергия;
- изолация и обновяване на сградите, които могат значително да намалят разходите за отопление през зимните месеци и охлаждане през по-топлите периоди от годината;
- собствено енерго-производство чрез инсталирането на фотоволтаични панели или вятърни турбини, които биха осигурили по-голяма независимост от все-още регулирания енергиен пазар.

4.3.3. Липса на диверсификация

България разчита на внос за около 70 % от brutното си енергийно потребление, като почти всички доставки се извършват от една и съща държава вносител. Страната се захранва от един газопровод, една рафинерия и една атомна електроцентрала, които разчитат на ресурси от Русия. По отношение на газ, нефт, ядрена енергия и технологична инфраструктура зависимостта на България от Русия е почти 100 %. Тази висока ресурсна и технологична зависимост възпрепятства повишаването на енергийната сигурност на страната. Освен това, енергийният сектор в България се характеризира с нисък научен и технологичен потенциал, съсредоточен върху конвенционални енергийни източници като въглища и ядрена енергия. По отношение на конкурентоспособността настоящото развитие на технологичния потенциал на България предполага малка част от добавената стойност на енергийния сектор да остава в рамките на страната и националната икономика.

Следователно, **диверсификацията на енергийни източници е от огромно значение за да се избегнат бъдещи енергийни кризи**, подобни на тазгодишната, както газовата криза през 2009 г., когато Русия прекрати доставките от газ поради към Украйна и следователно към всички останали страни, които се снабдяват чрез този газопровод. Рисковете от прекъсване на газовите доставки са тясно свързани с енергийната бедност и цените на електричеството, тъй като това са най-приемливите възможности за българската икономика да получи по-добри енергийни алтернативи от въглищата и дървата.

България има само ограничени възможности за производство на природен газ, които напоследък се увеличиха след като потенциални залежи на газ бяха открити в черноморския й шелф, а още някои открития също потенциално предстоят. В момента обаче, **България посреща почти изцяло нуждите си от газ с внос от Русия през един единствен тръбопровод.** Системите за внос и транзитиране са разделени физически. Системата за транзитиране ефективно е запазена за ползване само от „Газпром“ по договор до 2030 г. и не е свързана с националните тръбопроводи за пренос на газ. Според съществуващите договори, България получава плащания от „Газпром“ за транзитиране на до 17 милиарда куб. метра годишно за Турция, Гърция и Македония. Това е повече от шест пъти над цялото вътрешно търсене за 2010 г.²⁶ Съществуващите договорености за доставка и транзитиране на газ между България и Русия са ограничаващи от гледна точка на сигурността на доставките, а и явно противоречат на политиката на ЕС за либерализация на пазара по отношение на открит достъп до газопроводи и клаузите от типа „взимаш или плащаш“ прилагани от „Газпром“. Въпросът за „взимаш или плащаш“ е свързан с плащане на количества газ, които не са потребени реално от българската страна и вече има правен прецедент срещу „Газпром“ в това отношение по делото на RWE Transgaz срещу „Газпром“²⁷.

Въпреки че рисковете за доставка на газ и диверсификация са едни от най-важните предизвикателства пред енергийната сигурност на страната през следващото десетилетие може да се очаква, че съответното подобрение на тези обстоятелства ще започне през

²⁶ „Газпром Експорт – България“, Достъпен на <http://www.gazpromexport.ru/en/partners/bulgaria/>

²⁷ Capital daily, „Газпром“ изгуби дело по важно условие от договорите си в Европа“, 25 октомври 2012 http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2012/10/25/1933012_gazprom_izgubi_delo_po_vajno_uslovie_ot_dogovore_si/

следващите 5 години. България участва в различни национални, по-малки регионални, както и големи международни проекти, което ще допринесе за по-висока енергийна сигурност. Но не е реалистично да се очаква, че страната ще реализира всичките си газови проекти през следващото десетилетие поради икономически предизвикателства. Ето защо **подкреждането на проектите по приоритет е много важно**. В това отношение, изграждането на интерконекторите и реверсивните газови връзки между България и Гърция, Турция и Румъния е най-важно за сигурността на газовите доставки за страната.

Тръбопроводите „Набуко“ и „Южен поток“

България многократно е изказвала предпочитанието си за разработване на тръбопроводите **„Южен поток“** на ЕС – и особено на проекта **„Набуко“** – като част от проекта ѝ за енергийна интеграция в ЕС. На 28 юни 2013 г. консорциумът „Шах Дениз“ (SDC) обяви, че предпочита тръбопровода „Трансадриатическия тръбопровод“ (TAP) за пренос на газ след Транс-анадолския газопровод (TANAP) в Турция, като нанесе тежък удар на идеята за „Набуко“ и ефективно спря проекта. Този избор се очаква да има сериозни последици не само за България, но и за Централна и Източна Европа и южния енергиен коридор, който е крайъгълен камък за енергийната сигурност на Европейския съюз. Въпреки че количествата на потенциалните доставки на газ от „Шах Дениз“ са прекалено малки за да застрашат директно руското газово надмощие, те биха могли да изменят критичните баланси на газовия пазар в ЮИ Европа, с мултиплициращ ефект в Централна и Източна Европа.

Регионални интерконектори и реверсивни газови връзки със съседни страни

Тъй като влиянието на България върху крупни проекти за доставка остава силно ограничено, със подкрепата на Брюксел, София все повече се обръща към по-регионални подходи по отношение на доставките, най-вече интерконектори и реверсивни газови връзки с Турция, Румъния, Гърция и Сърбия. Българската дипломация може да има повече влияние върху такива по-малки проекти, поставяйки ги като непосредствен приоритет в дневния ред за постигане на по-висока сигурност на доставките на природен газ в България, както и потенциално по-ниски цени в бъдеще. Освен това, **ЕС е предоставил ¼ от финансирането за всички интерконектори към съседни страни, което прави проектите особено рентабилни за страната**, въпреки че остава въпроса за осигуряване на доставките на газ по планираните газопроводи. Като цяло, **интерконекторите и реверсивните газови връзки се разглеждат като основна част от българската енергийна стратегия** за намаляване на рисковете за енергийната сигурност на страната, за региона, а и за ЕС. Приносът на интерконекторите към сигурността на доставките за България е двукратен: а) позволява спешен обратен поток на доставка в случай на прекъсване на доставка от други източници, и б) позволява диверсифициране на вноса по отношение и на трасето и на източника на доставка. Още не е решено обаче какво ще е разпределението на капацитета на газопровода между страните, което, в комбинация с осигуряването на договори за доставка на газ, се е превърнало в проблемен въпрос в преговорите.

За да заздравя цялостната си политика на енергийна сигурност България може да следва няколко изпитани стъпки:

- Приоритизиране на **регионалната интеграция** чрез изграждане на интерконектори и/или съоръжения за обратен поток на съществуващи газопроводи в региона
- **Подобряване на гъвкавостта на топлоелектрическите централи и индустриалните предприятия** чрез въвеждане на възможност за сключване на прекъсваеми договори и въвеждане на ефективен капацитет на индустриалните предприятия и топлоцентралите да работят с два типа гориво
- Поне миноритарен дял на **приватизация на големи държавни енергийни холдинги** може да се окаже двигател за привличане на частни инвеститори и за увеличаване на динамиката в индустрията

Прилагане на **международно признати правила и насоки относно прозрачността на управление на енергийни проекти и на доставката на енергийни ресурси** като Инициативата за прозрачност в добивната промишленост и/или COST (принципи „отдолу-нагоре“), като част от задължителните принципи на счетоводство на национално ниво.

4.3.4. Енергийна ефективност

Настоящият енергиен модел на България е нестабилен в дългосрочна перспектива както за промишления сектор, така и за домакинствата. Подобна система не може да подкрепи устойчив растеж. Налице е значителен потенциал за прилагане на мерки за енергийна ефективност и производство на енергия от ВЕИ, за да се подобри конкурентоспособността на страната и да се повишат заетостта и доходите в малките и средните предприятия (МСП). Същевременно пестенето на енергия означава оползотворяване на наличния енергиен потенциал без необходимост от допълнителни разходи.

България има най-енергийно интензивната икономика в Европейския съюз. През 2011 г. страната използва 712,4 килограма нефтен еквивалент за да произведе 1 000 евро БВП, докато средното за ЕС е едва 144,3. България бележи подобрене в енергийната си ефективност до 2009 г., показателят за енергийна интензивност се равнява на 664,8, след което започва отново да се покачва. Подобряването в тази насока в следствие на реструктурирането на енергийното търсене, което в миналото бе доминирано от неефективна и енергоемка промишленост, фокусирана върху тежката металургия и химията. Друга причина е подмяната на автомобилния парк в транспортния сектор. Вътрешните загуби в енергийния сектор заемат значителен дял в енергийната неефективност на икономиката. Със спада на дела на металургията в индустриалното портфолио на България през последните години спадна и този на промишлеността в крайното енергийно потребление. Въпреки данните за големи загуби при производството, преноса и потреблението на енергия мерките за намаляването им са изместени от мерки за увеличаване на предлагането чрез инвестиции в големи енергийни проекти.

Като цяло българската икономика изглежда е завършила прехода си от тежка промишленост към по-ниско енергоемка, лека промишленост като по този начин вече е изчерпала леснодостъпните подобрения в сферата на енергийната ефективност. Според

експерти²⁸, страната е в етап, от който нататък всяко допълнително подобрене в енергийната ефективност ще трябва да бъде постигнато чрез напредък в областта на технологиите за производство, преобразуване, транспортиране и потребление на енергия. Подобни подобрения изискват от една страна модернизирание на енергийната система, а от друга въвеждане на възобновяеми енергийни източници.

При преобразуването на енергия, това означава подмяна или рехабилитация на топло-електрическите централи, котлите, както и на множество други хардуерни устройства, а също и осъвременяване на производствените методи и процедури. **В областта на преноса на енергия ще трябва да се приложат интелигентни енергийни мрежи, по-ефективни отоплителни мрежи и други решения.** За да се постигне това са нужни съществени инвестиции в енергийната ефективност през следващото десетилетие. Основен фактор, определящ както поведението на крайните потребители, така и стимулите за инвестиции в енергийна ефективност, е цената на енергията. По отношение на електроенергията, България се нарежда сред страните в ЕС с най-ниски тарифи на електроенергията в абсолютни стойности (в евро на 100 кВтч). Това обстоятелство често се използва като аргумент за необходимостта от увеличаване на цените на електроенергията, както за домакинствата, така и в промишлеността.

За крайния потребител това означава цялостно заместване и инсталиране на енергийно-ефективни уреди, закупуване на по-икономични превозни средства, подобряване на жилищната изолацията и осветлението, както и въвеждане на по-ефективни производствени технологии и процедури. България се нарежда на първо място сред страните в ЕС с най-високи равнища на енергийна бедност. По тази причина увеличенията на цените на енергията трябва да бъдат подкрепени от политика за подпомагане на най-уязвимите потребители. Бъдещите програми за енергийна ефективност трябва да бъдат проектирани по такъв начин и в такъв мащаб, че да включат уязвимите домакинства. В момента мерки за енергийна ефективност не се предприемат от повечето домакинства, не защото те са незаинтересовани или неинформирани, а защото не могат да си позволят необходимите транспортни и технологични подобрения.

Възобновяеми енергийни източници

България разчита прекомерно на вноса на конвенционални енергийни източници. В структурата на производство на енергия в страната сред вложените за преобразуване горива и енергия преобладават въглищата, следвани от суровия нефт и ядрената енергия. Получената в резултат на преобразуването енергия е под 60 % от вложената за преобразуване, докато в ЕС тези загуби са под 30 %. Тази структура се запазва и при производството на електрическа енергия, където доминират топлоелектрическите централи, използващи въглища, следвани от атомната централа „Козлодуй“. В настоящата среда на увеличаващи се цени на енергията и нарастваща енергийна бедност на населението намаляването на енергийните загуби е едно от малкото очевидни решения за ограничаване на отрицателното влияние на повишаващите се цени върху доходите.

²⁸ Интервю с Таско Ерменков, Изпълнителен директор, Агенция за енергийна ефективност.

Енергийните загуби при процеси като доставка и трансформация на енергия са значителни. Енергийната мрежа се нуждае от съществено обновление и инвестиции, тъй като в момента не може да отговори нито на разрастващата се урбанизация, нито на непрекъснато увеличаващото се количество енергия, произведена от ВЕИ. По този начин **напредъкът на България в сферата на новите възобновяеми енергийни източници е възпрепятстван от липсата на последователни инвестиции и съществени подобрения в енергийната мрежа.** Производството на енергия от възобновяеми енергийни източници (ВЕИ) и енергийната ефективност (ЕЕ) са в основата на Стратегията за устойчиво развитие на Европейския съюз (ЕС). Устойчивото развитие е фундаментална и всеобхватна цел на Съюза, насочена към непрекъснато подобряване на качеството на живот на настоящите и бъдещите поколения чрез ефективното използване на ресурси и на екологичния и социалния иновационен потенциал на икономиката. Разработените във връзка с това стратегии, политически документи и инициативи, както и изграденият сложен законодателен апарат на европейско равнище неминуемо включват директиви за възобновяемата енергия и енергийната ефективност, цели и планове за действие, пакети като „Енергетика – климат” и др., които показват тясната връзка между двете понятия. Въпреки усилията в тази посока повече от десетилетие след първата Стратегия за устойчиво развитие на ЕС и Директивите за насърчаване на производството и потреблението на електроенергия от ВЕИ (2001/77/ЕО), за енергийните услуги (93/76/ЕИО) и енергийната ефективност при сградите (2002/91/ЕО) резултатите от тези усилия в отделните страни членки значително се разминават с основните цели и визията на ЕС.

4.4. Антикорупционни мерки

Сериозен проблем пред българската конкурентоспособност представляват високите нива на корупция в България, които спомагат за неефективното разпределение на публичните финанси, затрудняват работата на бизнеса, работещ на светло и намаляват ресурсите, които могат да се вложат в създаването на добавена стойност. В тази връзка основното предизвикателство е повишаване на ефективността на съдебната власт и правоприлагащите органи, от които българското общество очаква ефективни санкции на всички (включително висшите политически) равнища.

4.4.1. Видове корупция

Незасягане на политическата корупция. Обект на внимание на властите в периода след 2009 г. е преди всичко административната корупция на средните и ниските управленски равнища. Въпреки че политическата корупция до голяма степен предполага административната корупция, рядко възможността да се противодейства на политическата корупция се оценява като неперспективна. Тези две равнища на корупционно поведение обвързват корупционни интереси на различни йерархични нива (купуването на гласове, корупция в правоприлагащите институции, корупция за осигуряване политическо покровителство на различни форми на организирана престъпност). Поради това ограничаването на административната корупция не е възможно, без да се ограничи политическата корупция.

Въздействие върху медиите. Антикорупционната роля на медиите, които са основен инструмент за разкриване на опасни случаи на симбиоза между държавно управление и бизнес, е ограничена от икономическата криза, засилваща уязвимостта им от страна на представителите на властта и комерсиализирането на журналистическата професия. В тези условия продължава тенденцията към разширяване на медийните корпорации, в които професионалните стандарти стават жертва на икономически интереси и политически обвързаности. Разследващата журналистика нерядко се ползва като инструмент за разчистване на бизнес и политически сметки. Голяма част от електронните медии и вестниците са собственост или под контрола на олигархични структури. Тези процеси се засилиха както с появата и нарасналото влияние на нови медийни групировки, така и с продажбата на някои медии от техните чуждестранни собственици на български собственици. Отразяването на политически важните събития, включително и на противодействието на корупцията, се използва за търговия с влияние – осигуряване на достъп до обществени поръчки и фондове, толериране на неправомерни бизнес практики и данъчни престъпления.

Политизация на дейността на държавната администрация и правоохранителните органи. Администрацията, правоохранителните органи, включително и специалните служби, продължават да бъдат твърде тясно обвързани и директно контролирани от политическите кабинети. Липсата на нужното пространство за независими действия от страна на полиция, митници, НАП и редица контролни органи, без политическа намеса от страна на министри, политизира наказателния процес и ограничава ефективността в противодействието на корупцията. Поради политизирането на държавната администрация разследванията на случаи на административна корупция в повечето случаи засягат политически интереси, и за да работят по тях разследващите органи се нуждаят от политическа санкция.

Липса на ефективни реформи в съдебната власт. Невъзможността на съдебната система сама да проведе реални реформи се засилва от тактиката за политически удобни назначения и толериране на магистрати, които са склонни към корупционни практики. Принципът на селекция при назначенията не е професионализъм или доказани високи етични стандарти, а избор на политически удобни (и зависими) хора. Продължават да липсват ясни критерии за назначаване в съдебната система и за оценка на ефективността от работата на магистратите.

Въвеждането на електронно правителство може да допринесе за улесняване дейността на бизнеса и администрацията, да увеличи прозрачността на икономиката, да привлече инвестиции и съответно – да повиши конкурентоспособността на България. Въпреки че темата се обсъжда отдавна, реално предлаганите дигитални услуги от държавните органи са все още малко, а всяка държавна институция поотделно разработва свои информационни услуги, които остават несвързани с тези на другите администрации. Интегрирането на ключовите национални регистри за първична регистрация на физическите и юридически лица и на движимата и недвижимата им собственост са основен приоритет за намаляване на административната тежест чрез предлагане на автоматизирана обмяна на данни между администрациите по служебен път, както и за предлагане на нови електронни услуги за крайните клиенти. През май 2012 г. започна да се дискутира възможността за създаването на електронно правителство, което да се управлява от държавна информационна агенция. Опитът

до момента в тази насока сочи, че подобен орган може да бъде полезен, само ако има ясен мандат и подкрепа на най-високо политическо равнище.

4.4.2. Противодействие на корупцията

Противодействието на корупцията може да се осъществява по два основни начина:

1) Промяна на средата: извършване на реформи в начина на действие на правителството, администрацията и организацията на обществените услуги, които да доведат до промяна в структурата на интересите и механизмите, порождащи корупционни взаимодействия;

2) Контрол върху поведението на администрацията и гражданите: идентифициране, разкриване и наказване на вече извършени корупционни действия. Колебливата практика на българските правителства (от края на 1990-те години до днес) се характеризира с поставяне на акцент върху втория аспект на противодействие.

Борбата с корупцията се разбира като приоритет в работата на съдебната власт, полицията и други правоохранителни институции. Това не би създавало съществени проблеми на обществото, ако равнището на корупция е ниско и не представлява системен проблем. Корупцията в България обаче отдавна е системен проблем, т.е. широко разпространено явление. Нейните мащаби надхвърлят многократно възможностите на контролната система на обществото. Самата контролната система е обект на корупционен натиск. Блокирането на противодействието на корупцията се изразява в опити за корупционно овладяване на контролната система или отделни нейни звена. Това съществено подкопава ефективността в действията на съдебната власт и полицията, тъй като те едновременно се борят както за постигане на по-висока процесуална ефективност при трудните за разкриване корупционни престъпления, така и за ограничаване на корупцията в собствените си редове. Начинът на организация и взаимодействие между администрацията и обществото е фундаментален фактор, оказващ влияние върху равнището на корупция.

Ключово значение за все още очакваната дълбока административна реформа имат няколко принципни положения:

- Администрацията и правителството не са собственици на държавата, а нейни служители, които имат за цел да служат на общите интереси на гражданите и публичния интерес, а не да обслужват собствените си интереси.

- Колкото повече са механизмите, чрез които администрацията контролира и налага ред върху определени обществени процеси, толкова повече са интересите чиновниците да бъдат корумпирани.

- Основни механизми за контрол върху дейността на администрацията като арбитър и медиатор на частните интереси са не специализираните контролни институции, а прозрачността (публичността) и отчетността в тяхната работа. Прилагането на тези два принципа превръща цялото общество в контролна система. Например възможността (чрез системите на електронното правителство) всеки гражданин да има информация кои

институции са събирали информация за него е безкрайно по-мощен инструмент за контрол от която и да е специализирана агенция за защита на гражданските права.

- Всеки социален актьор, който се разпорежда с ресурси, носи съответна на тези ресурси отговорност. В това отношение администрацията трябва да носи пряка отговорност за използваните от нея ресурси и за начина, по който се намесва в дейността на гражданите и бизнеса. Не е логично например, поредицата държавни органи, контролиращи изпълнението на една обществена поръчка, да дават противоречащи си заключения за крайното изпълнение, като финансовата отговорност от тези решения да е единствено за изпълнителя на поръчката. Откъслечните реформи в сферата на правосъдието и през 2011 – 2012 г. не доведоха до реална промяна в противодействието на корупцията и организираната престъпност. Макар публично да се декларира политическа воля, властите (съдебна, изпълнителна и законодателна) трудно взаимодействат. И след членството на България в ЕС не бе постигнат консенсус между трите власти за основните параметри на съдебната реформа, противодействието на престъпността и корупцията. Не бе постигнато съгласие и между органите на досъдебното и съдебното производство.

Вместо това са налице конфликти както между трите власти, така и вътре в системата на съдебната власт. Налице е споделена отговорност за нерешаването на съществени проблеми като:

- Усложненото законодателство и процедури, даващи възможност само на точно определен кръг от лица да са “наясно” с материята; постоянно променящи се закони, в част от които измененията се правят или за да се отчете поредната промяна, или да се облагодетелстват отделни частни интереси в ущърб на публичния, понякога и за да се отворят “вратички” към заобикалянето им, което пък подхранва възможностите за корупционни практики; практиката на бързо приемане на закони без необходимата публичност и предварително обсъждане продължава.

- Пословичното забавяне на Единната информационна система за противодействие на престъпността (ЕИСПП), независимо от огромния размер на вложените финансови средства. Близко петнадесет години изминаха от решението на Парламента за разработване и внедряване на такава система. Продължаващото отлагане на изграждането и пускането в експлоатация на ЕИСПП разкрива липса на политическа воля за подобряване на взаимодействието между институциите, ангажирани с противодействие- то на престъпността като цяло и на корупцията в частност.

- Липса на надеждна и съпоставима информация за разкриването, разследването и наказването на престъпления, свързани с корупция. Съдилищата, прокуратурата и разследващите органи използват различни показатели при събирането на статистически данни и разглеждат като корупционни различен кръг престъпления, което прави невъзможно съпоставянето на данните и затруднява оценката на ефективността на отделните институции и взаимодействието между тях.

- Проблеми в досъдебната фаза на наказателните дела, свързани с лошо събиране на доказателства, претрупване с дела, слаба разкриваемост, липса на достатъчен капацитет.

Отчетената дейност на правоохранителните органи в наказателното преследване на корупцията е твърде малка в сравнение с наблюдавания общ средномесечен брой на реализираните в страната през 2011 г. корупционни взаимодействия (около 150 000). За периода януари-септември 2011 г. прокуратурата е внесла едва 164 обвинителни акта за престъпления, свързани с корупция⁵. Наказаните престъпления и лица за даване на подкуп дори бележат спад от 2010 г. към 2011 г.: ако през 2010 г. са постановени осъдителни при-съди за 103 престъпления за даване на подкуп, то за 2011 г., само 95 са наказани. Броят на осъдените лица също намалява от 113 през 2010 г., на 90 за 2011 г.

Съдебната власт продължава да се характеризира с пасивност по отношение на вътрешно-институционалната корупция, конфликтите на интереси и други злоупотреби. Висшият съдебен съвет реагира с голямо закъснение и неохота и след сериозен обществен натиск на сигналите за корупция в съдебната система. Особено тревожна е липсата на инициативност, организационен и професионален капацитет на прокуратурата в преследването на политическата корупция, вкл. в ключови сектори за националната сигурност и икономика като енергетиката, за които публично бяха изнесени множество факти за ощетяване на бюджета в особено големи размери. Липсата на ясна и последователна наказателна политика на държавата подкопава доверието на обществото в съда и полицията, а в по-общ план и в държавността като цяло и в способността на политическото управление да бъде гарант за модерна и правова държава. За ниското доверие в професионализма, безпристрастността, независимостта и морала на представителите в органите на досъдебното производство и съда допринасят и следните обстоятелства:

- неефективност при разкриване и доказване на престъпления, извършени от лица, заемащи отговорни длъжности, както и от лица с високо обществено положение и икономически възможности;
- изключително нисък брой на наказани съдии, прокурори, следователи и дознатели, което засилва усещането за безнаказаност;
- проблемите в административното и гражданското съдопроизводство, където се решават по-голям брой случаи, засягащи правата на гражданите и техните организации, вкл. бизнеса;
- скандалната, придобила публичност, информация за неправомерно облагодетелстване на близки и роднини на високопоставени магистрати и лично облагодетелстване на държавни служители. Реформа в структурата и начина на функциониране на силите за сигурност (полицията) Антикорупционните усилия на МВР се концентрират основно върху разследване и противодействие на корупцията вътре в системата на МВР. Основният ресурс, съсредоточен в разследване на корупция, е в Дирекция „Вътрешна сигурност“ на МВР, където се разследват изключително случаи на корупция в системата на МВР. Близо 90-те души, които работят в тази дирекция са далеч повече от служителите на звеното за борба с корупцията към ГДБОП, където основно се разследват случаи на корупция извън системата на МВР.

Резултатите от работата на дирекцията за 2011 г. показват, че усилията в тази посока са по-съществени от всички други разследвания на държавни служители за корупция в страната. Въпреки това:

- Липсват радикални мерки за борба с корупция в полицията. Използването на тестове за интегритет продължава да се разглежда като форма на провокация и не се прилага. Инспекторатът на МВР остава с изключително ограничен капацитет, с по-малко от 10 души, които са пряко отговорни за противодействие на корупцията.

- Противодействието на корупцията в други правоприлагащи органи (НАП, митници) и службите за сигурност (ДАНС, НСО, НРС) остава с много по-ограничен капацитет от противодействието в МВР, като основно се разчита на ГДБОП, чийто отдел за борба с корупцията няма необходимия информационен достъп и агентурен апарат за работа в тези служби. Инспекторатът на Министерството на финансите остава без съществени правомощия за противодействие на корупцията в Агенция Митници или НАП. Политизацията на държавния апарат ограничава обхвата на разследванията, тъй като в много случаи дори държавни служители на средно ниво са политически назначения.

Прекомерният политически контрол на МВР върху полицейските служби ограничава възможността да се разследват сериозно високопоставени държавни служители. За такива разследвания практически е нужна политическа санкция. В резултат основните разследвания са съсредоточени върху държавни и общински служители на ниски нива и магистрати без политически гръб. Незасегнати остават високите нива на корупция в съдебната власт и тези в държавната администрация. Паралелното разследване на използване на корупция, което да съпътства разследване на предикатното престъпление (напр. при организираната престъпност) остава рядкост – както поради липса на човешки ресурс, така и на стратегическо (и по същество – политическо) решение за такива разследвания. Разследвания за пране на пари и конфискация на имущество, които да съпътстват разследванията за корупция, също са рядкост. Липсата на капацитет за разкриване на сложни икономически и финансови престъпления създава и ограничения в разследването на по-сложни корупционни практики. Със създаването на данъчна полиция, капацитетът за разследване на корупция се повишава значително. Все още не е намерена адекватна стратегия за противодействие на корупционните схеми и механизми, използвани от организираните престъпни групи в България. Корупционните механизми и схеми, които използва организираната престъпност в България, не са по-различни от тези в други европейски държави.

Много сериозна заплаха от страна на организираната престъпност е корупционното влияние върху политически партии, което е най-силно изразено на местно политическо равнище. В някои общини криминално проявени лидери или са създали свои партии, или са успели да влязат в местни структури на политически партии и да станат членове на местни общински съвети. Заеманите длъжности се използват за търговия с влияние, за оказване на натиск върху местните структури на правоприлагащите органи и съдебната власт, както и за манипулиране на обществени поръчки. Особена заплаха в този аспект са олигархичните структури, които оказват влияние не само върху местната власт, но успяват да въздействат и върху отделни депутати в Народното събрание. Това се дължи на политическото и икономическото им влияние на местно равнище, както и на обвързаността на някои сектори на икономиката с нелегални пазари и престъпни схеми (търговия с дървесина и скрап, с акцизни стоки, енергетика). Съсредоточаването на усилията върху контролния аспект (правоохранителните органи) на противодействието на корупцията започва да се превръща в

затормозяващ фактор по отношение на стопанския процес и гражданския оборот. Повишаването на активността на различните звена на контролната система (Национална агенция за приходите, Агенция Митници, Агенция по заетостта, Дирекция Национален строителен контрол, Държавна финансова инспекция, Агенцията по храните, Агенцията за лекарствен контрол) по прилагане на законодателството и ограничаване на злоупотребите, макар и ефективно в началото на кризата, все повече се изражда в административен произвол върху гражданите и бизнеса, поради липсата на прозрачност и отчетност в дейността на администрацията.

Необходимо е силно ограничените количествено и качествено финансови и човешки ресурси на тези звена да се насочат приоритетно към противодействие на политическата корупция – т.е. към най-високите етажи на властта и срастването им с местни или национални олигархични мрежи. Същевременно, намаляването на корупционния натиск в дългосрочен период трябва да се търси чрез пренасочване на усилията на администрацията от контрол и наказание към предоставяне на услуги на гражданите и бизнеса. Само по този начин могат да се създадат позитивни стимули за доброволно съобразяване със законовите правила. Основно предизвикателство пред антикорупционната политика на България остава практическата безнаказаност на корупцията по най-високите етажи на властта. Липсата на нови и напредък по всички започнали дела срещу представители на политическата класа, на практика направи България една от малкото, ако не и единствената страна в Европа без съдебни разкрития за политическа корупция. Остават без отговор знакови случаи по обществени обвинения за срастване на държавната власт с частни интереси на най-високо политическо равнище. Разследванията остават ограничени, а засилените мерки за контрол засягат предимно населението и малкия и среден бизнес.

Липсват системни усилия за разследване на бизнес корупцията на “белите якички”, свързана с политическите мрежи за влияние. В делата за организиран престъпни групи и конфликти на интереси на политическо равнище не се разследват значително по-трудните за доказване корупционни престъпления. Няма признаци за подобрене на високата степен на корупция при обществените поръчки, вкл. по отношение на средствата от фондовете на ЕС. Обществените поръчки остават най-силният инструмент на политическата корупция. Кризата задълбочи конкуренцията между фирмите за държавни договори и даде сериозен допълнителен лост на политиките и администрацията за извличане на корупционна рента. Натискът от Европейската комисия за въвеждане на допълнителни контролни механизми за предотвратяване на злоупотреби засили “преговорната позиция” на администрацията с политическите кабинети и увеличи административната тежест върху гражданите и бизнеса. Така при обществените поръчки се запазва своеобразния административно-политически пазар за разпределение на корупционни облаги. Намаляването на наличния обществен ресурс, в следствие на кризата, доведе до пренасочване на този пазар от националните средства към средствата от ЕС. Въпреки че броят на обществените поръчки продължава да се увеличава, абсолютният им размер и свързаните с него възможности за корупционни плащания спадна.

II. ПРИОРИТЕТНИ МЕРКИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРОГРАМАТА ЗА УСКОРЯВАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ И ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС СРЕДАТА И ДЪРЖАВНОТО УПРАВЛЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2014 – 2020 ГОДИНА

Приоритетните мерки представят най-важните препоръки от разработената *Програма за ускоряване на икономическия растеж и подобряване на бизнес средата и държавното управление в България*, основаваща се на структурата на международния индекс за конкурентоспособността на нациите на Института за развитие на управлението, Швейцария (Institute for Management Development - IMD). Тези мерки са резултат от подробен сравнителен анализ на конкурентоспособността на България на базата на данните от „Годишника на световната конкурентоспособност“.

1. Икономическа ефективност

1.1. Вътрешна икономика

➤ Кратко/средносрочни мерки:

- повишаване степента на усвояване на европейско финансиране чрез:
 - намаляване на изискваните документи при кандидатстване чрез автоматичен обмен на документи между държавните органи;
 - пълна електронизация на процеса на кандидатстване;
- акцент върху регионалните източници на конкурентоспособност и развитието на регионалните икономики с цел намаляване на регионалните дисбаланси;
- повишаване на административния капацитет на местните власти;

➤ Дългосрочни мерки:

- избор на приоритети за развитие на страната, включващ както традиционни дейности, по отношение на които съществуват натрупани традиции и производствен опит, така и нови икономически сектори, притежаващи бъдещ потенциал за превръщане в източник на конкурентни предимства;
- приоритетно насочване на средства към сектори, които ще донесат растеж, каквито са експортно ориентиранияте малки и средни предприятия и образователната система;

1.2. Международна търговия

➤ Кратко/средносрочни мерки:

- подкрепа за участието на български фирми в изложения и форуми зад граница;
- подкрепа за патентната активност на български фирми и организации на чуждестранни пазари;
- приемане на данъчни облекчения за фирми, които реализират износ на високотехнологични продукти зад граница.

➤ Дългосрочни мерки:

- структурни реформи с акцент върху икономически сектори с експортен потенциал;
- изработване на стратегия за участие на български фирми и организации в международния технологичен трансфер на основата на детайлна статистика за технологичния баланс на страната съгласно изискванията на международните стандарти в тази област;

1.3. Чуждестранни инвестиции

➤ Кратко/средносрочни мерки:

- Стимули за чужди инвестиции в НИРД-интензивни дейности и високотехнологични сектори на икономиката;
- Облекчаването на вносните мита на апаратура и материали, предназначени за осъществяване на изследователска дейност и реализиране на иновационни проекти;
- Активна държавна политика за представяне на страната като привлекателна дестинация за аутсорсинг;

➤ Дългосрочни мерки:

- Разработване на комплекс от мерки за насърчаване на инвестициите във високотехнологични и иновационни дейности;

1.4. Заетост

➤ Кратко/средносрочни мерки:

- Разширяване на обхвата на програмите за студентски и ученически стажове;
- Масирано въвеждане на програми за професионално и продължаващо обучение с цел повишаване пригодността и адаптивността на безработни лица към изискванията на пазара;
- Обвързване на социалните плащания с дейности по активно търсене на работа и социално включване;
- Насърчаване назначаването на висококвалифицирани лица;

➤ Дългосрочни мерки:

- Намаляване на броя на децата, отпадащи от образователната система;
- Насърчаване на мобилността на работната сила;
- Насърчаване разкриването на работни места в райони с висока безработица и тенденции към обезлюдяване;

2. Правителствени политики

2.1. Публични финанси

➤ Кратко/средносрочни мерки:

- Усъвършенстване на съществуващата система за управление на публичните инвестиции (въвеждане на задължителни фази на планиране и оценка на въздействие, мониторинг и изпълнение). Въвеждане на средносрочна фискална рамка и бюджетиране, основано на резултатите, за да се улесни пренасочването на оскъдните публични ресурси от „потребление“ към дейности свързани с повишаване на производителността – т.е. образование и иновации;
- Модернизиране (електронизиране/дигитализация) на публичната администрация, за да може да изпълни амбициозна програма за реформи насочена към засилване на растежа и конкурентоспособността, включително за осигуряване на по-високи нива на усвояване на европейското финансиране през новия програмен период;
- Въвеждане на избор на осигурители и осигурени лица да продължат да използват държавната система или да преминат към частни осигурителни практики;

➤ Дългосрочни мерки:

- Редуциране на вътрешния дълг.
- Въвеждане на прозрачни процедури и институционални практики за управление на държавните предприятия и провеждането на обществени поръчки;

2.2. Фискална политика

➤ Кратко/средносрочни мерки:

- въвеждане на по-висок необлагаем минимум
- ревизиране на „плоския“ данък и въвеждане на (елементи на) прогресивна данъчна система;
- въвеждане данък „лукс“;

- освобождаване от данък или намаляване на данъчната ставка при реинвестиране на печалбата;
 - увеличаване на е-фактурирането и електронни услуги за фискални цели чрез въвеждането на задължително е-фактуриране за всички дейности за бизнес предприятия и публично-финансирани организации с приходи/бюджетна субсидия над определен праг (напр. праговете определящи категориите на т.нар. средни и големи данъкоплатци);
- **Дългосрочни мерки:**
- въвеждане на система за данъчен кредит на най-уязвимите слоеве от населението;
 - създаване на „статут на иновативно предприятие“, който дава право на пакет от данъчни и други облекчения и по-улеснен достъп до финансиране;

2.3. Институционална рамка

- **Кратко/средносрочни мерки:**
- Увеличаване на прозрачността при провеждането на правителствените политики чрез регулярно публикуване на изчерпателна и достъпна информация (годишни отчети) за дейността и най-вече - контролните функции на всички административни структури;
 - Възприемане на бърза и ефективна процедура за налагане на административно-наказателна отговорност в случай на нарушения на процедурите и сроковете, разписани в Закона за достъп до обществена информация;
 - Въвеждане на изцяло електронни търгове за обществени поръчки;
- **Дългосрочни мерки:**
- Ускоряване на приватизацията, концесионирането и публично-частните партньорства;
 - Прекратяване на практиката за правене на непредвидени и негласувани от парламента разходи на правителството през годината, с изключение на средствата от резерва за непредвидени и неотложни разходи;
 - Въвеждане на оценка за ефективността на провежданите социални програми и ежегодна ревизия както на отделни елементи на програмите, така и на цели програми, в зависимост от изпълнението им.

2.4. Бизнес законодателство

- **Кратко/средносрочни мерки:**
- публикуване на редовна финансова информация за балансите на всички държавни и общински предприятия, в които държавата има дял над 50%, включително обема на депозитите им по банки;
 - ускоряване на връщането на ДДС и в резултат на работата на звеното по анализ на риска в НАП, създаване на механизъм за идентифициране на „изрядните компании“ и намаляване на проверките в тях;
 - административна реформа за ускоряване на плащанията по европейските програми и въвеждане на равноправни условия и санкции по отношение на изпълнение/неизпълнение на срокове и условия на договорите както от страна на бенефициентите, така и от страна на управляващите органи на оперативните програми;

- подобряване на правната рамка за уреждане на закъснели плащания и частния бизнес дълг;
- подобряване на работата на административните съдилища и обръщане на специално внимание на практиката за обявяване на несъстоятелност със задна дата;
- въвеждане на изисквания за обучение по предприемачество и иновационен мениджмънт във всички образователни степени и професионални направления за бъдеща реализация на младите специалисти;

➤ **Дългосрочни мерки:**

- приемане на адекватна дивидентна политика, която да създаде условия за реинвестиране на печалбата и гарантиране на дългосрочен растеж;
- подчиняване на дейността на държавните предприятия на пазарни принципи и показателите за ефективно управление, включително чрез механизмите на публично-частното партньорство;
- разработване на механизми за управление на конфликтите на интереси с цел държавните предприятия да развият чисто търговски отношения с държавните банки, държавните финансови институции и другите държавни предприятия;
- въвеждане на механизми за прозрачност и публичен контрол върху дейността на държавните предприятия;
- въвеждане на общи показатели за ефективност и производителност на регулаторните органи и на контролната система;
- въвеждане на електронни публични услуги както в централната, така и в местната администрация, целящи повишаване на тяхната ефективност, намаляване на административната тежест и ограничаване на възможностите за корупционен натиск;
- насърчаване на свободната бизнес инициатива и конкуренция чрез подобряване на прилагането на анти-монополното законодателство;

2.5. Обществена рамка

➤ **Кратко/средносрочни мерки:**

- даване на правомощия на Сметната палата и Комисията за предотвратяване и установяване на конфликт на интереси да налагат санкции, ако им бъде отказано съдействие при проверки за конфликт на интереси;
- повишаване на общественото доверие в правосъдната система чрез регулярно изследване на доверието сред населението и избрани целеви социални групи и използване на резултатите за подобряване и оптимизация на вътрешните правила и процедури на правосъдните институции;
- изготвяне на подробни годишни анализи за работата на Висшия съдебен съвет и навременно и регулярно публикуване на годишните отчетите за дейността му в интернет;
- Мерки за намаляване на нерегистрираните от полицията, но съобщени от гражданите престъпления с цел повишаване доверието и ефективността на полицията:
 - Създаване на звено в „Инспектората“ на МВР, което да извършва целенасочени проверки (чрез определена извадка) на случаи на

докладвани от граждани престъпления, вкл. случаи докладвани през телефон 112 и/или чрез използване технологията „таен клиент“ в РУП.

- Разяснителна кампания сред населението и механизми, насърчаващи граждани да сигнализират Инспектората за проблеми при опит да докладват престъпление.

➤ **Дългосрочни мерки:**

- ефективно прилагане на съдебните решения;
- повишаване независимостта на съдебната система;

3. Бизнес среда

3.1. Производителност и ефективност

➤ **Кратко/средносрочни мерки:**

- оптимизация на производството чрез внедряването на добри производствени (лабораторни, клинични) практики, международно признати стандарти, системи за управление на ресурсите, вътрешна и външна логистика и отношенията с клиентите на основата на ИКТ;
- въвеждане на затворен производствен цикъл и безотпадни технологии, използване на рециклирани материали и други.

➤ **Дългосрочни мерки:**

- повишаване на образователното равнище и квалификацията на заетите, технологична модернизация на производството;
- прилагане на добри управленски практики и управление на човешките ресурси, включително за наемане, развитие и мотивиране на персонала;

3.2. Пазар на труда

➤ **Кратко/средносрочни мерки:**

- увеличаване на приема на студенти в специалности на техническите и природните науки;
- повишаване на заплащането на труда на висококвалифициран персонал (научни работници и/или заети в НИРД);
- насърчаване наемането на висококвалифицирани кадри чрез набор от данъчни облекчения по отношение дължимите социални осигуровки от страна на осигурителя;
- насърчаване обучението на работното място, включително чрез схеми по оперативните програми;

➤ **Дългосрочни мерки:**

- създаване условия за повишаване и преквалификация на безработни лица;
- намаляване на младежката безработица;
- подобряване условията за стартиране на собствен бизнес;

3.3. Финансови условия

➤ **Кратко/средносрочни мерки:**

- включване на нови предложения в портфейла от продукти и услуги, предоставяни от Българска фондова борса;

- разширяване достъпа до рисков капитал чрез разширяване обхвата на стартиралите в страната фондове чрез ОП Конкурентоспособност и съществуващите частни инициативи;
- привличане на нови емитенти на Българска фондова борса, включително от страна на МСП;
- ускоряване на разплащанията на държавата с фирмите по договори за обществени поръчки, проекти по оперативните програми и други;
- **Дългосрочни мерки:**
 - разширяване на възможностите за предоставяне на финансиране чрез фондовата борса;
 - създаване на стимули за участие на български бизнес предприятия на чужди борси;
 - намаляване на инвестиционния и финансов риск;
 - стимулиране на интереса на чуждите инвеститори, включително чрез допълнителни законодателни промени;
 - намаляване на междуфирмената задлъжнялост;

3.4. Управленски практики

- **Кратко/средносрочни мерки:**
 - Увеличение на инвестициите в разработване на системи за управление на риска и действия за осигуряване на непрекъсваемостта на бизнеса
- **Дългосрочни мерки:**
 - Активизиране на държавната политика за популяризиране и насърчаване на внедряването на системи за управление на риска;

4. Инфраструктура

4.1. Базова инфраструктура

- **Кратко/средносрочни мерки:**
 - задължителни изисквания за повишаване на енергийната ефективност при модернизирани и подмяна на общинския автопарк, градския, междуградския и жп-транспорта и въвеждане на стандарти за енергийна ефективност на превозни средства, жилищни и офис сгради;
 - изграждане на системи за събиране и преработка на отпадъци;
 - създаване на бази данни за производството и потреблението на енергия като основа за въвеждането на интелигентни мрежи за управление и контрол на енергийната система;
 - либерализация на енергийния пазар;
 - поне миноритарен дял на приватизация на големи държавни енергийни холдинги може да се окаже двигател за привличане на частни инвеститори и за оптимизация на енергопотреблението в индустрията и сред домакинствата;
 - повишаване на енергийната сигурност на страната чрез:
 - изграждането на интерконектори и/или реверсивни газови връзки със съседните страни;

- подобряване на гъвкавостта на топлоелектрическите централи и индустриалните предприятия чрез въвеждане на ефективен капацитет да работят с два типа гориво;

➤ **Дългосрочни мерки:**

- развитие на населените места на основата на производство на продукти и предоставяне на услуги, по отношение на които съществуват създадени традиции, ноу-хау, добри практики, ефективно функциониращи вериги за добавяне на стойност;
- прилагане на съвременните принципи за градско планиране и архитектура;
- развитие на публично-частните партньорства и предтърговските обществени поръчки;
- повишаване на енергийната сигурност на страната, вкл. чрез диверсификация на енергийните източници по отношение на производство и внос;
- приоритизиране на регионалната (на Балканите) газова интеграция;
- повишаване ефективността на публичните разходи особено при енергийните инфраструктурни проекти;

4.2. Технологична инфраструктура

➤ **Кратко/средносрочни мерки:**

- Оползотворяване на предимствата на България от предлагането на високоскоростен широколентов достъп чрез интегриран подход за създаване на услуги с добавена стойност от публичната администрация и бизнес сектора;
- Прилагане на съществуващите регулации за деклариране на наличните и новоизграждащи се телекомуникационни мрежи в Агенцията по геодезия, картография и кадастър
- Увеличаване на държавната поръчка и прием в ИКТ специалностите в средното и висшето образование.

➤ **Дългосрочни мерки:**

- подготовка на подходяща нормативна рамка и насърчаване на нови инвестиции в инфраструктура и цифрови технологии при едновременно запазване на технологичната неутралност;
- насърчаване на единен цифров пазар, ориентиран към потребителите и предприятията с цел преодоляване на фрагментацията на националните пазари въз основа на подобрена, предвидима и стабилна правна рамка в целия ЕС;
- преодоляване на несъответствията между търсене и предлагане на умения в областта на цифровите технологии и по-ефективно и пълноценно използване на електронни услуги от крайните потребители и предприятията.

4.3. Научна инфраструктура

➤ **Кратко/средносрочни мерки:**

- Създаване на фонд за съ-финансиране на проектите с българско участие в програмите за наука и иновации на европейско ниво, допълващо финансирането от ЕК до пълната стойност на проектите;
- Създаване на външни източници за финансиране, различни от реализираната печалба и банково кредитиране, като рисков капитал и бизнес ангели;
- Въвеждане на данъчни облекчения за специфично третиране на разходите за НИРДИ;

➤ **Дългосрочни мерки:**

- Насърчаване на инвестиции в НИРДИ в бизнеса;
- Популяризиране на възможностите на патентната система за защита и за пълноценно използване на обектите на индустриална собственост;
- Намаляване на разходите за придобиване и поддържане на патент в повече от една държава;
- Подобряване на съдебната система и практиките по защита на правата на интелектуална собственост в страната (особено що се касае до патентите);
- Създаване на икономически стимули за внедряване на технологичните решения, като напр. данъчни облекчения за иновативните фирми;

4.4. Здравеопазване и околна среда

➤ **Кратко/средносрочни:**

- Предоставяне право на избор на гражданите за участие в здравно-осигурителната система;
- Оптимизация на болнична мрежа – инвестиране в университетските болници за превръщането им в основни здравни центрове в страната;
- Създаване на пациентски центрове за здравни грижи. В краткосрочен и средносрочен план, реформите биха могли да увеличат удовлетворението на пациентите и да подпомогнат намаляването на финансовата уязвимост на някои от тях спрямо разходите за медицински грижи;
- намаляване на административната тежест по отношение на разрешителния режим при продажбата на нови лекарствени продукти и реимбурсиране на нови лекарствени продукти на по-ранен етап от тяхното въвеждане на пазара;

➤ **Дългосрочни мерки:**

- Укрепване на медицинските грижи, които са алтернативни на болничните;
- Подобряване на финансовата защита на пациентите. Пациентите които се отказват от грижи или не се справят със своето текущо състояние са изложени на по-висок риск от усложнения и накрая струват по-скъпо на публичната система за здравеопазване;
- Справяне с незаразните болести. Подобро предоставяне на услуги, например за сърдечносъдови заболявания, може да зададе правилната за България посока за сближаване на здравния статус на населението с този в страните от ЕС.

4.5. Образование

➤ **Кратко/средносрочни мерки:**

- институционално реструктуриране на образователната система на основата на единна процедура по акредитация (институционална, програмна и по форми на обучение) и на основата на диференцирани критерии за оценка на изследователския, образователния и иновационния потенциал на училищата;
- заместване на част от сегашната държавна субсидия за университетите с финансиране на проектна база;
- определяне на държавната субсидия за университетите на основата на техните резултати в научен и образователен аспект и премахване на субсидията на база „брой студенти“;

- въвеждане на изцяло платено от студентите образование за специалности, за които е видно, че завършилите не успяват да намерят работа по специалността с изключение на някои ключови за държавата специалности;
- обвързване на част от финансирането на университетите с предприемаческата им активност;
- въвеждане на ваучерна система при финансирането на началното, основното и средното образование, което ще даде реален избор за родителите къде да учат децата им – в държавни или частни училища.

➤ **Дългосрочни мерки:**

- приемане на визия за развитието на образователната система, основана на задълбочен анализ на демографските и социални тенденции в българското общество и очакваните промени в рамките на националния, европейския и глобалния пазар на образователни услуги;
- избор на приоритетни образователни области и професионални направления, които съответстват на настоящите и очакваните изисквания на бизнеса;
- създаване на стратегии за развитие на интелектуалния капитал на училищата от системата на средното и висшето образование, преди всичко онези от тях с техническа и технологична ориентация, с цел трансфера и внедряването на практически ориентирано знание;
- засилване на взаимодействието в рамките на т.нар. „триъгълник на знанието“ между университетите, държавния сектор и бизнеса;
- създаване на условия за навлизане на науката в най-ранните етапи на образователния процес с цел развитие на креативността на младите хора и интереса им към природните науки от най-ранна детска възраст;
- инвестиране в подобряване на чуждоезиковото обучение чрез системата на формално и неформално обучение;

III. СИСТЕМА ЗА МОНИТОРИНГ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА

Основаната цел на системата за мониторинг на конкурентоспособността на българската икономика (СМКБИ) е да позволи регулярен мониторинг на тримесечен и годишен период. За тази цел, избраните индикатори са така групирани в четирите основни групи (икономическа ефективност, правителствени политики, бизнес среда, инфраструктура), че осигуряват баланс между индикаторите, които могат да се осъвременяват на тримесечие и тези, които могат да се осъвременяват на годишна основа.

Системата за мониторинг разглежда националната конкурентоспособност като съставена от четири основни фактора (или съставни индикатори): Икономическа ефективност, Правителствени политики, Бизнес среда и Инфраструктура. Всеки от тях се определя от по-широк набор от количествени и качествени индикатори, които могат да се разделят на два основни типа:

1. „Твърди“ данни, т.е. индикатори, основани на статистически данни, публикувани от официални международни и държавни източници (напр. Национален статистически институт, Българска народна банка, ЕВРОСТАТ и т.н.)
2. „Меки“ данни, т.е. индикатори, основани на експертна оценка и мнение на избрани мениджъри от водещи български бизнес предприятия, събирани специално за целите на мониторинга на конкурентоспособността посредством разработен за целта онлайн въпросник.

Отделните индикатори са групирани допълнително в 20 под-фактори – по 5 за всеки от четирите основни фактори. Броят индикатори в един под-фактор е различен, но са така подбрани, че да отразяват възможно най-пълно ключовите компоненти, които отразяват развитието на съответния под-фактор и дават информация за областите на политики, които могат да повлияят върху това развитие.

№	Индикатор (наименование и дефиниция)	Единица на измерване	Източник ²⁹	Период на актуализация	Забележка
1.	Икономическа ефективност				
1.1.	Вътрешна икономика				
1.1.1.	БВП на човек от населението	Лв.	НСИ	3 месеца / 1 година	БВП – Производствен метод – национално ниво по текущи цени, преизчислен спрямо общия брой население към 31 декември на съответната или предходната година
1.1.2.	Реален ръст на БВП	%	НСИ	3 месеца / 1 година	БВП – Производствен метод – национално ниво промяна в индекс на физически обем (предходната година = 100)
1.1.3.	Брутни национални спестявания	% от БВП	НСИ, БНБ	3 месеца / 1 година	БВП – Производствен метод – национално ниво (НСИ) Депозити на домакинства и НТООД в хил. лв. (БНБ)
1.1.4.	Диверсификация на икономиката	въпросник			
1.2.	Международна търговия				
1.2.1.	Търговски баланс	Лв.	НСИ	3 месеца	Търговско салдо (FOB/FOB)
1.2.2.	Износ на високотехнологични продукти		COMEXT database	3 месеца	Дял на износа на високо-технологични продукти ³⁰ от общия износ на страната (измерен в млн. евро)
1.2.3.	Внос на високотехнологични продукти		COMEXT database	3 месеца	Дял на вноса на високо-технологични продукти ³¹ от общия внос на страната (измерен в млн. евро)
1.3.	Чуждестранни инвестиции				
1.3.1.	ПЧИ	% от БВП	БНБ/НСИ	3 месеца / 1 година	Поток на преките чуждестранни инвестиции п - годишни данни (БНБ) като дял от БВП – Производствен метод – национално ниво по текущи цени (НСИ)
1.3.2.	Ръст на Преки инвестиции в чужбина	%	НСИ/БНБ	3 месеца / 1 година	

²⁹ Подробен списък на източниците на данни, вкл. с интернет-адреси, е представен в Приложения 1.

³⁰ Съгласно одобрената от Евростат и ОИСР дефиниция за технологична интензивност на икономическите сектори според КИД-2008 (NACE rev.2) високо-технологични са продуктите от следните раздели на КИД-2008: 21. Производство на лекарствени вещества и продукти; 26. Производство на компютърна и комуникационна техника, електронни и оптични продукти; 30.3. Производство на въздухоплавателни средства и техните двигатели

³¹ Вж. предходната бележка под линия

1.3.3.	Ръст на Преки инвестиции в страната	%	НСИ/БНБ	3 месеца / 1 година	
1.3.4.	Заплаха от препозиционирането на НИРД-дейности	въпросник			
1.4.	Заетост				
1.4.1.	Заетост	% от населението в трудоспособна възраст	НСИ	3 месеца/ 1 година	Коефициент на заетост на населението на 15 и повече навършени години за последното тримесечие
1.4.2.	Ръст на заетостта	% промяна спрямо предишния период	НСИ	3 месеца/ 1 година	Промяна в коефициента на заетост на населението на 15 и повече навършени години за последните две тримесечия
1.4.3.	Заетост във високотехнологичния сектор			1 година	При поискване от НСИ
1.4.4.	Младежка безработица	% от работната ръка	НСИ	3 месеца/ 1 година	Коефициент на заетост на населението между 15 и 24 навършени години за последното тримесечие
1.5.	Цени				
1.5.1.	Инфлация	%	НСИ	1 месец	ХИПЦ, съответният месец от предходната година = 100
1.5.2.	Индекс „Разход за живот“	%	Евростат	1 година	Крайно агрегирано потребление на домакинствата – индекс на цените

№	Индикатор (наименование и дефиниция)	Единица на измерване	Източник	Период на актуализация	Забележка
2.	Правителствени политики				
2.1.	Публични финанси				
2.1.1.	Бюджетен дефицит/излишък	% от БВП	НСИ	1 година	Държавен дефицит/излишък по подсектори на държавно управление
2.1.2.	Вътрешен дълг	% от БВП	НСИ	1 година	Брутен държавен дълг
2.1.3.	Укриване на данъци	Въпросник			
2.1.4.	Пенсионна система, ефективно управление на пенсионните фондове	Въпросник			
2.2.	Фискална политика				
2.2.1.	Данъчни приходи	% от БВП	Мин. на	3 месеца/1	Данъчни постъпления по републиканския бюджет

			финансите, IMD	година	като дял от БВП – Производствен метод – национално ниво (НСИ). За международно сравнение данни от IMD
2.2.2.	Събираемост на данъчните приходи	Въпросник			
2.2.3.	Равнище на преки и непреки данъци	Въпросник			
2.2.4.	Данъчно законодателство, стимулиращо НИРД	Въпросник			
2.3.	Институционална рамка				
2.3.1.	Финансова стабилност	Въпросник			
2.3.2.	Регулаторни и законодателни практики	Въпросник			
2.3.3.	Административен капацитет	Въпросник			
2.3.4.	Корупционен натиск	Индекс на Център за изследване на демокрацията	ЦИД	1 година	
2.4.	Бизнес законодателство				
2.4.1.	Ефективно управление на държавни предприятия	Въпросник			
2.4.2.	Индекс на скрита икономика	Индекс на Център за изследване на демокрацията	ЦИД	1 година	
2.4.3.	Процедури за обществени поръчки	Въпросник			
2.4.4.	Предприемаческа активност	Въпросник			
2.5.	Обществена рамка				
2.5.1.	Независима съдебна система и гарантирани граждански права	Въпросник			
2.5.2.	Застаряване на населението	Коефициент на възрастова зависимост	НСИ	1 година	Коефициент на възрастова зависимост в перспектива до 2060 година
2.5.3.	Социална сплотеност, развито гражданско общество	Въпросник			
2.5.4.	Силна средна класа	Въпросник			

№	Индикатор (наименование и дефиниция)	Единица на измерване	Източник	Период на актуализация	Забележка
3.	Бизнес среда				
3.1.	Производителност и ефективност				
3.1.1.	Производителност на труда	лева	НСИ	1 година	БВП на един зает по текущи цени
3.1.2.	Ръст на производителност на труда	% ръст	НСИ	3 месеца / 1 година	Ръст БВП на един зает по текущи цени
3.2.	Пазар на труда				
3.2.1.	Работна сила	% от населението	НСИ	3 месеца	Работна сила сред населението на 15 и повече навършени години през последното тримесечие
3.2.2.	Висококвалифициран персонал, разполагаемост	Въпросник			
3.2.3.	Средна работна заплата	Лв.	НСИ	1 година	Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение
3.2.4.	Изтичане на мозъци	Въпросник			твърди данни от НСИ -преброяване 2011 г.
3.3.	Финансови условия				
3.3.1.	Инвестиционен и финансов риск		Euromoney	1 година	Проучване на Euromoney за финансовия риск за страната
3.3.2.	Пазарна капитализация	Лв.	БФБ	1 година	
3.3.3.	Първично публично предлагане	брой	БФБ	1 година	
3.3.4.	Рисков капитал, достъпност	Въпросник			
3.4.	Управленски практики				
3.4.1.	Адаптивност на бизнеса	Въпросник			
3.4.2.	Международно признати стандарти и добри практики	Въпросник			
3.4.3.	Иновационна/предприемаческа култура	Въпросник			
3.4.4.	Корпоративна социална отговорност	Въпросник			
3.5.	Отношения и ценности				
3.5.1.	Отношение към глобализацията	Въпросник			
3.5.2.	Национален имидж	Въпросник			
3.5.3.	Осъзната необходимост от ик. и социални промени	Въпросник			

3.5.4.	Социални иновации	Въпросник			
№	Индикатор (наименование и дефиниция)	Единица на измерване	Източник	Период на актуализация	Забележка
4.	Инфраструктура				
4.1.	Базова инфраструктура				
4.1.1	Управление на населените места	Въпросник			
4.1.2	Поддръжка и развитие	Въпросник			
4.1.3	Енергийна инфраструктура, (състояние, качество, развитие)	Въпросник			
4.1.4	Енергийна интензивност		НСИ	1 година	Количество енергия, необходимо за производство на единица икономическа продукция – изчислен като съотношение на вътрешното брутно енергийно потребление (в килограми нефтен еквивалент) към БВП (по постоянни цени 2005 г. в евро)
4.2.	Технологична инфраструктура				
4.2.1	Инвестиции в ИКТ			1 година	При поискване от НСИ
4.2.2	Покритие с широколентов Интернет	% на населението в населени места с предлагане на широколентов достъп (2+ mbps)	Ф ПИК	1 година	Годишно проучване на Фондация „Приложни изследвания и комуникации“ (Цифрова програма за Европа 2020)
4.2.3	Умения в областта на ИКТ	Въпросник			
4.2.4	Електронно правителство	Въпросник			
4.3.	Научна инфраструктура				
4.3.1	Разход за НИРД	% от БВП	НСИ	1 година	Дял от БВП – Производствен метод – национално ниво за НИРД
4.3.2	Иновационен индекс на българската икономика		Innovation Union	1 година	

			Scoreboard		
4.3.3	Технологичен трансфер	Въпросник Международен технологичен трансфер	COMEXT database		Съотношение между внос и износ на високо технологични продукти ³² измерени в млн евро.
4.3.4	Изследователска инфраструктура	Въпросник Достъп до изследователска инфраструктура Участие в европейски научно- изследователски инфраструктури			Български изследователски центрове/звена, като дял от всички научни инфраструктури включени в базата данни на Европейската комисия
4.4.	Здравеопазване и околна среда				
4.4.1	Публични разходи за здравеопазване	% от БВП	НСИ	1 година	Разходи за здравеопазване като дял от БВП според консолидираната фискална програма
4.4.2	Зелени иновации	Въпросник			
4.4.3	Качество на живот	Въпросник			
4.5.	Образование				
4.5.1	Публични разходи за образование	% от БВП	НСИ	1 година	Разходи за образования като дял от БВП според консолидираната фискална програма
4.5.2	Образователна система	Въпросник			
4.5.3	Науката в образованието	Въпросник			
4.5.4	Чуждоезикови познания	Въпросник			

³² Виж предходната бележка под линия

ПРИЛОЖЕНИЕ 1: Източници на индикаторите в системата за мониторинг на конкурентоспособността на българската икономика

1. ИКОНОМИЧЕСКА ЕФЕКТИВНОСТ

1.1. Вътрешна икономика

1.1.1. БВП на човек от населението

<http://www.nsi.bg/bg/content/2195/%D0%B1%D0%B2%D0%BF-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE>

1.1.2. Реален ръст на БВП

<http://www.nsi.bg/bg/content/2206/%D0%B1%D0%B2%D0%BF-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE>

1.1.3. Брутни национални спестявания

<http://www.nsi.bg/bg/content/2206/%D0%B1%D0%B2%D0%BF-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE>

<http://www.bnb.bg/Statistics/StMonetaryInterestRate/StMonetaryStatistics/StDepositsAndCredits/StDCQuarterlyData/index.htm>

1.1.4. Диверсификация на икономиката - въпросник

1.2. Международна търговия

1.2.1. Търговски баланс

<http://www.nsi.bg/bg/content/7508/%D0%BF%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%81%D0%B5%D1%86%D0%B8>

1.2.2. Износ на високотехнологични продукти

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/newxtweb/>

1.2.3. Внос на високотехнологични продукти

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/newxtweb/>

1.3. Чуждестранни инвестиции

1.3.1. Преки чуждестранни инвестиции

<http://www.bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StDirectInvestments/StDIBulgaria/index.htm>

<http://www.nsi.bg/bg/content/2206/%D0%B1%D0%B2%D0%BF-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE>

[0%B5%D0%BD-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE](#)

1.3.2. Ръст на Преки инвестиции в чужбина

<http://www.bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StDirectInvestments/StDIAbroad/index.htm>

1.3.3. Ръст на Преки инвестиции в страната

<http://www.bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StDirectInvestments/StDIBulgaria/index.htm>

1.3.4. Заплаха от препозиционирането на НИРД-дейности – въпросник

1.4. Заетост

1.4.1. Заетост

<http://www.nsi.bg/bg/content/3996/%D0%B7%D0%B0%D0%B5%D1%82%D0%B8-%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%B5%D1%84%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%B5%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD%D0%B8-%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8>

1.4.2. Ръст на заетостта

<http://www.nsi.bg/bg/content/3996/%D0%B7%D0%B0%D0%B5%D1%82%D0%B8-%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%B5%D1%84%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%B5%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD%D0%B8-%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8>

1.4.3. Заетост във високотехнологичния сектор – при поискване от НСИ

1.4.4. Младежка безработица

<http://www.nsi.bg/bg/content/3998/%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8-%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%B5%D1%84%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD%D0%B8>

1.5. Инфлация

1.5.1. Инфлация

<http://www.nsi.bg/bg/content/2528/%D1%85%D0%B8%D0%BF%D1%86-%D1%81%D1%8A%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%8F%D1%82-%D0%BC%D0%B5%D1%81%D0%B5%D1%86-%D0%BE%D1%82-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0-100>

1.5.2. Индекс „Разход на живот“

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_fcs_p&lang=en

2. ПРАВИТЕЛСТВЕНИ ПОЛИТИКИ

2.1. Публични финанси

2.1.1. Бюджетен дефицит/излишък

<http://www.nsi.bg/bg/content/2432/%D0%B4%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%B4%D0%B5%D1%84%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%BB%D0%B8%D1%88%D1%8A%D0%BA-%D0%BF%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%E2%80%9C%D0%B4%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%E2%80%9D-%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%89%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0>

2.1.2. Вътрешен дълг

<http://www.nsi.bg/bg/content/11476/%D0%B1%D1%80%D1%83%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D0%B4%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%B4%D1%8A%D0%BB%D0%B3>

2.1.3. Укриване на данъци – въпросник

2.1.4. Пенсионна система, ефективно управление на пенсионните фондове – въпросник

2.2. Фискална политика

2.2.1. Данъчни приходи

<http://www.nsi.bg/bg/content/2195/%D0%B1%D0%B2%D0%BF-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE>

<http://www.minfin.bg/bg/statistics/12>

2.2.2. Събираемост на данъчните приходи - въпросник

2.2.3. Равнище на преки и непреки данъци - въпросник

2.2.4. Данъчно законодателство, стимулиращо НИРД – въпросник

2.3. Институционална рамка

2.3.1. Финансова стабилност - въпросник

2.3.2. Регулаторни и законодателни практики – въпросник

2.3.3. Административен капацитет - въпросник

2.3.4. Корупционен натиск

<http://www.csd.bg/index.php?id=275>

2.4. Бизнес законодателство

2.4.1. Ефективно управление на държавни предприятия

2.4.2. Индекс на скрита икономика

<http://www.csd.bg/index.php?id=216>

2.4.3. Процедури за обществени поръчки

2.4.4. Предприемаческа активност

2.5. Обществена рамка

2.5.1. Независима съдебна система и гарантирани граждански права

2.5.2. Застаряване на населението

<http://www.nsi.bg/bg/content/2998/%D0%BA%D0%BE%D0%B5%D1%84%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B5%D0%BD%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%BF%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8-%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%BB-%D0%B2-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0-%D0%B4%D0%BE-2060-%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0>

2.5.3. Социална сплотеност, развито гражданско общество - въпросник

2.5.4. Силна средна класа - въпросник

3. БИЗНЕС СРЕДА

3.1. Производителност и ефективност

3.1.1. Производителност на труда

<http://www.nsi.bg/bg/content/2251/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE>

3.1.2. Ръст на производителност на труда

<http://www.nsi.bg/bg/content/2251/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE>

3.2. Пазар на труда

3.2.1. Работна сила, % от населението

<http://www.nsi.bg/bg/content/3994/%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%B5%D1%84%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8>

<http://www.nsi.bg/>

3.2.2. Висококвалифициран персонал, разполагаемост - въпросник

3.2.3. Средна работна заплата

<http://www.nsi.bg/bg/content/3958/%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8-%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%BF%D0%BE%D0%BB>

3.2.4. Изтичане на мозъци – въпросник

3.3. Финансови условия

3.3.1. Инвестиционен и финансов риск

<http://www.euromoney.com/Poll/10683/PollsAndAwards/Country-Risk.html>

3.3.2. Пазарна капитализация

<http://www.bse-sofia.bg/?page=AnnualStatistics>

3.3.3. Първично публично предлагане

<http://www.bse-sofia.bg/?page=AnnualStatistics>

3.3.4. Рисков капитал, достъпност - въпросник

3.4. Управленски практики

3.4.1. Адаптивност на бизнеса- въпросник

3.4.2. Международно признати стандарти и добри практики - въпросник

3.4.3. Иновационна/предприемаческа култура - въпросник

3.4.4. Корпоративна социална отговорност - въпросник

3.5. Отношение и ценности

3.5.1. Отношение към глобализацията - въпросник

3.5.2. Национален имидж- въпросник

3.5.3. Осъзната необходимост от ик. и социални промени - въпросник

3.5.4. Социални иновации - въпросник

4. ИНФРАСТРУКТУРА

4.1. Базова инфраструктура

4.1.1. Управление на населените места- въпросник

4.1.2. Поддръжка и развитие - въпросник

4.1.3. Енергийна инфраструктура, (състояние, качество, развитие) - въпросник

4.1.4. Енергийна интензивност

<http://www.nsi.bg/bg/content/5301/%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B9%D1%87%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B5>

4.2. Технологична инфраструктура

4.2.1. Инвестиции в ИКТ – при поискване от НСИ

4.2.2. Покритие с широколентов Интернет – при поискване от ФПИК

4.2.3. Умения в областта на ИКТ - въпросник

4.2.4. Електронно правителство – въпросник

4.3. Научна инфраструктура

4.3.1. Разходи за НИРД

<http://www.nsi.bg/bg/content/2678/%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B8%D1%80%D0%B4-%D0%BF%D0%BE-%D0%B8%D0%B7%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B5-%D0%B8-%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8>

<http://www.nsi.bg/bg/content/2195/%D0%B1%D0%B2%D0%BF-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE>

4.3.2. Иновационен индекс на българската икономика

http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/innovation-scoreboard/index_en.htm

4.3.3. Технологичен трансфер

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/newxtweb/>

4.3.4. Изследователска инфраструктура

<http://www.riportal.eu/public/index.cfm?fuseaction=ri.search>

4.4. Здравеопазване и околна среда

4.4.1. Публични разходи за здравеопазване

<http://www.minfin.bg/bg/statistics/13>

4.4.2. Зелени иновации - въпросник

4.4.3. Качество на живот - въпросник

4.5. Образование

4.5.1. Публични разходи за образование

<http://www.minfin.bg/bg/statistics/13>

4.5.2. Образователна система - въпросник

4.5.3. Науката в образованието - въпросник

4.5.4. Чуждоезикови познания - въпросник

ПРИЛОЖЕНИЕ 2: Въпросник

[лого на Изпълнителя / Поръчителя на изследването]

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА

(Експертна оценка на водещи мениджъри)

БЛАГОДАРИМ ВИ, ЧЕ СЕ СЪГЛАСИХТЕ ДА НИ СЪТРУДНИЧИТЕ В РЕАЛИЗАЦИЯТА НА ТОВА ПРОУЧВАНЕ!

Целта на настоящото проучване е да събере експертни оценки относно различните аспекти на националната конкурентоспособност и факторите за насърчаване на икономическия растеж.

Вашето участие ще ни помогне **да подобрим бизнес средата, в рамките на която функционират българските предприятия**. Данните ще бъдат представени в обобщен вид в доклада за оценка на конкурентоспособността на националната икономика на[Поръчител] и [Изпълнител].

Съгласно законите на Република България, организаторите на това проучване **нямат право** да предоставят без Ваше изрично съгласие данните на Вашето предприятие или да Ви идентифицират пред трети лица, **вкл. държавни органи**. Анонимността Ви е гарантирана, както от закона, така и от дългогодишния безупречен опит на ... [Изпълнителя].

При изработването на въпросника сме се постарали да използваме минимален брой въпроси, за да произведем надеждна социологическа информация. Средната продължителност на попълване на анкетната карта е около 15мин. При липса на конкретни данни по някои от въпросите, моля да отговорите на базата на Вашата информирана оценка.

Икономическа ефективност

1. Като цяло, диверсификацията на националната икономика (индустрии, пазари и т.н.) е:

ограничена | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | силно развита

2. Според Вас, заплахата от препозициониране на НИРД-дейности* от страна на чуждестранни инвеститори в посока други държави/пазари е:

реална | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъществена

*НИРД: Научно-изследователска и развойна дейност

Правителствени политики

3. Съществуващото равнище на укриване на данъци е сериозен проблем за българската икономика?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

4. Пенсионната система в България осигурява сигурност за бъдещето Ви?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

5. Събираемостта на данъчните приходи е:

ниска | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | висока

6. Равнищата на преки и непреки данъци в България подкрепят или пречат на развитието на бизнеса:

подкрепят | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | пречат

7. В страната съществуват данъчни стимули за научноизследователска и развойна дейност в бизнес предприятия?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

8. Финансовата система в България е :

стабилна | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | нестабилна

9. Съществуващите в страната регулаторни и законодателни практики създават благоприятен бизнес климат?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

10. В страната е създаден добре развит административен капацитет в централната и местна администрация?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

11. Държавата е „добър стопанин“ при управление на държавните предприятия?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

12. Прилаганите в страната процедури за обществени поръчки са:

прозрачни | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | непрозрачни

13. Предприемаческата активност в страната е:

ниска | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | висока

14. Съдебната система в България може да се определи като:

независима | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | зависима

15. В България гражданските Ви права са:

защитени | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | незащитени

16. Средната скала в България определя облика на обществото?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

Бизнес среда

17.1. В областта, в която работя съществуват затруднения в търсенето на висококвалифициран персонал?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

17.2. Във вашата фирма има ли обявени свободни позиции за висококвалифициран персонал, останали незаети през последните 6 месеца?

- ☐ Да ☐ Не

17.3. Наличието на висококвалифициран персонал е конкурентно предимство на националната икономика?

в много голяма степен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | не е предимство

18. Изтичането на мозъци е заплаха за българската икономика?

в много голяма степен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | не представлява проблем

19. В областта, в която работя съществуват достъпни източници на рисков капитал?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

20. Адаптивността на бизнеса в България към променящата се икономическа и политическа среда е:

ниска | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | висока

21. Вашата фирма притежава ли внедрени международно признати стандарти?

- ☐ Да ☐ Не

22. Във фирмата, в която работя се насърчават проявите на иновационна и предприемаческа култура?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

23. Във Вашата фирма внедрена ли е система за Корпоративна социална отговорност?

- ☐ Да ☐ Не

24. Задълбочаващите се процеси на глобализация помагат на националната конкурентоспособност?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

25.1. Представата за страната в чужбина подкрепя стратегиите за международно присъствие на българския бизнес?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

25.2. Вие лично чувствате ли се удовлетворен от изградената представа за България в очите на чуждестранните инвеститори/бизнес партньори?

- ☐ Да ☐ Не

26. Според Вас, съществува ли необходимост от инициирането на значими икономически и социални промени в икономиката/обществото на страната?

- ☐ Да ☐ Не

27.1. Социалните иновации навлизат бързо в българското общество:

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

27.2. Моля, посочете пример за социална иновация, която е в ход или успешно се е наложила в българското общество

.....

Инфраструктура

28. Управлението на населените места в България отговаря на принципите на устойчивото развитие и осигурява високо качество на живот?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

29. Инфраструктурата в страната се поддържа и развива ефективно?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

30. Съществуващата енергийна инфраструктура в страната е:

адекватна	1	2	3	4	5	6	неадекватна
качествена	1	2	3	4	5	6	некачествена
ефективна	1	2	3	4	5	6	неефективна

31.1. През последната една година имате ли затруднения в намирането на персонал с необходимите за Вашия бизнес ИКТ умения?

- ☐ Да ☐ Не

31.2. Формалната образователна система в България предоставя ИКТ умения, които съответстват на изискванията на бизнеса?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

32. През последната една година имаме затруднения при използването на услугите на електронното правителство?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

33.1. През последната една година имате ли сключен договор за технологичен трансфер?

- ☐ Да ☐ Не

33.2. В България съществуват развити бизнес практики за технологичен трансфер?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

34. Фирмата, в която работите, има ли достъп до изследователска инфраструктура?

- ☐ Да: (моля посочете)
☐ Не

35.1. В областта, в която работя, бизнесът разглежда зелените иновации като конкурентно предимство?

- ☐ Да ☐ Не

35.2. През последната година имате ли реализиран/стартирал проект за зелени иновации в рамките на Вашия бизнес?

- ☐ Да: (моля посочете)
☐ Не

36.1. През последната една година настъпи съществено подобрене в качеството на живот в страната?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

36.2. Качеството на живот в България е:

високо | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | ниско

37. Образователната система в България предлага качество, което удовлетворява изискванията на бизнеса?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

38. Природо-научните и технически дисциплини са застъпени в достатъчна степен в учебната програма на средното образование?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

39.1. Персоналът, назначен в нашата фирма разполага с необходимите чуждоезикови умения?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

39.2. Срещали ли сте затруднения през последните 6 месеца при търсенето на персонал с чуждоезикови познания на равнище, удовлетворяващо изискванията на Вашия бизнес?

☐ Да ☐ Не

39.3. Образователна система в България предоставя добра подготовка по чужди езици?

съгласен | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | несъгласен

БЛАГОДАРИМ ЗА ОТДЕЛЕНОТО ВРЕМЕ!

ПРИЛОЖЕНИЕ 3: Статистически данни по системата за мониторинг на конкурентоспособността на българската икономика

Данните са предоставени на електронен носител във формат excel.